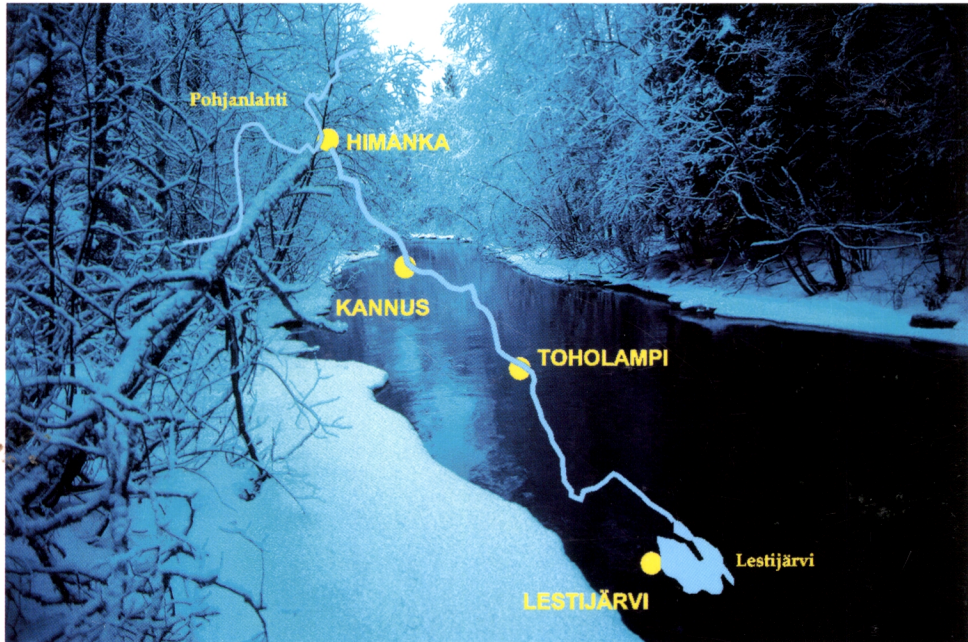

23.03.04

METSÄNTUTKIMUSLAITOKSEN TIEDONANTOJA 911, 2004

LESTIJOKILAAKSON METSÄT JA VEDET

- Mahdollisuuksia ja uhkia

Toimittajat

Matti Palo, Tapio Salmela ja Esa Heino

KANNUKSEN TUTKIMUSASEMA
ALNUS r.y.

2.6.04

LESTIJOKILAAKSON METSÄT JA VEDET - MAHDOLLISUUKSIA JA UHKIA

Toimittajat

Matti Palo, Tapio Salmela ja Esa Heino

Metsäntutkimuslaitos, Kannuksen tutkimusasema

Alnus r.y.

Kannus 2004

Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 911

Palo, M., Salmela, T. & Heino, E. (toim.) 2004. Lestijokilaakson metsät ja vedet - Mahdollisuuksia ja uhkia. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 911. 88 s. ISBN 951-40-1906-7, ISSN 0358-4283.

Julkaisun ydin pohjautuu Alnus ry:n 30.-31.8.2001 järjestämän Lestijokiretkeilyn antiin. Kolmen-toista kirjoittajan artikkelit kattavat jokilaakson metsien ja vesien kokonaisuuden ja niiden vuorovaikutuksen. Tarkastelun kohteina ovat metsät ja erämaat, metsäkulttuuri, suojelu ja kalatalous sekä voimatalous ja uitto. Lestijoki poikkeaa muista Pohjanmaan joista siinä, että se on eniten luonnontilainen ja runsaine koskineen vähiten tulvaherkkä. Se on myös yksi viidestä joesta Suomessa, joissa on oma meritaimenkantansa. Metsäntutkimuslaitoksen Kannuksen tutkimusasema tuottaa myös jokilaaksoa kokevaa tutkimusta. Sen puulajipuisto osoittaa jokilaaksoissa menestyvät puulajit. Metsäsuunnittelun kehittämisen haasteet tuodaan esiin. Peuranpolun monipuolinen vaellusreitti kuvaillaan. Lestijoen erikoisuudet meritaimen ja nahkiainen ja niiden elämisen edellytysten kohentamisyhtymät ja tehdyt toimet esitellään. Lestijoen rakentamishankkeet ja suojelu ovat olleet viimeisten parin vuosikymmenen aikana eri oikeusvaiheissa, valitukseen, julkisuutena ja ihmisiä jakavina kysymyksinä. Raportissa ehdotetaan kokonaisvaltaista Lestijokilaakson matkailun kehittämishanketta yhdessä jokilaakson kuntien ja Kalajoen kanssa. Raportti sopii hyvin myös peruskoulu- ja lukio-opetukseen sekä ammatti- että aikuiskoulutukseen.

Julkaisija: Metsäntutkimuslaitos, Kannuksen tutkimusasema
PL 44, 69101 Kannus
Puh. 010 2111 (Metlan vaihde)

Hyväksynyt: Vs. tutkimusjohtaja Jari Hynynen

Myynti: Metsäntutkimuslaitoksen kirjasto, PL 18, 01301 Vantaa
Puh. 010 211 2200, faksi 010 211 2201, sähköposti: kirjasto@metla.fi

Kannen kuva: Esa Heino ja Seppo Vihanta
Lestijoki lähtee Lestijärvestä ja kulkee Toholammin ja Kannuksen kautta Himangalle, missä laskee Pohjanlahteen. Joki on alkumatkasta kapeampi (kuva) ja maisemaltaan erämaisempi kuin myöhemmin kulkiessaan kulttuurimaisemassa.

Takakannen kuva: Copyright Metsäntutkimuslaitos/VMI
Kartta-aineistot
- Maanmittauslaitos (lupa 6/MYY/03)
- Väestörekisterikeskus
Puuston tilavuus Keski-Pohjanmaalla.

Painanut: Art-Print Oy
Kokkola 2004

SISÄLLYS

Osa I Johdanto.....	6
1. <i>Matti Palo ja Tapio Salmela: Lestijoki - Pohjanmaan helmi.....</i>	6
Osa II Metsät ja erämaat.....	10
2. <i>Tapio Salmela: Peuranpolku erämaahan.....</i>	10
3. <i>Matti Kinnunen ja Tapio Salmela: Metsähallituksen metsät Lestijoki- laaksossa</i>	12
4. <i>Harri Kavanterä: Lämpöä puusta osuustoiminnalla Lestijärvellä.....</i>	14
5. <i>Simo Poso: Metsäsuunnittelun tiedonkeruun haasteet.....</i>	17
6. <i>Jyrki Kangas: Monipuolistaminen yksityismetsien metsäsuunnit- telun kehittämishaasteena.....</i>	20
7. <i>Jyrki Hytönen: Kannuksen metsäntutkimusasema - metsäntutki- mista Lestijokilaaksossa.....</i>	24
Osa III Metsäkulttuuri.....	29
8. <i>Raili Välikangas: Pajamäki - pitäjätalo Toholammilla.....</i>	29
9. <i>Matti Palo: Jokilaaksosta Lännen lokareihin.....</i>	32
10. <i>Anne Ruuttula-Vasari: Eskolan metsärata - Suomen pisin kapearaiteinen metsärautatie.....</i>	36
11. <i>Matti Palo: Metsäpolitiikan tekijä Matti Lepistön syntymästä sata vuotta.....</i>	39
12. <i>Esa Heino: Lehtorannan puulajipuisto.....</i>	41

Osa IV Suojelu ja kalatalous.....	43
13. <i>Sinikka Jokela</i> : Lestijoen suojelun haasteet.....	43
14. <i>Eero Hakala</i> : Yhdenlainen tarina Lestijoen meritaimenesta.....	53
15. <i>Tapio Salmela</i> : Nahkiainen - Lestijoen outo vaeltaja.....	65
Osa V Voimatalous ja uitto.....	68
16. <i>Tapio Salmela</i> : Korpelan Voiman alkutaipaleelta.....	68
17. <i>Mari Wiiskanta</i> : Lestijoen uitto - vain muistot jäljellä.....	74
Osa VI Lestijokilaakso perspektiivissä.....	79
18. <i>Matti Palo</i> : Rakkaudentunnustus Lestijoelle.....	79
19. <i>Matti Palo</i> : Bruneista ja Costa Ricasta oppia Lestijokilaaksoon?.....	83
Kirjoittajien yhteystiedot.....	86
Lestijokiretkeilyn ohjelma.....	87

OSA I JOHDANTO

Matti Palo ja Tapio Salmela

1. LESTIJOKI - POHJANMAAN HELMI

Vuonna 2000 perustelun Alnus ry:n tarkoituksena on metsäkulttuurin säilyttäminen, edistäminen ja metsien historian ja merkityksen tunnetuksi tekeminen Keski-Pohjanmaalla ja kansainvälisesti sekä maakunnan metsäalan merkik henkilöiden elämäntyön vaaliminen sekä tähän aihepiiriin liittyvä tutkimus.

Alnuksen järjestämällä Lestijokiretkeilyllä 30.-31.8.2001 kuljettiin jokea seuraten Lestijärveltä merenrantaan. Reitin varrelle oli jär-

jestetty pitkälti toistakymmentä tapahtumaa ja esitelmää, ”Lännen Lokari”-näyttelystä - Riu-tankosken sillalla nautittuun päivälliseen, jonka ”jälkiruokana” retkeläiset saivat ihailta tukkilaisesitystä koskenlaskuineen. Retkelle osallistui n. 35 henkilöä.

Retken ideoinnista ja suunnittelusta vastasi Alnus ry:n puheenjohtaja Matti Palo yhdessä hallituksen kanssa. Alnuksen hallitus ja erityisesti Erkki Tunkkari, ohjasi ”Lännen lokari” -näyt-

Lestijoen Kallisenkoski Toholammilla (kuva: Esa Heino/Metla).

telyn valmistamista. Retkeilyn ja näyttelyn käytännön toteutuksen hoiti Mari Wiiskanta. Kiitokset heille tehdystä työstä. Kiitokset myös Metsäntutkimuslaitokselle, erityisesti Kannuksen tutkimusaseman johtajille Jyrki Kankaalle ja Jyrki Hytöselle osallistumisesta retkeilyvuoden järjestelyihin sekä nykyiselle johtajalle Jussi Saramäelle raportin ottamisesta laitoksen julkaisusarjaan. Lämpimät kiitokset myös Esa Heinolle raportin taitosta. Suomen kulttuurirahaston Keski-Pohjanmaan rahasto tuki taloudellisesti näyttelyn ja Metsämiesten säätiö retkeilyn järjestämistä. Kiitokset myös näille organisaatioille sekä kaikille tämän raportin 13 kirjoittajalle asiantuntevista artikkeleista.

Retkeilyllä tähdättiin tämän koko maassa harvinaisen ja Pohjanmaalla ainutlaatuisen jokilaakson kokonaisuuden hahmottamiseen sekä entisen ja nykyisen metsäkulttuurin esittelyyn. Toivomme, että raporttimme virittäisi lisäkeskustelua ja toimenpiteitä Lestijokilaakson kehittämiseksi. Vuosi 2003 oli Yhdistyneiden Kansakuntien julistama kansainvälinen makean veden vuosi. Raporttimme istuu hyvin tuon vuoden teemaan korostaen metsän ja veden vuorovaikutusta sekä sen laadun ylläpidon tärkeyttä.

Raportin sisältö

Peuranpolku johdattaa ihmiset vuosituhansia vanhoihin Suomenselän pyyntimaisemiin. Tapio Salmela kertoo miten metsien monikäyttö on luonut tarvetta retkeilyreiteille, joita Metsähallitus yhdessä Lestijärven, Perhon ja Reisjärven kuntien ja alueen yrittäjien kanssa on kehittänyt reilun parinkymmenen vuoden aikana.

Lestijokilaakson valtion metsien historiaa 1500-luvulta tähän päivään raamittaa Matti Kinnusen ja Tapio Salmelan laatima katsaus. Se on kuvaus metsien kaskeamisesta tämän päivän monikäyttöön.

Harri Kavanterä kertoo kuinka Lestijärvellä lämmityksessä on siirrytty öljystä energiapuun käyttöön. Metsänomistajien perustama osuuskunta lämmittää kunnan keskustaa investoimallaan lämpölaitoksella ja kaukolämpöverkolla. Samalla on tuplattu nuorten metsien hoitoalat ympäristöön verrattuna.

Emeritus professori Simo Poso kuvailee metsänomistajia palvelevan metsäsuunnittelun kehittymistä. Hän analysoi kuvioittaiseen arviointiin liittyviä ongelmia. Niiden poistamiseksi hän ehdottaa metsätietojen keruumenettelmien kehittämistä. Poso pitää tärkeänä myös vapaata, osaamiseen perustuvaa yrittäjyyttä metsäsuunnittelussa.

Tilatasolla tapahtuvan päätöksenteon tueksi kaipaa professori Jyrki Kangas vuorovaikutteista metsäsuunnittelua ja suunnittelun monimuotoistamista erilaiselle metsänomistajakunnalle. Hänen mukaansa suunnitelman tulisi tarkastella monipuolisesti tilan metsien tuotantomahdollisuuksia ja mahdollistaa päätöksentekijälle vertailut vaihtoehtoisten suunnitelmien kesken.

Metsäntutkimuslaitoksen Kannuksen metsäntutkimusaseman keskeisiä tutkimuskohteita ovat olleet suontutkimiseen liittyvä puuntuotanto ja ravinnetalous sekä puun energiakäytön lisäämistä palvelevat tutkimukset. Metsäsuunnittelun kehittämisellä on myös niitetty kansainvälistäkin mainetta. Jyrki Hytösen mukaan tulevaisuudessa keskeisiä tutkimuskohhteita ovat puuenergia ja yksityismetsätalous maaseudun kehittämisen näkökulmasta.

Toholammin Kirkkojärven rannalla, keskellä mahtavaa toholampilaista kulttuurimaisemaa sijaitsee Pajamäen pitäjätalo. Raili Välikankaan juttu kertoo talon historiasta, Pajamäen sisustuksesta, joka on vanhojen toholampilaisten mahtitalojen peruja ja kuinka talo on kunnostettu talkoilla ja EU-rahalla nykyiseen käyttöön.

Professori Matti Palo kuvaa artikkelissa “Jokilaaksosta lännen lokareihin” Lestijokilaakson asuttamista. Siirtolaisiksi lähdön syyt ja elämää lännen lokareina. Seutukuntiin jakoa ja tulevaisuuden näkymiä luodetaan myös jokilaakson näkökulmasta.

Kapearaiteista Pikkurataa pitkin kuljetettiin valtion metsistä Kannuksesta, Sievistä, Reijärveltä ja Lestijärveltä puita Pohjanmaan radan varteen Eskolaan. Anne Ruuttula-Vasari on koonnut radan rakentamisesta sen purkamiseen liittyvän jutun, jossa kerrotaan myös miten Pikkurata-perinnettä tänään vaalitaan.

Ministeri, kansanedustaja Matti Lepistö oli aikansa merkittävä metsäpolitiikan tekijä. Hän oli mm. metsureiden asialla, metsänhoitoyhdistyslain esittelijänä ja metsämiesten säätiön alkuunsaattajana “Metsäpolitiikan tekijä Matti Lepistön syntymästä sata vuotta” -artikkelin on koonnut professori Matti Palo.

Lehtorannan puulajipuisto sijaitsee Kannuksessa Lestijoen rannalla. Esa Heino kirjoittaa puiston koti- ja ulkomaisista havu- ja lehtipuista. Alueelta löytyy myös uudelleen henkiin herätetty tervahauta.

Sinikka Jokelan artikkeli lähtee Lestijoen seudun jääkauden jälkeisestä historiasta, alueen asutuksen ja elinkeinojen synnyn kautta kuljetaan Lestijoen nykyiseen tilaan ja toiminnan eliöstölle aiheuttamien muutosten kautta tulevaisuuden näkyymiin.

“Yhdenlainen tarina Lestijoen meritaimenesta” on Eero Hakalan katsaus meritaimenen historiaan, elinoloihin, taimenkannan elvyttämiseen Lestijoessa ja kuinka joen erityissuojeluhankke koki Lestijokilaaksossa täyden Waterloon.

“Nahkiainen - Lestijoen outo vaeltaja” juttuun on kerätty Länsi-Suomen ympäristökeskuksen nahkijaishankkeista tekstejä. Niissä kuvataan nahkijaista ja sen elinkiertoa, nahkiaisprojek-

tia 1999-2001, nahkiaisen toukka- ja habitaattikartoituksia sekä markkinatutkimusta nahkiaiskaupasta. Teksti on Tapio Salmelan.

Korpelan Voiman perustaminen ja voimalaitoksen rakentaminen oli aikansa suurhanke, jolla maaseudun sähköistämistä ja kehitystä vietiin eteenpäin. Tapio Salmelan kokoama katsaus kertoo myös perustajien uskosta asiiansa ja toimimisesta sen puolesta.

Lestijoki on ollut myös merkittävä puutavaran kuljetusreitti. Mari Wiiskannan alustus Lestijoen uitosta Lestijokiretkeilyllä Korpelan padolla on kuvaus uitosta, uittajista ja unhoon painuvasta uittosananastosta.

Matti Palon “Rakkautentunnustus Lestijoelle” on tunteikas maailman maita kiertäneen ja lapsuutensa maisemiin Riutankoskelle palanneen professorin ylistys Lestijoen ja sen koskien kauneudesta. Se on samalla kutsu tutustua jokeen ja sen historiaan, kuunnelkaa, katselkaa ja nähkää: “Joki meitä ennen syntynyt myös jälkehemme jää!”

Seuraavassa jutussa Matti Palo hahmottelee kansainvälinen kokemus ja näkemys taustanaan Lestijokiretkeilyä ja visioi metsämatkailun mahdollisuuksia luontomatkailun täydentäjänä. Tätä samaa tukisi Alnuksen suunnitelmassa olevan metsätietokeskuksen perustaminen Korpelan koululle ja sitä täydentäisivät vieressä oleva voimalaitosmiljöö ympäristöineen.

Pohdintaa ja päätelmät

Raportissa on monipuolisesti selvitetty Lestijokilaakson metsien ja vesien tilaa, mahdollisuuksia ja uhkia. Maakunnan nykyiset seutukunnat on ryhmitelty siten, että Lesti- ja Perhonjokien suupuolen kunnat kuuluvat Kokkolan seutukuntaan ja latvapuolen kunnat Kaus-tisen seutukuntaan. Yksittäistä seutukuntaa koskevasta suunnittelusta jää puuttumaan koko jokilaakson perspektiivi.

Voimataloutta, kalastusta, veden laatua ja muuta ympäristönsuojelua sekä matkailua koskevilla kysymyksissä koko Lestijokilaakson tarkastelu kokonaisuutena on kuitenkin olennaista. Aikaisemmin kun puun kaukokuljetus tapahtui pääosin uittamalla, oli tärkeää myös metsätalouden tarkastelu koko jokilaakson kattavana. Metsätilastot julkaistiinkin silloin Suomessa vesistöalueittain. Nyt metsien merkitys koko jokilaakson kannalta ilmenee maiseman osatekijänä ja metsätalouden toimenpiteiden vaikutuksena veden laatuun.

Lestijokilaakson metsät ja vedet ovat vuorovaikutuksessa myös veden kiertokulussa. Puut ottavat juurillaan vettä maasta. Puiden vesi käytetään osin yhteyttämisen kautta puunai-neksen luomiseen, mutta pääosin vesi haihtuu puiden lehtien ja neulasten kautta ilmakehään. Sieltä se palaa jälleen sateena maahan ja ve-siin. Haihtumista ja veden sitoutumista tapah-tuu myös pelloilla ja muissa maan käytön koh-teissa, mutta metsiä vähäisemmin. Tämä ve-den kiertosysteemi mahdollistaa Lestijoen iki-liikkujaominaisuuden.

Pohjanmaa on joistaan ja jokilaaksoistaan kuuluisa. Pohjanmaan alavuus, soisuus ja maan kohoaminen merestä ovat aiheuttaneet, että useimmat joet ovat olleet herkkiä tulvi-maan. On myös esiintynyt enemmän soiden ojitukseen ja peltojen kuivatukseen liittyviä jokien perkauksia, tulvasuojelupatoja ja muita järjestelytarpeita. Myös rakennetut vesivoi-malat ovat edellyttäneet useimmiten tekojär-vien rakentamisia. Pohjanmaan joissa ei yleensä ole merkittäviä koskia.

Kaikissa näissä suhteissa Lestijoki poikkeaa edukseen muista Pohjanmaan joista. Lestijo-essa ei ole tekojärviä ja pengerryksiäkin on tarvittu vai rajoitetusti sen alajuoksulla. Vain Korpelan koski on valjastettu sähkön tuotan-toon. Tämä voimalaitos valmistui kuitenkin jo 1921, joten tänä päivänä se on historialli-sena voimalaitoksena suorastaan matkailu-nähtävyys. Kiiminkijoen ja Isojoen välissä

Lestijoki on kaikista joista luonnontilaisin, suorastaan Pohjanmaan helmi, jonka arvo tu-lee tulevaisuudessa entisestään kohoamaan.

Lestijokilaakson maisema on Toholammilla luokiteltu kansallismaisemaksi. Koko joessa on puolisen sataa koskea, toinen toistaan kau-niimpia. Näiden koskien merkitystä maiseman tärkeinä osatekijöinä ei ole selvästi vielä tie-dostettu.

Lestijoessa on pyydetty nahkiaisia iät ajat. Nahkiaisten elinoloja on pyritty parantamaan. Lestijoella on oma meritaimenkantansa - yh-tenä viidestä joesta koko Suomessa. Korpelan voimalaitoksen pato estää taimenen nousun yläjuoksulle. Rakentamisluvassa jo aikanaan pantiin ehdoiksi, että kalaportaat tulee tarvita-essa rakentaa. Kun nyttemmin on opittu ra-kentamaan kalaportaita, joita kalat osaavat käyttää, lienee korkea aika sellaisten rakenta-miseen Korpelan padon ylitystä varten. Les-tijoen ennallistaminen kalojen ja nahkiaisten viihtyvyyden parantamiseksi on toki käyn-nistetty.

Lestijokilaakson matkailua on kehitetty eri hankkeissa. Esimerkiksi melontareitin kartta ohjeineen on jo olemassa. Jokilaakson matkai-lu ei ole kuitenkaan tehtyjen hankkeiden ansiosta saanut erityisiä kasvusysäyksiä. Luonto- ja metsämatkailu ovat kuitenkin nopeimmin laajenevia elinkeinoja maailmalla ja Suomes-sa. Lestijokilaakson matkailun kokonaissuun-nittelulla tuosta kysynnän kasvusta voitaisiin lohkaista merkittävä siivu. Kalajoki tulisi kui-tenkin saada kytkettyä mukaan tuohon suun-nitteluun, koska siellä jo pysähtyy mittava määrä matkailijoita.

Lestijokilaakso tarjoaisi Kalajoelle puolestaan matkailupalvelujen erilaistamisen mahdolli-suuden. Vaellukset Hirvikoskelta Lestijärvel-le tai Peuranpolulla toisivat näin etelässä ain-nutlaatuisia erämaaelämyksiä. Syntyisi myös melonta-, pyöräily-, ratsastus-, kalastus- ja metsästyspaketteja pitkin Lestijokivartta.

Lestijoen komeat kosket maisemallisesti kunnostettuna olisivat näiden pakettien vetonauhoina. Majoitustilojen runko on jo olemassa, mutta niitä tulisi täydentää uusilla maatilamajoituksilla.

Kulttuuripalveluja tulisi täydentää metsä- ja luontokeskuksen rakentamisella. Varsinaisen metsämatkailun kehittäminen on myös haastava tehtävä. Lomailijat metsäköyhiltä seuduilta ovat halukkaita maksua vastaan tekemään metsätöitä, kuten pystypuiden karsintaa, taimikon kunnostusta, puiden mittausta, istutusta ja kylvöä. Myös tervanpoltoon ja kullotukseen sekä nykyaikaisen puunkorjuuseen ja puunjalostukseen tutustuminen tarjoaisi kiinnostavaa vaihtelua metsämatkailijoiden ohjelmaan.

Metsäntutkimuslaitoksen Kannuksen tutkimusasema, Keski-Pohjanmaan maaseutuopiston Kannuksen toimipiste ja Turkistalouden tutkimusasema voisivat avata joitakin toimintojaan matkailijoille.

Lestijokilaakson erityisluonne Pohjanmaan jokilaaksojen joukossa tulee tiedostaa. Joen veden laatua ja kalastusmahdollisuuksia voidaan merkittävästi parantaa. Myös jokilaakson metsät luovat oman potentiaalinsa vesien täydentäjänä. Tarvitaan kokonaisvaltainen Lestijokilaakson matkailun kehittämishanke. Keskeinen uhka jokilaaksolle on väestöpohjan jatkuva supistuminen. Merkittävimmät työllisyyden ja tulojen lisäämismahdollisuudet löytyvät luonto- ja metsämatkailun kehittämisestä.

Lestijokiretkeläisiä lähdessä kanoottiosuudelle (kuva: Esa Heino/Metla).

OSA II METSÄT JA ERÄMAAT

Tapio Salmela

2. PEURANPOLKU ERÄMAAHAN

Suomenselän vedenjakajaseudun karun kauniit valtion maat Lestijärven, Reisjärven ja Perhon kuntien rajamailla ovat olleet vuosituhansia ympäröivien seutujen ihmisten eränkävintialueita. Kivikauden aikaisia asuinpaikkoja ja hautoja on löytynyt alueelta. Asutus on ollut elinolosuhteiden mukaan liikkuvaa. Metsäpeuraa täällä on tietojen mukaan metsästetty jo 7000 vuotta sitten. Turkisten pyynti tuli merkittäväksi elinkeinoksi Pohjanmaalla keskirautakaudella (n. 400-luvulla).

Täällä ovat vuoroin kulkeneet lappalaiset, hämmäläiset, kainulaiset (olivat lounais- ja länsisuomalaisia), savolaiset kuin myös ruotsalaiset ja venäläisetkin. Alue on ollut raja-alueita niin valtakunnallisesti kuin heimojenkin kesken. Monet hautapaikat ja tarinat isonvihan ajoilta kertovat heimojen ja kansojen kohtaamisista, joissa on toisista mittaa otettu. Lappalaisia on täällä verotettu eli käytännössä ryöstetty, eikä eränkävinnistä ole aina ilman keskinäistä kalisteluakaan selvitty.

Eränkävijöillä eli eränkävintiin oikeutetuilla taloilla oli eräpolku eli virka, joka oli kymmeni- en jopa satojen kilometrien pituinen. Eräpolun nimen perusteella eränkävijöitä sanottiinkin virkamiehiksi. Pitkillä eräpoluilla, jotka noudattivat eläinten kulkureittejä, oli pyydyksinä jopa tuhansia ansoja, erilaisia kuoppia ja monesti eräaittoja, joskus muitakin rakennuksia, asuintupa (sauna), kota ja talli. Peuran Polun erämaat kuuluivat 1550-luvun verotusluettelon mukaan jämsäläistalojen nautinta-alueeseen.

Massiivisella metsästyksellä monet riistaeläimet pyydettiin sukupuuttoon. Niin kävi esim.

majavalle ja peuralle. Vuonna 1979 Kuhmosta tuodun siirtoistutuksen avulla peura sitten taas palautettiin Suomenselän luontoon, jonka alueen peurakanta on nykyisin jo toistatuhatta yksilöä. Petoeläimet susi, karhu ja ahma ovat viime vuosikymmeninä palaalleet vedenjakajaseudun metsiin, josta ne kotieläimiä vainoavana oli 1800-luvulla pyydetty sukupuuttoon.

Nykyaikaiseen metsätalouteen on kuljettu tervanpolton ja savottakulttuurin kautta. Pysyvän asutuksen syntyminen tälle karulle ja kiviselle maaperälle on antanut toistaiseksi odottaa itseään.

Metsien virkistyskäyttö

Nykyisin lisääntynyt vapaa-aika ja elintason kohoaminen ovat lisänneet tarvetta metsien virkistyskäyttöön. Keski-Pohjanmaan matkailuyhdistys ry teki 1975 aloitteen ylikunnallisen ulkoilureitin rakentamisesta Keski-Pohjanmaan itäosaan. Viidentoista vuoden aikana rakennettiin erilaista retkeilyssä tarvittavaa. Kokonaissuunnitelma ja selkeä toiminta-ajatus siitä kuitenkin puuttui.

Reisjärven, Lestijärven ja Perhon kuntien tilattua vuonna 1990 Metsähallitukselta reittisuunnitelman saatiin kokonaissuunnitelmaan perustuva rakentaminen alulle. Seuraavasta vuodesta alkaen Metsähallitus on rakentanut Peuran Polku-reittiä suunnitelmien mukaan. Nykyisin merkityn reitin pituus on n. 160 km ja reittiin liittyviä palveluja tarjoavia yrittäjiä löytyy useita. Reitti on rakennettu vastaamaan lisääntyntä metsien virkistyskäyttötarvetta ja

(kuva: Esa Heino)

se kuuluu Euroopan kaukovaellusreitteihin, jonka merkintä on E6.

Reittiin liittyvä Metsäpeuranmaa on luontomatkailutuote, jolla virkistyskäytön lisäksi tehdään tunnetuksi metsätaloutta ja metsien käsittelyä. Hanketta ovat rahoittaneet EU, Työministeriö, kunnat ja Metsähallitus. Metsäpeuranmaa-hanke on saanut jatkokseen Les-tijärven kunnan "Niin metsä vastaa"-matkailuhankkeen.

Peuran Polku on rakennettu kuntien ja matkailuyrittäjien toiveita kuunnellen. Retkeilijät saavat tutustua myös Suomenselän kulttuurihistoriaan. Sitä tehtävää hoitamaan on myös julkaistu kirja "Ihminen erämaassa", johon paljolti tämän artikkelin tiedot nojautuvat.

Metsäpeuranmaan Korsukylässä aistii mitä hiljaisuus voi antaa. Ympärillä täysi hiljaisuus ihmisen luoman kulttuurin äänistä, kuuluu vain luonnon oman sinfonian soitto. Siihen luovat Korsukylän rakennukset viisi majoituskorsua (yht. 40 henkilöä) ja pääkorsu erinomaiset puitteet ja ympäristön.

Suomenselän karu luonto esittää Peuranpolun kulki-joille parhaat puolensa. Salamanperän luonnonpuis-tossa ja Salamajärven kansallispuistossa voi ihail-la, runsaspuustoisia ikimetsiä kilpikaarnapetäjäneen, run-saine kelo- ja maapuineen sekä koskemattomia soita. Vastaa- voi tulla peura va-soineen tai vaelluksella ole-va kokonainen peuralauma. Reitit kulkevat myös luon-nonkauniitten järvien ja lampien rantoja. Yöpymis-paikkoja löytyy laavuista erikokoisiin kämppiin.

Lisälukemista

Ihminen Erämaassa. Peuran Polun kulkijoiden 8000-vuotinen taival. Metsähallitus monistamo 1996.

Sahlgren, J. 2003. Peuran Polku. Retkeilyreit-tin opas.

Salmela, T. 2003. Peuranpolku-retki 6.-7.6.2003. Alnus.

Matti Kinnunen ja Tapio Salmela

3. METSÄHALLITUKSEN METSÄT LESTIJOKI-LAAKSOSSA

Metsienkäytön historiaa 1500-luvulta tähän päivään

Savolaiset aloittivat kaskeamisen näillä alueilla 1540-luvulla ja kaskeaminen jatkui aina 1800-luvulle asti.

Tervan poltto aloitettiin näillä seuduilla 1600-luvulla ja sitä jatkettiin 1800-luvulle asti. Tervanpolto on ollut metsän vanhimpia käyttömuotoja paikallisten rakennusten rakennuspuun käytön lisäksi. Tervatynnyrit vaihdettiin 1700-luvulla viljaan, suolaan ja muihin välttämättömyystarvikkeisiin. Vuonna 1840 tammikuussa annetulla kuvernöörin päätöksellä tervaveroa vastaan tapahtuva tervanpolto kruunumetsistä loppui vähitellen.

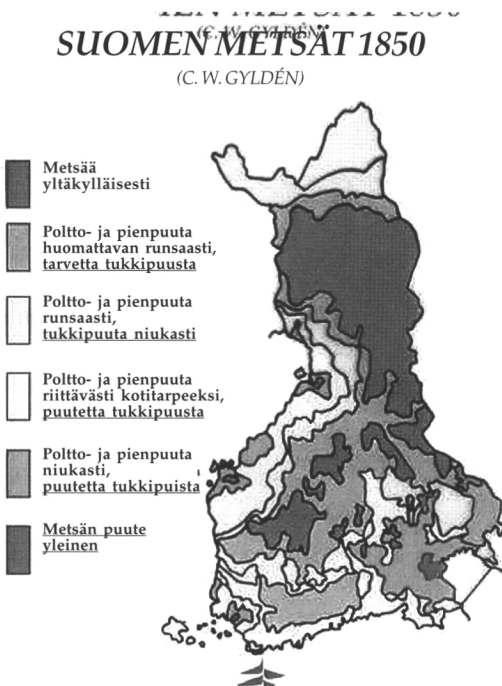
Lestijärvellä rangaistiin tavan takaa käräjillä metsänhaaskauksesta. Vuonna 1849 kruunuvouti Anders Wilhelm Lundström ilmoitti, että Lestiltä Valkiaisen ja Tervasenkaan metsäalueilta oli luvottomasti kolottu puita tervanpoltoa varten noin 220 kuormaa, joista 150 kuormaa oli valmiita kaadettavaksi ja poltettavaksi.

Vuonna 1730 oli laaja metsäpalo näillä alueilla ainakin Lestijärvellä, Reisjärvellä, Kinnulassa ja Toholammilla paloi metsää laajat alueet yhtä aikaa. Tuli riehui Suomenselkä-alueella suurella voimalla. Reisjärven suunnalta tehtiin vastatuli, johon metsäpalo laantui Lestijärven rantaan.

1800-luvun alussa kokkolalainen kauppias Anders Roos perusti kaksiraamisen vesivoimalla toimivan sahan Raumankoskeen Lestijoen suulle. Rauman saha sai senaatilta nimismiehen tarkastuksen perusteella 1. tammikuuta 1845 oikeuden ikuisiksi ajoiksi hakata vuosittain 6000 tukkia Lestijärven kruununliikamalta sillä ehdolla, ettei liikamaan ala jostain syystä pienenis. Otto Herman Roos haki vuonna 1858 vuosittaista hakkuulupaa 2250 tukille. Senaatti antoi Roosille vuonna 1860 luvan 6000 metsäpalon vaurioittaman tukki- puun hakkuuseen. Roosin saha paloi vuonna 1881 tammikuussa. Saha oli vakuutettu, joten vahingot korvattiin.

Samana vuonna 1881 hollantilainen A Brand perusti Himangalle höyrysaahan. Vuonna 1885 Lestijärven ja Perhon kruunumetsien puita sahattiin tällä sahalla 16 700 tukkia.

Vapaan sahausoikeuden myöntäminen 9. huhtikuuta 1861 annetulla asetuksella merkitsi

suurta muutosta metsätalouteen. Sahojen määrä lisääntyi, kun niitä perustettiin myllyjen yhteyteen.

Vuonna 1859 perustettiin vakinainen metsänhoitolaitos (Metsähallituksen syntymäpäivä on 13.5.1859).

Vuonna 1860 perustettiin Lestijärven hoitoalue. Siihen kuuluivat Kannuksen, Toholammin ja Lestijärven liikamaat. Hoitoalue jaettiin metsänvartijapiireihin. Hoitoalueisiin perustettiin metsänvartijan virkoja.

Metsien arviointi

Reisjärven-Lestijärven alueen valtion metsiä on arvioitu vuosien 1955-1996 välisenä aikana viisi kertaa kuvioittain. Sen jälkeen on siirrytty reaaliaikaiseen kuviotietojen päivitykseen.

Vuonna 1998 valmistui Lestijärvi-Reisjärvi alue-ekologinen suunnitelma, jonka tavoitteena on perinteisen metsätalouden ohella alueen biologisen moniarvoisuuden turvaaminen. Alue-ekologinen suunnitelma yhdistää perinteiset metsä- ja riistataloussuunnitelmat sekä virkistyskäytön.

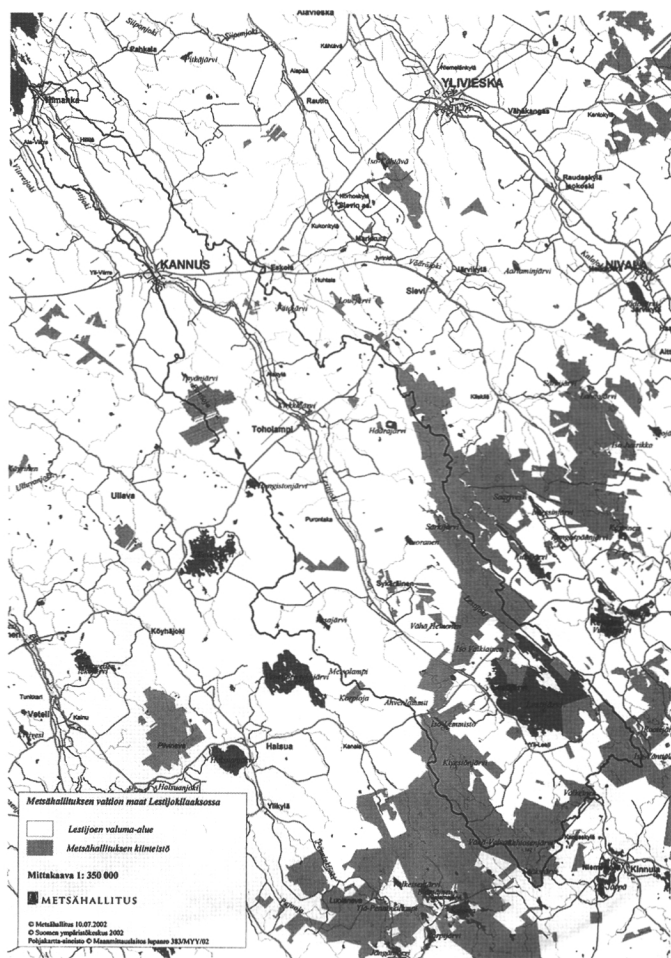
Nykyinen alueiden käyttö

Nykyiset tämän alueen valtion yksin omistamat maat ja vedet kuuluvat Metsähallituksen Pohjanmaan alueeseen. Metsätalous on edelleen alueen met-sien tärkein käyttömuoto. Tukkipuut myydään lähitienoon sahoille ja hirsirakennusten tekijöille kuitupuun mennessä sel- lu- ja paperitehtaille.

Suomenselän alueen luonto tarjoaa metsätalouden rinnalla myös monikäytölle hyvät edellytykset. Perinteisten metsästyksen, kalastuksen, marjastuksen ja sienestyksen rinnalle ovat tulleet erilaiset luontoon liittyvät elämykset kuten retkeily, vaellukset, suunnistus ja luontokuvaus.

Lisälukemista

Kinnunen M., Parikka M., Hirvonen R., Ollila H. & Saarinen J. 1998. Lestijärvi-Reisjärvi alue-ekologinen suunnitelma. Metsähallitus.

Metsähallituksen valtion maat Lestijokilaaksossa.

Harri Kavanterä

4. LÄMPÖÄ PUUSTA OSUUSTOIMINNALLA LESTIJÄRVELLÄ

Hakkuukautena 1992-93 kuitupuun hinta romahti ja laatuvaatimukset teollisuuden taholta tiukentuivat huomattavasti. Eräin paikoin yhtiöiden miehet kävivät ”perkaamassa” kuitupuupinoja. Pieniläpimittaiset puut viskottiin metsään, mutta koska pinot olivat ostettuja, ostomiehet kielsivät ankarasti keräämästä tätä ”hylkypuuta” polttopisteeseen. Kysymyksessä oli siis kuitupuun laadun suhteen kurinpalautus. Kun samaan aikaan Lestijärvellä oli tulossa ensiharvennus 1960-luvulla ojitetut suuret metsäalueet, vastuuntuntoiset metsänomistajat näkivät ainoaksi kannattavaksi vaihtoehdoksi puun polton lisäämisen.

Elettiin kuitenkin halvan öljyn aikaa. Kuntien lämpöhuollosta vastaavat virkamiehet uskoivat öljyn pysyvän halpana tulevaisuudessaakin eivätkä olleet valmiit lähtemään hakelämmityksen vaatimiin, melko huomattaviin investointeihin. Lestijärven metsänomistajilla ei ollut v. 1993 muuta mahdollisuutta kuin käynnistää itse lämpölaitoksen ja sitä tukevan kaukolämpöverkon rakentaminen.

Osuuskunta investoi

Kourallinen metsänomistajia lähti toteuttamaan 800 000 markan investointia 5000 markan alkupääomalla. Ennen lopullisen rakentamispäätöksen tekemistä Lestijärven kunnanhallitus solmi 10-vuotisen lämmöntoimituksen ostosopimuksen perustetun hakeosuuskunnan kanssa. Lisäksi kauppa- ja teollisuusministeriö myöntyi pitkän hakemusprosessin jälkeen 30 % avustuspäätökseen lämpölaitoksen kustannuksista.

Lämpölaitoksen tontti vuokrattiin kunnalta aivan kirkonkylän keskustasta. Lokakuun alussa kaivinkone katkaisi tontilla sijainneen itsenäisyyden kuusen juurineen maasta ja sijoitti sen uuteen kasvupaikkaan 20 metrin päähän missä se tänäkin päivänä kasvaa ja voi hyvin. Tämän jälkeen kaivettiin tontilta ylös viereistä kiinteistöä lämmittäneen öljykattilan öljysäiliö. Näin voitiin käydä käsiksi varsinaiseen montun kaivuuseen ja rakentamiseen.

Kauppa- ja teollisuusministeriö avusti hanketta n. 140 000 markalla ja työvoimaministeriö 82 000 markalla kaukolämpöverkon rakentamista. Pankkilainaa otettiin pääluvun mukaisin takauksin 200 000 markkaa. Lainalla oli 20 osuuskunnan jäsentä takaajina. KERA lainasi 200 000 mk kiinteistötakausta vastaan. Loput n. 200 000 mk on talkootyön osuutta. Sekä takaukset että jäsenten suorittama horjumaton työ hankkeen loppuunsaattamiseksi ovat osoittautuneet lujaksi pohjaksi vastaiselle toiminnalle.

Jäsenet ovat hyvin sitoutuneita osuuskuntaansa. Käyttöpääoman tilapäisesti puuttuessaakin jäsenet ovat kaikissa olosuhteissa jatkaneet hakkeen toimittamista laitokselle. Haketilitysten venymiseen on suhtauduttu ymmärtämyksellä eikä korkoa ole vaadittu. Näin on osaltaan kyetty selviytymään mittavista investoinneista paljolti omin voimin. Vuonna 1999 tehdyn kattilainvestoinnin jälkeen Lestijärven hakeosuuskunnan lämpölaitoksen kokonaisteho on 1.25 MWh.

Kaukolämpöverkon pituus on yli 2 km. Kattilat, 700 kw ja 500 kw, ovat porrasarinatyypp-

Harri Kavanterä esittelemässä lämpölaitosta (kuva: Esa Heino/Metla).

pisiä. Ensi-ilma puhalletaan arinan alku- ja loppupäähän. Uudempi kattila on varusteltu savukaasupuhaltimella ja suodattimella. Vanhempaa kattilaa ohjaa releisiin perustuva automatiikka, uudempi toimii analogisella ohjauslogiikalla. Järjestelmät ovat toimineet hyvin, mutta hienolaatuinen hake aiheuttaa toisinaan ongelmia.

Hake syötetään kattiloihin ruuveilla. Siilojen yhteistilavuus on n. 100 m³. Siilot ja syötinlaitteet osuuskunta on rakentanut pitkälti itse.

Laitos ei ole myynnissä

Osuuskunnalla on velkaa liikevaihdon verran eli vajaa puoli miljoonaa markkaa. Käyttökatetta jäi viime vuonna 150 000 mk ja suunnitelmanmukaisia poistoja voitiin tehdä reilun sadantuhannen markan edestä.

Kolmea miljoonaa hipovan reaaliomaisuuden myynnistä jäsenkunta saisi mukavan tilin, mutta ajatus ei houkuta. Ei lypsävää lehmää kannata myydä, mikäli aikoo jatkaa. Uuden omistajan suhteen on olemassa riski, jatkuuko toiminta entiseen malliin vai vaihdetaanko hake turpeeseen.

Osuuskunta on palkannut laitokselle hoitajan, aluksi osapäiväisen, nyttemmin päätoimisen. Hänen tehtäviinsä kuuluu hakkeen vastaanottaminen, mittaaminen ja laadun määrittely, rakennus- ja korjaustyöt sekä toiminnan valvonta ja varallaolo. Hälytykset ohjautuvat suoraan hänen kännykkäänsä. Osuuskunnan kahdeksanvuotisen toiminnan aikana ei ole ollut yhtään lämmöntoimituksen keskeytystä.

Lestijärven osuuskunta on tietävästi ainoa maamme yli sadasta hakelämpöyrittäjästä, jonka omistuksessa on lämpölaitos ja kauko-

lämpöverkko. Näin raskasta investointia ei voi suositella muille, vaan se sopii parhaiten kunnalle.

Karsittua rankaa pesään

Haketta laitos käytti vuonna 2001 n. 4300 irtokuutiometriä. Pääasiassa hake on rankahaketta ja peräisin harvennushakkuista. Hakkeesta yli 90-prosenttia nuorista metsistä, lähinnä mäntyvaltaisilta ojitusalueilta. Puusepänteollisuudelta tulee loput. Voidaan arvioida, että laitos hyödyntää n. 50 hehtaarin verran vuosittain nuorista metsistä kertyvää polttopuuta. Puuta tarjotaan koko ajan enemmän, mitä pystytään polttamaan..

Lestijärviden havaintojen mukaan on mielekkäämpää polttaa kuivaa rankahaketta kuin kokopuuhaketta, joka on yleensä kosteampaa, sillä hinta maksetaan lämpöarvon mukaan. Laitos toimii myös paremmin kuivalla rankahakkeella. Samalla oksien metsään jättämisellä vältetään karujen maiden turhaa köyhdyttämistä.

Kunnan kanssa tehdyssä 10-vuotisessa sopimuksessa lämmön hinta on sidottu öljyn hintaan. Sopimuksen mukaan leikkuri voidaan ottaa käyttöön kaukolämmön hinnan heilahtessa yli 10 prosenttia maakunnan keskihinnasta suuntaan tai toiseen. Leikkuria on käytettykin öljyn hinnan ollessa korkeimmillaan.

Osuuskunta maksoi toiminnan alkaessa v. 1994 hakkeesta 55 mk/MWh verottomana. Vuonna 2001 hinta oli 64 mk/MWh (ALV 0 %). Keskimääräinen lämpösisältö kuutiometrisissä haketta on ollut 0.75 MWh, jolloin hakkeen hinnaksi muodostuu 48 mk/m³ (ALV 0 %). Urakoituna haketus maksaa kuutiolta 19,50 mk (ALV 22 %).

Nuoret metsät kuntoon

Hakelämpölaitos suurena hakkeen kuluttajana ja metsänomistajien omana yrityksenä on lisännyt huomattavasti metsien hoitoa. Nuoren metsän kynnöstuot ovat tällä hetkellä niin hyvät, että varsinkin omatoiminen metsän hoito on hyvin kannattavaa.

Lestijärvellä ovatkin nuoren metsän hoidon suhteelliset pinta-alat kaksinkertaisia Keskipohjan metsänhoitoyhdistyksen alueen muihin kuntiin verrattuna.

Suotuisan taloudellisen kehityksen aikana energian hinta ja kysyntä tulevat pysymään korkealla tasolla. Metsien sisältämistä energioista käytetään toistaiseksi vain pieni osa.

Lisälukemista

Halla, T. 2001. Lestijärven lämpöosuuskunta pyörittää ennätysavotaa. Maaseudun Tulevaisuus 10.10.

Simo Poso

5. METSÄSUUNNITTELUN TIEDONKERUUN HAASTEET

Metsätalouden suunnittelu on sen miettimistä mitä metsässä tulevaisuudessa tehdään. Sen tulisi olla kirjallisessa muodossa, ja siinä olisi oltava näkyvissä yksilöidyt tavoitteet ja toimenpide-esitykset perusteluineen.

Nykyinen tilanne

Pohja metsätalouden nykyisenlaiselle suunnittelulle luotiin asetuksella 1967. Silloin veloitettiin silloiset piirimetsälautakunnat (nykyiset metsäkeskukset) keräämään alueeltaan kattavasti metsätietoa ja laatimaan metsien käyttöä koskevia suunnitelmia. Vasta 1970-luvun alussa toiminta vakiintui. Luotiin tietojärjestelmä, joka palvelee niin metsänomistajia kuin viranomaisia ja muita kiinnostusryhmiä (mm. poliittisia päättäjiä, puun ostajia ja käyttäjiä, luonnonsuojelijoita). Metsänomistajan kannalta tarkasteltuna tietojärjestelmä sai seuraavanlaiset perusratkaisut ja -tavoitteet.

1. Alueen metsät kartoitetaan ilmakuvia hyväksikäyttäen keskimäärin 1-2 ha:n kokoisiksi toimenpidekuvioiksi.

2. Jokaiselle kuviolle arvioidaan (yleensä maastossa) suunnittelussa tarvittavat metsäköntunnukset. Näistä tärkeimpiä ovat metsätyyppi, puuston ikä, puuston määrä puulajeittain (m³/ha), puiden keskimääräinen läpimitta rinnankorkeudelta sekä käsittelytarve (esim. taimikon hoito, harvennus- tai uudistushakkuu seuraavan 10 vuoden aikana ja uudistettaville aloille uuden puusukupolven hankintatapa).

3. Tietojärjestelmä pidetään ajantasalla (yleensä kuvioittainen arviointi toistetaan noin 10 vuoden välein).

4. Kuvioittainen tieto on tietoturvasäännön alaista. Sitä ei saa luovuttaa kolmannelle osapuolelle ilman metsänomistajan lupaa.

5. Kuvioittaisten arviointien alueelliset yhdistelmätiedot ovat julkista tietoa.

6. Valtio avustaa metsätiedon kuvioittaista keruuta ja kuvioittaiseen tietoon perustuvien metsäsuunnitelmien laatimista

7. Metsänomistaja saa omalle tilalleen laadittavan suunnitelman käyttöönsä selvästi todellisia kustannuksia halvemmalla (yleensä 20-50 mk/ha, kun todelliset kustannukset ovat olleet yli 100 mk/ha. Täten omistajan maksettavaksi tuleva suunnittelukustannus on noin 1 % metsätuloista).

8. Suunnitelma auttaa metsänomistajaa tekemään oikea-aikaisia ja -laatuista metsien käsittelyä koskevia ratkaisuja ja helpottaa olennaisesti asioimista metsäkeskuksen ja metsänhoito-yhdistyksen kanssa metsän hakkuu- ja hoitoasioissa.

Mitä jatkossa?

Valtio avustaa metsätalouden suunnittelua, koska siitä hyötyy koko metsäsektori ja kansantalous. Esimerkiksi kansallisessa metsäohjelmassa suunnittelulle annetaan suuri merkitys. Hallinnolliselta kannalta nykyisenlainen keskitetty järjestelmä on perusteltu. Metsäasioiden hoito metsäkeskuksen kanssa käy helposti puhelimitse tai tietokoneverkossa ja nopeasti kehittyvä uusi tekniikka kannettavien puhelinten, kameroiden ja paikantamisvälineiden alalla tuo todennäköisesti uusia hou-

(kuva: Esa Heino/Metla)

kuttavia mahdollisuuksia yhä parempaan tietoon ja neuvontaan.

Keskeistä suunnitteluasiakirjoissa on, että niissä on oikeita tietoja oikea-aikaisten ja -laatuisten toimenpiteiden tekemiseen. Erityisen tärkeää kestävän ja korkeatasoisen metsätalouden kannalta on tehdä kiertoajan alkuvaiheen vaatimat toimenpiteet, taimikon perustaminen ja hoito, ajallaan. Uudistushakuiden osalta oikea-aikaisuus on vivahteikkaampaa, kun puun kysyntä, hintataso ja puutavaramallien hintasuhteet ovat alinomaisessa muutostilassa ja myös omistajan rahantarve vaihtelee. Siinäkin tapauksessa, että puun hinta ja työn kustannukset eivät paljoo vaihtelisi, eri metsänomistajat voivat päätyä hyvin erilaisiin ratkaisuihin sen suhteen, minkä ikäisinä ja mitä menetelmää käyttäen puustot uudistetaan. Mikäli metsästä halutaan pitkällä aikavälillä mahdollisimman korkea tuotto eikä omistaja ole kiinnostunut sijoitustoiminnasta

ja korkotuotoista, esimerkiksi mustikkatyypin kuusikkoa voidaan hyvin kasvattaa yli 100 vuotiaaksi, mikäli puusto ei ole altista tuhoille. Toinen omistaja, joka vaatii puustopääomalle vähintään 3 %:n korkotuoton, uudistaisi samanlaisen kuusikon jo 60-80 vuoden iässä.

Toimenpide-ehdotuksiin vaikuttavia tekijöitä ovat lähinnä kuviolta saadut mittaustulokset sekä käsittelymallit ja suunnittelijan ammattitaito. Ammattitaitoon kuuluu myös, että suunnittelija ottaa huomioon metsän omistajan tavoitteet ja ohjeet muistaen, että päätökset metsän käsittelystä tekee metsän omistaja, ei suunnittelija.

Metsäsuunnittelijan päivittäinen työtavoite on varsin korkea, tavallisesti yli 20 ha, eikä silloin ole aikaa tutkia kuviota kovin tarkasti eri osiltaan. Suunnitelman saajan onkin hyvä varautua siihen, että kuviointaisissa tiedoissa on usein huomattaviakin virheitä. Pahimpia ovat sellaiset, joissa tärkeä toimenpide on jäänyt esittämättä ja se sen vuoksi viivästyy pahasti. Virheellinen toimenpide-ehdotus ei ole niin haitallinen, koska ennen toimenpiteen aloittamista virhe tulee usein huomatuksi ja korjatuksi.

Useita kiinnostusryhmiä palveleva suunnittelujärjestelmä on pakostakin metsänomistajan kannalta kaavamainen. Suunnittelija noudattaa yleisiä malleja toimenpide-ehdotusten tekemiseen eikä pysty ottamaan kovin hyvin huomioon metsänomistajan erityisolosuhteita ja toiveita. Puun ostajan kannalta taas ongelmana on tietosuoja, mikä merkitsee usein, että ostaja ei saa käyttöönsä omistajakohtaista tietoa. Merkittävää paranemista tiedon käytössä saavutettaisiin, mikäli metsänomistajaa koskevasta tietosuojasta voitaisiin pääosin luopua. Puun ostajat todennäköisesti olisivat halukkaita ostamaan metsätietoa ja siten saataisiin mahdollisuuksia suunnittelutyön hinta/laatusuhteen parantamiseen. Tietosuojalla ei ole metsänomistajalle paljontaan merkitystä, koska kuka tahansa voi jokamiehen oikeudella

kulkea metsässä ja myös ilma- ja satelliittikuvien avulla on mahdollista saada melko hyvä käsitys tilan metsistä.

Metsäsuunnittelun merkitys on arvioitu hyvin suureksi ja on todennäköistä, että suunnittelua tullaan toistaiseksi jatkamaan suurin piirtein samassa laajuudessa kuin nykyisinkin. Myös metsätiedon hallinnointi samaan tapaan keskitettynä kuin metsäkeskusten toimesta on tapahtunut, lienee jatkossakin järkevää. Sen sijaan tiedon keruumenetelmien kehittämiseen pitäisi panostaa entistä enemmän, mikä käynee ilmeiseksi, kun analysoidaan nykyiseen kuvioittaiseen arviointiin liittyviä ongelmia.

1. Kuvioiden rajoittaminen on subjektiivista. Ammattilaisetkin saattavat päätyä hyvin erilaisiin kuviokarttoihin.

2. Kuvion sisällä on usein runsaasti esimerkiksi kasvupaikan laatua ja puustoa koskevaa vaihtelua. Yleensä kuvioinnissa pyritään siihen, että kuvio olisi hyvä toimenpideyksikkö, esimerkiksi yhtenäinen harvennushakkuuleikkikko.

3. Kuvion arviointi edes kohtuullisen hyvällä tarkkuudella on vaikeaa ja sitä vaikeampaa, mitä enemmän vaihtelua kuvion sisällä on.

4. Toimenpiteet eivät useinkaan seuraa tarkasti niitä rajoja, joita kuviolle on kartalle piirretty. Tästä johtuen kuvioiden rajat ja koko kuviointi muuttuu yleensä huomattavasti suunnittelu-kauden, noin 10 vuoden aikana.

5. Kuvioiden muuttumisesta ja kuvioittaisista arviointivirheistä johtuen kuviotiedostoja on vaikea pitää ajantasalla ilman toistuvia inventointeja. Kuviotietojen ajantasallapito kasvumallien avulla ei todennäköisesti tuota kelvollista tulosta.

Uudenlaisissa metsätiedon keruumenetelmissä tulevat todennäköisesti aikaisempaa korostetummin esille

- kaukokuvien (ilma- ja satelliittikuvat) tehokas käyttö,
- tarkat maastomittaukset otantaperusteisesti,
- muutosten seuranta ja tietojen ajantasallapito,
- vapaa, osaamiseen perustuva yrittäjyys ja
- laatukontrolli.

Hyvältä ratkaisulta vaikuttaa jo kansallisessa metsäohjelmassa esitetty ajatus, jonka mukaan kuvioittaisen arvion tulokset jaetaan toimitusmaksuja vastaan metsänomistajille. Tällainen tietoaines voitaisiin saada suhteellisen halvalla uudella tekniikalla. Yksityiskohtaisempi suunnittelu voisi jatkua kyseisen tietoaineiston avulla aikaisempaa paremmalla omistajan ja metsäammattilaisen yhteistyöllä.

Lisälukemista

Poso, S. 2001. Metsänarvioimistiede osana suomalaista tietoyhteiskuntaa. Metsätieteen aikakauskirja 2: 290-295.

Jyrki Kangas

6. MONIPUOLISTAMINEN YKSITYISMETSÄIEN METSÄSUUNNITTELUN KEHITTÄMIS- HAASTEENA

Alustusta aiheeseen

Monitavoitteisuus, osallistava ote, alue-ekologia ja luonnon monimuotoisuus, paikkatiedon hallinta, visualisointi, ajantasaisuus ja optimointi ovat laajalti tunnettuja ja tunnustettuja päivän teemoja metsien hoidon ja käytön suunnittelussa omistajaryhmästä riippumatta (esim. Kangas 1999). Niiden kaikkien suhteen on vielä runsaasti kehittämistarpeita, joita on useissa eri yhteyksissä pohdittu - osin ehkä jo kyllästymiseenkin asti. Niiden kaikkien suhteen myös on jo paljon myönteistä kehitystä niin tutkimuksessa kuin käytännön metsätaloudessakin voitu havaita. Yksityismetsätaloutteen sovitettuina niistä moniin tulee lisäulottuvuuksia, jotka ovat yleensä omiaan hankaloittamaan käytännön suunnittelutyötä.

Listaan voidaan lisätä vähemmän julkisuudessa olleet, mutta metsäsuunnittelijoiden hyvin tuntemat paineet alentaa suunnittelukustannuksia, lisätä suunnittelutyön tuotosta ja tehostaa suunnitelmien myyntiä metsänomistajille. Edelleen dynaamisuus, jatkuvuus ja mukautuvuus (adaptiivisuus) ovat suuntia, mihin metsäsuunnittelu on menossa: yhä kiiuvaampaa tahtia muuttuvien suunnittelutilanteiden ja -tarpeiden sanelemana on pystyttävä tuottamaan uudet laskelmat ja suunnitelmat aina tarvittaessa. Käytännönkin metsätaloutteen on jo omaksuttu apuneuvoja, joilla näitä alan tutkijoiden jo pitkään lanseeraamia ideoita voidaan toteuttaa. Muun muassa Kuusamon yhteismetsällä on käytössään suunnittelujärjestelmä, jossa on varsin edistyksellisiä piirteitä.

Keskityn tällä kertaa kuitenkin muihin, toistaiseksi vähemmän esillä olleisiin seikkoihin kuin edellä mainittuihin metsäsuunnittelun megatrendeihin; jo vaihtelun vuoksi. Pyrkimykseni ei niinkään ole kertoa, mihin suuntaan metsäsuunnittelu on ajopuun omaisesti menossa, vaan pikemminkin herättää kiinnittämään huomiota erääseen mielestäni tärkeään metsäsuunnittelun kehittämishaasteeseen. Nimittäin suunnittelun monimuotoistamistarpeeseen. Siihen panostamalla voitaisiin käsittääkseni metsäsuunnittelun tehokkuutta ja suunnitelmien laatua olennaisesti nykyisestä kohottaa. Ja vieläpä suhteellisen helposti.

Erilaisille metsänomistajille sopivat erilaiset suunnittelukäytännöt ja erityyppiset suunnitelmat

Metsäsuunnittelun perimmäisenä tarkoituksena on tukea metsien käyttöä ja hoitoa koskevaa päätöksentekoa. Suunnittelussa pyritään tuottamaan päätöksentekijälle vankka perusta tehdä valintoja, joiden seuraamukset hän tietää mahdollisimman hyvin. Tässä alustuksessa puhun lähinnä tilatason metsäsuunnittelusta, missä päätöstukea tuotetaan sekä tila- että metsikkötason päätösten pohjaksi. Metsäsuunnittelun avulla päätöksentekijän tulisi voida tarkastella monipuolisesti tilansa metsien tuotantomahdollisuuksia, verrata keskenään vaihtoehtoisia suunnitelmia eri tavoitteiden ja asianosaisten kannalta sekä valita asetettujen tavoitteiden kannalta paras, hyvä tai ainakin tyydyttävä toimintaohjelma.

Jotta suunnittelu olisi kannattavaa, sen on tuotettava hyötyä enemmän kuin haittaa. Suunnitelman hinta ei ole sen ainoa mahdollinen haitta. Esimerkiksi huonosti toteutettu suunnittelu-prosessi, erityisesti suunnittelukäytännön sopimattomuus tilanteeseen, voi aiheuttaa mielihapaa metsänomistajalle tai muulle prosessiin osallistuneelle tahi johtaa huonoon suunnitelmaan.

Suunnittelusta on hyötyä, jos sen avulla kyetään tekemään parempia päätöksiä kuin sitä ilman. Tämä hyöty voidaan saavuttaa muullakin tavoin kuin laatimalla hyvä ehdotus toimenpideohjelmaksi. Jo sen oppiminen, mitä metsässä nyt on ja mitä siellä ylipäättään on mahdollista tehdä ja saavuttaa, parantaa usein päätösten laatua. Vaihtoehtoisten suunnitelmien arviointi ja vertailu on monesti tärkeää oppimisen kannalta ja hyvien, perusteltujen valintojen mahdollistamiseksi. Itse suunnitelmadokumentin tuottaminen ei suinkaan ole ainoa tavoiteltava asia suunnittelussa.

Se, miten suunnittelu on viisainta toteuttaa ja mitä tarkasteluja ja tietoja suunnitelmaan sisällyttää, riippuu suunnittelutilanteesta: kenelle suunnitelma laaditaan, mikä on suunnittelun kohde, mitä metsän käytössä tavoitellaan, jne. Erilaisissa päätöksentekotilanteissa on erilaiset suunnittelutarpeet. Tilanteittain sopivimman suunnitteluprosessin valinta on vaativa tehtävä, johon ei tähän asti ole liikaa huomiota kiinnitetty. Metsäsuunnittelun suunnittelu on taiteilua kustannusten ja suunnittelutarpeiden välillä.

Metsäsuunnittelussa on ollut tyypillistä yrittää soveltaa samaa suunnittelumenetelmää, samanlaista suunnittelukäytäntöä ja samoja teknisiä apuvälineitä suunnittelutilanteiden vaihtelevista tarpeista riippumatta. Toki menetelmät, käytännöt ja apuvälineet ovat kehittyneet ja muuttuneet ajan mittaan. Ongelma sen sijaan on toisinaan ollut, että kulloinkin omaksettua ja käytössä olevaa arsenaalia on sovellettu jokaiseen eteentulevaan suunnittelutilanteeseen.

Suunnittelun monimuotoistamisen (eli ”suunnitteludiversiteetin” lisäämisen) tarve on ehkä selvin ja sen hyödyt ilmeisimmät juuri yksityismetsätaloudessa. Paljon on puhuttu metsänomistajakunnan rakenteen muutoksista ja metsänomistajien tavoitteiden kirjosta. Eri metsänomistajien toiveet, odotukset ja intohimot metsiensä suhteen ovat erilaiset. Suunnittelun on tähän tavoitteiden monipuolistamiseen ja erilaisuuteen pystyttävä reagoimaan. Viime vuosina monitavoitteisen suunnittelun kehittämiseen onkin panostettu kiitettävästi. Valitettavasti käytössä olevat suunnittelulaskeumat ja muut apuneuvot eivät vielä erityisen hyvin tue esimerkiksi ekologisten ja virkistyskellisten tavoitteiden huomioon ottamista.

Vähemmällä huomiolla on jäänyt muu sellainen metsänomistajittainen vaihtelu, jolla on merkitystä suunnittelun toteutukseen. Tällaisia ovat erityisesti metsänomistajan halukkuus ja mahdollisuudet sekä tiedolliset ja taidolliset valmiudet osallistua suunnitteluprosessiin. Metsänomistajilla on lisäksi erilaisia näkemyksiä sen suhteen, millä tavoin he haluavat suunnitelman metsälleen tuotettavan ja minkälainen tietosisältö heitä parhaiten palvelee.

Joillekin riittää suuntaa-antava informaatio puuston nykytilasta ja lähiajan hakkuumahdollisuuksista, joitakin muita kiinnostavat eniten luonnonsuojelliset ja virkistyskäytön näkökohdat. Jotkut haluavat ehdottomat metsän-

(Kuva: Esa Heino/Metla)

käsittely- ja hoitosuositukset, toiset taas kai- paavat tarjolle käsittelyvaihtoehtoja niiden seuraamuksia kuvaavine monipuolisine en- nusteineen. Joillekin on tärkeintä se, että lei- mikon tilavuus ja hakkuutulot on arvioitu mah- dollisimman tarkasti. Joillekin suunnitelman näyttävä visualisointi ja havainnolliset kart- taosat voivat olla tärkeimmät suunnitelman ominaisuudet. Jotkut haluavat perinteisen met- säsuunnitelman, joitakin palvelisi parhaiten omalla tietokoneella prosessoitavissa oleva sähköinen informaatiopaketti.

Tyytyväisyys suunnittelupro- sessiin parantaa suunnitelmi- en hyväksyttävyyttä

On tärkeää, että metsänomistajat ovat tyyty- väisiä paitsi suunnitelmadokumenttiin ja sen tietosisältöön myös siihen prosessiin, jolla suunnitelma on tuotettu. Jos ja kun suunnitel- massa annetaan suosituksia metsänkäsitelyksi ja -hoitotoimenpiteiksi, olisi lisäksi paikallaan kertoa, millä perusteilla suositukset on laadi- tu. Se todennäköisesti parantaisi suunnitelman hyväksyttävyyttä ja siten myös sen vaikutta- vuutta.

Metsäsuunnittelun kehittämistarpeita selvitel- leiden tutkimusten eräs havainto onkin ollut, että suurin osa metsänomistajista haluaa suun- nitelmassa esitettyjen toimenpiteiden peruste- lemista. Lisäksi metsänomistajat toivovat nii- den mukaan vaihtoehtoja sekä metsiköiden käsittelyehdotuksiin että koko tilan tuotanto- ohjelmiin. Vain yhden vaihtoehdon esittämi- nen suunnitelmaksi voi tuntua valmiiden pää- tösten tuputtamiselta ellei peräti propagandis- tiselta manipuloinnilta.

On oletettavaa, että suunnitelman laatu vastaa sitä paremmin tilaajan toiveita, mitä intensii- visemmin hän on osallistunut suunnitelman tuottamisprosessiin. Ratkaisevia vaiheita ovat maastotyöt ja suunnittelulaskelmien laatimi- nen. Ne ovat tärkeitä myös suunnittelun yhtey-

dessä toteutettavan neuvonnan kannalta. Met- sänomistajien valmiudet ja halukkuus osallis- tua etenkin jälkimmäiseen vaihtelevat suuresti. Kuitenkin siinä vaiheessa tehdään tärkeitä va- lintoja suunnitelman sisällön suhteen, ja juuri siinä vaiheessa tulisi metsänomistajan näke- mykset tuntea mahdollisimman tarkoin. Vuo- rovaikutteinen laskentaistunto yhdessä suun- nittelijan kanssa on tehokas keino parantaa suunnitelman laatua juuri asiakaskeskeisistä lähtökohdista. Siinä metsänomistaja saa par- haan kuvan tilansa tuotantomahdollisuuksista ja pystyy parhaiten konkretisoimaan suunnit- telijalle tavoitteensa.

Eräässä kokeilussa Pohjois-Karjalassa 80 %:lle metsänomistajista pystyttiin vuorovai- kutteisessa laskentaistunnossa tuottamaan häntä paremmin tyydyttävä suunnitelma kuin mihin olisi päädytty ilman vuorovaikutteista istuntoa (Kangas ym. 1996). Kokeilussa tar- kasteltiin vain parhaan tuotanto-ohjelman koostamista, eikä lainkaan esimerkiksi suunni- telman ulkoasua tai informaation sisällöä. Vuo- rovaikutteisessa suunnittelussa voitaisiin nii- denkin suhteen laatia eri metsänomistajille eri- laiset tuotteet.

Vuorovaikutteisessakin prosessissa tulee eteen kysymys sovellettavien menetelmien ja tekni- koiden valinnasta. Suunnitteluprosessin alku- vaiheessa toteutettu metsänomistajan teema- haastattelu antaa suunnittelijalle hyvät perus- eväät kelpo menetelmäarsenaalin tapauskoh- taiseen valintaan.

Monipuolinen tutkimus tuot- taa uusia keinoja metsäsuun- nitteluun

Metsäsuunnittelun monimuotoistaminen aset- taa haasteita suunnitelmia tuottaville tahoille, ja sen onnistuminen nojaa metsäsuunnitteli- joiden ammattitaitoon. Ei ole olemassa kaik- kiin tilanteisiin optimaalista suunnittelumene- telmää tai edes menetelmien yhdistelmää, eikä

mikään yksittäinen menetelmä sovellu kelvollisesti kaikkiin suunnitteluongelmiin. Suunnittelussa tulisi olla käytettävissä useita erilaisia menetelmiä ja käytäntöjä, joista pitäisi pystyä suunnittelutilanteittain valitsemaan kuhunkin prosessiin parhaiten sopiva lähestymistapa ja apuneuvojen yhdistelmä. Myös Pesosen ym. (1998) tutkimuksessa yksi keskeinen johtopäätös oli, että useampia suunnittelumalleja kaivataan: sekä halpoja ja yksinkertaisia että monipuolisempia ja kalliimpia.

Menetelmien ja tekniikoiden suunnittelutilanteittainen valinta edellyttää suunnittelijoilta vaihtoehtoisten menetelmien tuntemusta etuineen ja haittoineen, vuorovaikutustaitoja sekä syventymistä kuhunkin suunnittelutilanteeseen tapauskohtaisine tarpeineen ja edellytyksineen.

Äkkipäätään voisi arvioida, että suunnittelun kustannukset nousisivat jonkin verran monimuotoistamisen myötä. Toisaalta suunnittelun ja suunnitelmien laatu ja siten todennäköisesti vaikuttavuus kohenisi. Vaikka monimuotoistaminen monien metsänomistajien kohdalla johtaisikin nykyistä kalliimpaan suunnitteluun, se joidenkin kohdalla tietäisi myös kustannussäästöjä, kun ei tuotettaisi metsänomistajalle mitään turhaa. Kysymys on suunnittelun suunnittelusta ja suunnitteluprosessin optimoinnista. Voisi lisäksi kuvitella, että jos jo suunnitelmien markkinoinnissa pystyttäisiin tarjoamaan erilaisille metsänomistajille erilaisia suunnitelmia ja erilaisia suunnitelman tuottamistapoja, vaikutukset suunnitelmien myyntikäyriin olisivat positiiviset. Vähintäänkin tuotettujen suunnitelmien käyttöasteen voisi kuvitella nousevan. Se taas olisi metsäneuvonnan kannalta ja kaikin puolin muutenkin toivottavaa.

Suunnittelun monimuotoistamistarve on otettu vakavasti aihepiiriin tutkimuksissa. Viime aikoina onkin erityisesti Metsäntutkimuslaitok-

sen Kannuksen tutkimusasemalla ja Joensuun tutkimuskeskuksessa panostettu metsäsuunnittelun menetelmien ja tekniikoiden vertailevaan tutkimukseen. Samoin on selvitetty metsätaloudessa aikaisemmin käyttämättömien päätöstukimenetelmien soveltuvuutta erilaisiin metsäsuunnittelun tehtäviin ja erityyppisiin suunnitteluprosesseihin sekä tuotettu aivan uusia, erityisesti tietynlaisiin metsäsuunnittelun tehtäviin tarkoitettuja menetelmiä ja tekniikoita. Tavoitteena on kyetä esittelemään käytännön metsätaloudelle valikoima erilaisia ja erityyppisiin suunnittelutehtäviin soveltuvia menetelmiä ja tekniikoita sekä kertomaan niistä kunkin hyvät ja huonot puolet eri näkökulmista (Kangas & Kokko 2001). Tutkimuksissa on tehty kiinteää yhteistyötä Joensuun yliopiston ja nyttemmin myös Helsingin yliopiston metsäntutkijoiden kanssa.

Lisälukemista

Kangas, J. 1999. Mihin menet metsäsuunnittelu? Julkaisussa: Hyppönen, M., Jalkanen, R. & Aalto, T. Onko Lapin metsätaloudella tulevaisuutta? Lapin Metsätalouspäivät 21.-22.1.1999. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 732: 55-62.

Kangas, J. & Kokko, A. (toim.) 2001. Metsän eri käyttömuotojen arvottaminen ja yhteensovittaminen. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 800. 366 s.

Kangas, J., Pukkala, T. & Pykäläinen, J. 1996. Vuorovaikutteinen heuristinen optimointi yksityismetsien suunnittelussa. *Folia Forestalia - Metsätieteen aikakauskirja* 3/1996: 231-244.

Pesonen, M., Kurttila, M., Teittinen, A. & Kajanus, M. 1998. Yksityismetsien metsäsuunnittelu - nykytilanne ja kehittämistarpeita. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 715. 32 s.

Jyrki Hytönen

7. KANNUKSEN METSÄNTUTKIMUSASEMA - METSÄNTUTKIMUSTA LESTIJOKILAAKSOSSA

Metsäntutkimuslaitoksen (Metla) tehtävänä on edistää tutkimuksen keinoin metsien taloudellisesti, ekologisesti ja sosiaalisesti kestävää hoitoa ja käyttöä. Tutkimus on järjestetty hankkeiksi ja joistakin aihekokonaisuuksista on muodostettu laajempia tutkimusohjelmia. Metla toimii kahdessa tutkimuskeskuksessa ja seitsemällä tutkimusasemalla, joista yksi on Kannuksessa. Metlan Kannuksen tutkimusaseman oma profiili kumpuaa Pohjanmaan metsistä, joita luonnehtivat erityisesti pienpuun suuri osuus, suometsien runsaus, yksityismetsävaltaisuus sekä Pohjanlahden rannikkoseudun erityispiirteenä maiden nuoruus. Tutkimusasema pyrkii olemaan metsäntutkimuksen huippuyksikkö, jossa tehdään korkeatasoista ja ongelmakeskeistä alueellista, valtakunnallista ja kansainvälistä tutkimusta. Tutkimusasema toimii tiiviissä verkostotyypissä yhteistyössä Metlan muiden yksiköiden, yliopistojen, tutkimus- ja oppilaitosten sekä metsä- ja ympäristöalan käytännön toimijoiden kanssa.

Tutkimusaseman perustaminen

Kun Metsäntutkimuslaitoksen Keski-Pohjanmaa hoitoalue, jonka toimipaikka sijoitettiin Kannukseen, perustettiin vuonna 1961 alkoi kenttäkokeiden perustaminen kausi. Tuolloin nousi kysymys myös varsinaisen tutkimusaseman perustamisesta esille. Vuonna 1965 valtion tulo- ja menoarviossa olikin jo 40 000 mk:n suunnittelumääräraha 'Kannuksen kirkonkylään sijoitettavan koemasen suunnittelua varten'. Hanke ei tuolloin vielä toteutunut. Tutkimustoiminta käynnistyi kuitenkin vilkkaana 1960-luvulla kokeilun alueen tutkimusmetsissä.

Ensimmäiset tutkijat saapuivat Kannukseen vuonna 1978 työskennelleen täällä maastokauden ajan puu energiaraaka-aineena -projektissa (PERA). Ympärivuotisesti tutkijoita asetettiin Kannukseen 1979. Vuonna 1981 perustettiin Metsäntutkimuslaitoksen Kannuksen toimipiste, joka toimi energiametsäkoemasen nimellä vuosina 1982-1983.

Valtion vuoden 1982 tulo- ja menoarviossa Kannuksen tutkimusaseman rakentamiseen varattiin suunnittelurahaa ja maa- ja metsätalousministeriö vahvisti tutkimusasemarakennuksen perustamis- ja esisuunnitelman. Myös Metsäntutkimuslaitoksen hallitus päätti tutkimusaseman perustamisesta ja rakentamisesta. Suunnittelutyö eteni ja vuoden 1984 valtion tulo- ja menoarviossa tutkimusaseman rakentamiseen myönnettiin ensimmäisen kerran määräraha. Tutkimusasema valmistui Kannuksen Kitinkankaalle loppusyksyllä 1985. Hyvin palvelleelle tutkimusasemalle tehtiin pieni laajennus ja remontti vuonna 1999.

Koemasen esimiehinä toimivat MMT Veli Pohjonen ja MMK Ari Ferm. Tutkimusaseman ensimmäisenä varsinaisena johtajana toimi MMT Ari Ferm 1.4.1987-2.9.1994. MMT Jyrki Kangas toimi aseman johtajana 1.1.1995 alkaen siihen saakka kunnes hänet valittiin Metlan metsäsuunnittelun professoriksi 1.7.2000. Aseman kolmanneksi johtajaksi valittiin MMT Jussi Saramäki 1.12.2001. Lisäksi MMT Jyrki Hytönen on toiminut aseman vt. johtajana eri aikoina yhteensä 3,5 vuotta.

Tutkimusaseman toiminnan yksi tärkeimmistä perustoista on koko henkilöstön korkea ammattitaito ja asiantuntemus. Aseman tutkijat ovat tehneet Kannuksessa neljä väitöskirjaa

ja yhden lisensiaattityön. Asemalla työskentelee tällä hetkellä yhdeksän tutkijaa ja kaikkiaan henkilötyövuosia kertyy noin 35. Tutkimusasemarakennus Kannuksen Kitinkankaalla sisältää työhuoneiden ja toimistotilojen lisäksi verstaatilat, laboratorion ja kasvihuoneen. Laboratoriossa määritetään mm. maan ja puun eri osien sisältämiä ravinteita, puun lämpöarvoa ja puiden vuosilustojen paksuuksia. Kannuksen tutkimusaseman tärkeimmät tuotteet ovat tieteellisen tarkastuksen läpikäyneet julkaisut, joista suuri osa painetaan nykyisin kansainvälisissä sarjoissa. Tutkimusasema voi palvella myös tekemällä asiakasrahoitteisia tutkimuksia ja analyysijä tilaajille. Näitä palveluja ovat tilaustutkimukset ja erilaiset laboratorioanalyysit. Asemalla on mm. laitteet ja taito tehdä puuston ravinnetilan selvityksiä ja erilaisten biomassojen lämpöarvojen määrittäviä.

Tutkimusmetsät ja kenttäkokeet

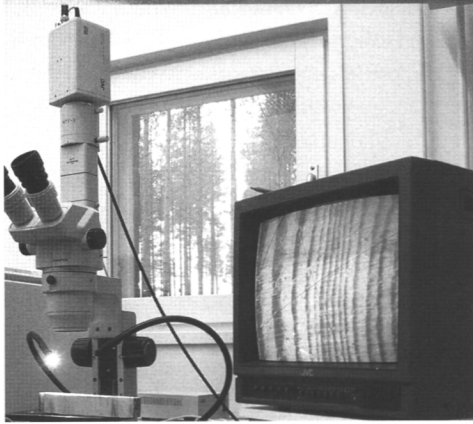
Metsäntutkimusta ei tehdä pelkästään kasvihuoneissa ja toimistoissa - tutkimuksia ja kokeita varten tarvitaan myös oikeita metsiä. Monien kokeiden on oltava varsin pitkäaikaisia, vaikka usein soveltamiskelpoisia ennakkotuloksia saadaan jo muutamassa vuodessakin. Jo suomalaisten metsäpuiden pitkistä kiertoaajasta johtuu, että useiden kenttäkokeiden jatkuva seuranta on tärkeää. Metsäntutkimuslaitoksen omassa hallinnassa olevat tutkimusmetsät takaavat kenttäkokeiden pitkäaikaisen häiriöttömän seurannan mahdollisuuden. Kokeita on toki perustettu myös yksityismaille, esim. tutkittaessa peltojen metsitystä.

Metsäntutkimuslaitoksen Keski-Pohjanmaan kokeilualue, jonka toimipaikka oli Kannuksessa perustettiin 1961 kun Metsähallitukselta siirrettiin maita metsäntutkimuksen tarpeita varten. Tutkimustoiminta käynnistyi kuitenkin vilkkaana 1960-luvulla kokeilualan tutkimusmetsissä, joten vanhimmat kenttäkokeet ovat jo 40-vuoden ikäisiä. Kannuksen tutki-

musaseman hallinnassa nyt olevat noin 4400 ha tutkimus- ja opetusmetsiä sijaitsevat melko laajalla alueella aina Vaasan ympäristöstä Oulun läänin puolelle (Sievi, Ylivieska) asti. Tutkimusmetsiin on perustettu erityisen paljon suontutkimusta palvelevia kokeita, joissa on mm. selvitetty soiden ravinnetaloutta, lannoituksen vaikutuksia puuntuotukseen, puuntuotosta, avosoiden metsitystä, suometsien uudistamista ja ojitustekniikkaa. Toki suuri osa kokeista palvelee mm. metsänhoidon, metsänjalostuksen ja puuntuotoksen aloihin liittyvää tutkimusta. Tutkimusalueilla on myös virkistyskäyttökohteita. Esimerkiksi Lehtorannassa Lestijoen varrella oleva puulajipuisto ja Kruunupyyn Fiskarholmissa sijaitseva suoluontopolku ovat kaikkien kiinnostuneiden käytettävissä. Tutkimustiedon yleistajuiseen välitykseen metsäammattilaisille ja suurellekin yleisölle panostetaan luonto- ja metsäpolkujen, esitteiden, oman kotisivun, tutkimuspäivien, ja muiden esitelmätilaisuuksien ja tiedotustilaisuuksien keinoin.

Puuenergiaa, suunnittelua, rannikkometsiä

Kansallisen metsäohjelman ja kauppa- ja teollisuusministeriön bioenergiaohjelman tavoitteena on lisätä energiapuun, erityisesti hakkeen, käyttöä Suomessa. Kannuksen tutkimusasemalla on koko sen toiminnan ajan tehty puun energiakäytön lisäämistä palvelevia tutkimuksia. Asemalla on tutkittu väitöskirjoihin asti mm. energiapuun tuottamista luonnonvesakoissa ja viljelmillä sekä kotimaisten puulajien lämpöarvoja, hakkeen varastointia ja ominaisuuksia. Metsähakkeen käyttö on viime vuosina lisääntynyt voimakkaasti ja saavuttamassa miljoonan kuutiometrin rajan. Tästä yli puolet tulee uudistusalojen hakkuutähteestä. Nyt metsäenergiatutkimuksen painopistealueita ovatkin uudistusalojen hakkuutähteen ominaisuudet, polttoaineen laadunhallinta, tähteen talteenoton vaikutukset maaperän ravinnetilaan ja uudistusalalle istutettujen taimien alkukehitykseen. Tutkimuksella selvite-

Metsäntutkimuslaitoksen (Metla) Kannuksen tutkimusasema sijaitsee Kitinkankaalla metsän keskellä (kuvat: Esa Heino/Metla).

tään hakkuutähteen sisältämien alkuaineitten vapautumista eri talteenottokejuissa. Erityisen huomion kohteina ovat puun kasvulle tärkeät ravinteet, sekä lämpölaitosten laitteille haittaa aiheuttavat alkalimetallit ja kloori. Talteenoton logistisista vaihtoehdoista pyritään löytämään ne, jotka kosteuden ja koostumuksen suhteen vastaavat biopolttoaineen käyttäjien metsähakkeelle asettamia laatuvaatimuksia. Bioenergian käytön sivutuotteena syntyvän tuhkan sekä myös puun pelletoinnin tekniikassa asemalla on tehty merkittävää tuotantoon johtanutta kehittelytyötä. Puunergian käytön sosiaalisia ja taloudelliset esteitä ja kei-

noja näiden esteiden poistamiseksi tutkitaan nelivuotisessa tutkimushankkeessa.

Metsäsuunnittelun tutkimusten tavoitteina on kehittää menetelmiä, tekniikoita ja malleja metsälö-, maisema- ja suuraluetason metsäsuunnitteluun. Sovelluskohteina tutkimuksissa ovat sekä yksityismetsätalous että julkisyhteisöjen metsät ja muu suurmetsätalous. Tärkeimmät aiheet kannuslaisessa metsäsuunnittelun tutkimuksessa ovat metsän eri käyttömuotojen ja tavoitteiden yhteistarkastelu, päästötukimenetelmät ja optimointi, tavoiteanalyysi, riskit ja epävarmuus suunnittelussa, asiantuntijatietämyksen hyödyntäminen, ekologinen ja sosiaalinen informaatio suunnittelussa sekä paikkaan sidotun tiedon hallinta ja käyttö. Metsäsuunnittelun kehittämiseen liittyviä tutkimuksia tehdään myös metsän kehityksen ennustamisesta, laskelmien luotetta-

vuudesta, suunnittelun vaikuttavuudesta ja suunnittelun eri osapuolten yhteistoiminnasta. Kannuslainen metsäsuunnittelututkimus on saanut kansainvälistä tunnustusta korkeasta tieteellisestä tasostaan ja vaikuttavuudestaan. Osoituksena tästä oli mm. Jyrki Kankaan valinta Metsäsuunnittelun professoriksi vuonna 2001. Metsäsuunnittelun tutkimus asemalla jatkuu edelleen hänen siirryttyään muihin tehtäviin.

Pohjanmaan maankohoamisalueen rannikko- ja saaristometsät muodostavat muusta Suomesta poikkeavan kasvualueen. Alueelle on ominaista maankohoamisrannikon maiden hyvä puuntuotospotentiaali, vanhojen metsien huono kunto sekä metsien monipuolinen ja voimakas käyttö. Tutkimusten keskeisin tavoite on alueen metsien hoidon ja käytön kehittäminen ja metsien erityispiirteiden tuntemuksen lisääminen. Vaikein yksittäinen metsätaloudellinen toimenpide on puulajivalinta, johon haetaan tietoa analysoimalla eri puulajien viljelykokeita, tutkimalla kasvupaikkojen ominaisuuksia sekä simuloimalla eri puulajien ja kasvupaikkojen tuotosta kasvumalleilla. Samalla saadaan uutta tietoa sopivista kiertoajoista ja harvennuksista. Tavanomaisesta poikkeava käsittely voi olla perusteltua rannikolle tyypillisillä kasvupaikoilla, joilla poikkeuksellinen kivisyys tai soistuneisuus vaikuttaa puiden kehitykseen. Tuuli vaikuttaa puihin ja tuulen mukana leviää merestä alkuaineita ja yhdisteitä metsiin. Maan ja kasvilisyyden luontaisen kehityksen ja meren läheisyydestä johtuvien mm. ilmastollisten erityispiirteiden puustovaikutuksien tutkiminen on tieteellisestikin haastavaa. Sijaintinsa puolesta tämä tutkimustyö soveltuu erinomaisesti Kannuksen tutkimusaseman toimintaan.

Asemalla tutkitaan myös suometsiä. Vaikka suopuustojen kasvu onkin lisääntynyt jatkuvasti, on niiden kasvatuksessa ilmennyt ongelmia, joiden selvittämiseksi tarvitaan monipuolista, kokonaisvaltaista tutkimusta. Ongelmista näkyvimpiä ovat liian vähäiset hakkuut,

epätietoisuus puun laadusta, ravinnetalouden epätasapainoisuus, metsänparannustoimenpiteiden kohdevalinta ja ympäristövaikutukset, metsänkasvatukseen liittyvien eri toimenpiteiden yhteensovittaminen ja eri toimenpidevaihtoehtojen taloudellinen kannattavuus sekä suopuustojen kehityksen ennustaminen erilaisten toimintavaihtoehtojen ja kasvumallien pohjalta. Turvemaat poikkeavat ominaisuuksiltaan huomattavasti kivennäismaista, eikä kivennäismailla saatuja tuloksia voidaakaan suoraan soveltaa turvemaille. Tutkimus- asemalla on selvitetty mm. soiden kunnustusojituksen menetelmiä ja taloutta sekä hieskoi- vun kasvatukseen ja uudistamiseen liittyviä kysymyksiä ja soiden ravinnetaloutta.

Suomessa on metsitetty peltöjä yli 230 000 ha vuodesta 1969 alkaen. Peltöjen metsitys ja siinä kohdattavat ongelmat poikkeavat monin tavoin normaalista metsänviljelystä. Peltöjen metsitystulos vaihtelee Suomen nopea- kasvuimmista metsiköistä aina toistuviin epäonnistumisiin asti. Erityisesti suopeltöjen metsitys on ollut ongelmallista. Tietoa pellon- metsittäjien päätöksenteon tueksi on etsitty peltöjen metsitysmenetelmiä selvittelevissä tutkimushankkeissa. Metsänkasvatuksen kannalta pellot poikkeavat oleellisesti metsämais- ta erityisesti pintakasvillisuuden, maan kemi- allisten ja fysikaalisten ominaisuuksien ja näistä tekijöistä johtuvien suurten tuhoriskien vuoksi. Pelloilla eivät toimi perinteiset puula- jivalinnan keinot (esim. metsätyypin määri- tys). Tutkimusten tavoitteena onkin antaa vas- tauksia kysymyksiin, jotka liittyvät puulaji- valintaan, maanmuokkausmenetelmän valin- taan, luontaisen uudistamisen onnistumismah- dollisuuksiin, taimituhojen esiintymiseen ja niiden vaikutuksiin taimien myöhemmälle ke- hitykselle. Maantutkimuksessa on selvitetty maan ominaisuuksien arviointia metsänkas- vattajan kannalta sekä metsitetyn peltomaan ja viereisten metsien maan ominaisuuksien eroja ja näiden erojen kestoa. Myös pelloilla kasvavien puiden teknistä laatua on selvitetty. Peltöjen metsitys muodostaa yhden tärkeim-

mistä Kioton sopimuksen mukaisista hiilinieluista maassamme. Viljelyssä olevien suopeltojen CO₂-tase osoittaa eräiden arvioiden mukaan erittäin suurta CO₂-lähdettä ilmakehään. Siksi nyt tutkitaan metsitettyjen peltojen hiilivarastoihin ja kasvihuonekaasutaseisiin liittyviä kysymyksiä.

Tutkimusta Lestijokilaaksossa

Kannuksen tutkimusaseman tutkimusmetsistä osa sijaitsee Lestijoen valuma-alueella. Kaksi pientä tutkimusaluetta jopa rajoittuu Lestijokeen. Lestijokilaaksossa sijaitsee varsin paljon metsäntutkimuksen kenttäkokeita ja koealoja. Osassa tutkimuksista koealat ja kokeet sijaitsevat yksityisten maanomistajien tai Metsähallituksen mailla. Kansainvälisissä tieteellisissä sarjoissa on julkaistu lukuisia tutkimuksia, jotka pohjautuvat Lestijokilaaksosta saatuihin tuloksiin. Maankohoamisrannikolta aina Suomenselän vedenjakaja-alueelle ulottuva Lestijokilaakso tarjoaa metsäntutkimukselle monia tutkimusmahdollisuuksia.

Kehittämisen painopisteet

Kannuksen tutkimusaseman toiminnan suuntaamista ohjaavat alueellisen toimintaympäristön tarpeiden lisäksi valtakunnalliset ja kansainvälisetkin näkökohdat. Kannuksen tutkimusasema pyrkii olemaan ajan vaatimuksia ja tarpeita ennakoiva sekä valmis mukauttamaan toimintaansa niiden mukaisesti. Aseman strategiassa tulevat keskeisessä asemassa olemaan puuenergiatutkimukset sekä yksityismetsätalous erityisesti maaseudun kehittämisen näkökulmasta. Tavoitteena on tutkijakunnan ja muun henkilöstön määrän vahvistaminen. Asemalla on lukuisia yhteistyökumppaneita ja verkostoistumista kehitetään edelleen mm. eri yliopistojen, metsäopetuksen ja käytännön metsätalouden kanssa.

Lisälukemista

Internetissä Metlan Kannuksen tutkimusaseman kotisivuilla osoitteessa:
<http://www.metla.fi/ka/>

OSA III METSÄKULTTUURI

Raili Välikangas

8. PAJAMÄKI - PITÄJÄTALO TOHOLAMMILLA

Pajamäki sijaitsee Toholammilla Kotilan kylällä Kirkkojärven rannalla Pohjapuolentien varrella keskellä komeaa peltoaukeaa. Toholammin kirkonkylälle on matkaa vajaa viisi kilometriä. Se on Toholammin ensimmäinen veroluetteloon merkitty tila. Tämä tapahtui vuonna 1556 ja siitä lähtien se on ollut saman suvun hallussa.

Vuonna 1557 Suur-Lohtajan käräjien sakko-luetteloon on tehty huomautus, että sinä vuonna tuomittiin noituudesta kuolemaan ja mestattiin Paavo Kotilainen Toholammilta ja Pietari Riippi Kälviältä. Tämä noitavainon näytös tapahtui Oulun torilla. Tämä noituudesta tuomittu ja mestattu Paavo Kotilainen asui tällä paikalla. Tarkempaa tietoa siitä, miksi häntä pidettiin noitana, ei ole säilynyt.

Pajamäki, oikeastaan Rautamäki, on saanut nimensä siitä, että talon paikalla on valmistettu rautaa käsipelillä 1600-1700-luvuilla. Peruskorjauksen yhteydessä talon nurkan alta löytyi rautahytti, joka on peräisin 1600-luvulta. Rautamäki on rakennettu 1850 ja naapuritalo Pajamäki 1802. Mäellä, jonka nimi on Pajamäki, on ollut kaikkiaan neljä taloa, yksi on siirretty Riuttasiin Lepistöön ja yksi Alitaloon.

Toholammin kunta osti Rautamäen pihapiirin Hilka Ervoselta 30.9.1993 ja luovutti hallintaoikeuden 17.6.1993 perustetulle Pajamäen Talomuseon Kannatusyhdistys ry:lle. Se ryhtyi kunnostamaan taloa ja laati suunnitelman tulevasta käytöstä ja toiminnasta. Talon entisöimiseksi arkkitehdit Lasse ja Tuulia Minkkinen laativat suunnitelman. Kunnostushanke saatiin

EU-projekteihin mukaan, Keski-Pohjanmaan liitto hyväksyi sen yhdestä parhaimpana, erityisesti matkailun edistämishankkeena maakunnassamme ja Ympäristökeskus myönsi sille kansallista ja EU-tukea yhteensä 230 000 mk. Ehtona olisi ollut, että kunta olisi tullut rahoittamaan ¼ tuosta summasta ja yhdistys olisi vastaavasti rahoittanut hanketta samalla määrällä. Kunta ei monista anomuksista huolimatta myöntänyt rahaa. Tämä oli ainutlaatuinen hanke koko maassa, johon kunta ei osallistunut. 150 000 mk Pajamäkeen tarkoitettua hankerahasta ohjattiin Ympäristökeskuksesta muualle.

Talon talkooväki on ollut sitkeää ja osoittanut, että yhteen hiileen puhaltamalla ja ankarasti ponnistellen saadaan paljon aikaan ilman rahakin. Johtavana periaatteena entisöimis- ja rakentamistyössä on vanhojen rakentajames-tareiden hirsirakentamisen ja puunkäsittely-taidon vaaliminen.

Pajamäki pääsi mukaan POMO-hankeeseen, jonka kautta on saatu rahoitusta perinteen tal-lentamiseen. Myös kulttuurirahasto ja museo-virasto ovat tukeneet tätä hanketta samoin Aikuiskoulutuskeskus peruskorjaus- ja muuraus-kurssin muodossa.

Ratkaiseva käänne rahoituksessa tapahtui, kun hankkeen loppuun viemiseksi perustettu Pajamäki-projekti pääsi Pirityiset ry:n kautta EU-rahoitteeseen Leader kotikylä+ hankkeeseen mukaan syksyllä 2001. Sieltä saadun rahoituksen turvin tehtiin jo koneliiteri vanhojen maatalouskoneiden säilyttämiseksi. Seuraaviin

suunnitelmiin kuuluvat savusauna, paja, tuulimylly ja paikalle siirrettävä vanha riihi. Vuonna 2003 on siirretty Olavi Kotilan lahjoittama lato puuladoksi. Se on täynnä pilkottuja puita, jotka ovat pääosin pihan keskeltä puretusta vanhasta talli- ja varastorakennuksesta.

Pajamäen sisustus on vanhojen toholampilaisten mahtitalojen peruja. Sepäntalosta Jämsänkylältä on saatu tupaan komea Laitalan maalarien maalaama astiakaappi, tuvan pitkä pöytä, patapenkki ja separaattori. Myös vintin raput on peräisin Sepäntalon eteisestä. Monet käyttöesineet Pajamäen vintillä kertovat, miten Sepäntalossa on taloustöitä tehty.

Koristeelliset ulko-ovet on saatu Erik Klemolan talosta Kleemolasta ja Leander Laitalan maalaamalle kuistin ovelle on parin tehnyt Esa Polso Vetelissä. Tuvan matot on kutonut vanhan pohjalaisen mallin mukaan Elli Kellosalo ja kamareiden matot Leena Kotila. Pajamäen sivupenkin etulauta ja sotamuistohuoneessa oleva ikivanha pöytä samoin kuin toinen tuvan pitkistä pöydistä on Pajamäeltä.

Päärakennuksen perikamareista toinen on siustettu sotamuistohuoneeksi, johon on käytetty Lauri Hukarin lahjoittamaa testamenttirahaa. Toisessa kamarissa on tarkoitus vaalia Pajamäen isäntien perintöä. Pajamäellä on asunut Kotilan sukua monien sukupolvien ajan. Kuuluisin heistä on ollut Matti Kotila, joka eli 1887-1953. Hän oli valistunut maanviljelijä, hän oli perustamassa Toholammille 4H-yhdistystä, hän toimi kunnallislautakunnan esimiehenä 26 vuoden ajan ja oli nuorsuomalaisen edustajana valtiopäivillä 1917-18.

Matti Kotilan lapsia ovat olleet Uuno, jonka elämä päättyi traagisesti Kallisen mäessä hänen ollessaan keräämässä varoja Kaustisen evankelisen kansanopiston hyväksi, Eero, joka oli Pajamäen viimeinen isäntä, Aimo oli opettaja, Kalevi opiskeli papiksi ja Olavi on ollut Peltokorven isäntänä osallistuen moniin kunnallisiin ja seurakunnallisiin luottamustehtäviin. Nuorin lapsista oli tytär Aino.

Vuonna 2002 valmistuneeseen koneliiteriin on tarkoitus kerätä 1900-luvulla käytettyjä he-

Lestijokirekeilyllä Pajamäestä kertoi kannatusyhdistyksen puheenjohtaja Erkki Kujala (kuva: Esa Heino/Metla).

Retkeläisiä ja muuta yleisöä "Lännen lokari"-näyttelyn avajaisissa Pajamäen pihamaalla (kuva: Raili Välikangas).

vosvetoisia ja traktorikäyttöisiä maatalouskoneita. Siellä voi jo nykyisin tutustua piikki-pyörätraktoriin ja puimakoneeseen. Kirkkoreki ja kääset ovat palvelleet Pajamäen isäntiä aikoinaan. On ilahduttavaa, että monet maanviljelijät ovat ottaneet yhteyttä ja tarjonneet omissa varastoissaan olevia maatalouskoneita meidän kaikkien tutkittavaksi.

Vinttikamareihin on järjestetty esille miesten ja naisten työkaluja, yhdessä kamarissa on siirtolaisperinnettä kuvin ja kertomuksin esillä ja yhdessä kamarissa toholampilaista maitotaloutta asistentinkampeineen ja kirnuineen.

Pajamäestä on tarkoitus kehittää elävä pitäjätalo, talomuseo, jossa maaseutumaisen elämänmuodon perinne ja nykyisyys kohtaavat.

Taloon ja sen ympärille tallennetaan alueen ympäristön asukkaiden lähelle tieto maaseudun ja maalaistalon kehityksen lähihistoriasta ja elämästä sekä niistä asioista, jotka ovat vaikuttaneet maatalouden kehitykseen.

Pajamäki keskellä mahtavaa toholampilaista kulttuurimaisemaa on erinomainen paikka kouksille, juhlille, konserteille, pitäjapäiville, laulajaisille ja näyttelyille. Tänä kesänä pystytetty lipputanko Suomen lippuineen kutsuu tulevaisuudessa sekä vanhoja että nuoria tutustumaan maaseudun kehitykseen Toholammilla ja Keski-Pohjanmaalla.

Matti Palo

9. JOKILAAKSOSTA LÄNNEN LOKAREIHIN

Seutukunnasta jokilaaksoon?

Jokilaaksot ja vesistöalueet ovat olleet Suomessa perinteisiä alueellisen tilastoinnin, tutkimuksen ja suunnittelun yksiköitä. Esimerkiksi Metsäntutkimuslaitos inventoi, laski ja julkaisi maan metsävaratiedot 1920-luvulta 1950-luvulle 18 vesistöalueen puitteissa. Tämä käytäntö perustui talousmaantieteellisiin ja liikenteellisiin tekijöihin.

Puuta jalostavat suuret tehtaat sijaitsivat edelleenkin vesistöjen varrella, usein jokisuilla. Tehtaiden sijainnin valinnassa oli neljä tekijää ratkaisevia. Puun vallitseva kuljetusmuoto oli uitto jokia alas ja pitkin järvireittejä tai merenrantoja. Etenkin sellu- ja paperitehtaat tarvitsivat myös runsaasti raakavettä jalostusprosesseihin. Jätevesi oli puolestaan helppo laskea vesistöön. Kosket ovat kautta aikain tarjonneet myös vesivoiman lähteen metsäteollisuudelle.

Aikoinaan asutus levisi luontevasti joki- ja vesistöreittejä pitkin, koska teitä ei ollut olemassa. Jokilaaksot olivat myös keskeisiä elannon lähteitä. Kalat olivat pitkään riistan ohella uudisasukkaiden tärkeä ravinto. Kemi- ja Tornionjokilaaksot saivat jo varhain vankan asutuksen vahvan lohikannan turvin. Jokilaaksot ja vesistöjen rannat tarjosivat myös viljavimmat pelot. Jokien vesivoimalla jauhettiin vilja, sahattiin tukit ja pyöritettiin raudan valmistuksen laitteet. Jopa kokonaisia hirsitaloja saatettiin purkaa ja uittaa uuteen paikkaan jokea pitkin.

Asutuksen leviämistavan vuoksi on luontevaa, että suomenkielen murteet ovat yhtenäisempiä jokilaaksoissa kuin niiden yli ulottuvissa seutukunnissa. Perhonjokilaakson ja Lestijokilaakson murteet tarjoavat hyvän esimerkin.

Erkki Tunkkarin toimittamasta murresanakirjasta ”Kasso isse” selkiää Vetelin, Kaustisen ja Halsuan, Perhonjokilaakson suomenkielisten kuntien, melko yhtenäinen murre. Toisaalta Lestijokilaakson Himangan, Kannuksen, Toholammin ja Lestijärven murteet ovat lähellä toisiaan, mutta poikkeavat selkeästi Perhonjokilaaksoista. Murteiden erilaisuus on tietysti tuttu muutenkin molemmissa jokilaaksoissa kulkeneille.

Toholampi ja Lestijärvi kuuluvat Kaustisen seutukuntaan ja Kannus ja Himanka Kokkolan seutukuntaan. Seutusunnittelua tehdään vedenjakajan yli. Ehkä tälle onkin ollut tietyt perusteet uiton loputtua ja jokikalastuksen merkityksen vähennyttyä. Teollisuusyhteiskunta on nostanut puut pyörille ja maanteitä on enenevästi rakennettu myös yli vedenjakajien.

Entäpä mikä on tilanne palveluyhteiskunnassa, johon olemme jo tulleet? Palvelut tarjoavat jo alkutuotantoa ja teollisuutta enemmän työpaikkoja. Vapaa-aika on merkittävästi lisääntynyt ja virkistyksestä ja matkailusta on tullut nopeimmin kasvavia elinkeinoja. Uskon, että seutukuntaa täydentämään kaivataan kipeästi jälleen myös jokilaaksoajattelua!

Esimerkiksi Lestijoen kehittämistä on tutkittu ja suunniteltu kymmeniä vuosia. Ympäristö- ja vesiviranomaisilta löytyy vähintään parikymmentä selvitystä joen tilasta ja suunnitelmia joen rakentamiseksi. Monia kokouksia on järjestetty jokivarren asukkaille tästä teemasta. Jokivarren eri kuntien väestön edut ovat olleet ristikkäisiä. Maanviljelijät ovat pelänneet joen veden laadun parantamispyrkimysten tuovan lisäkustannuksia maataloudelle. Kalaportaiden rakentaminen Korpelan padolle on myös jakanut mielipiteitä.

Lestijoki liitettiin Suomen ehdotukseen EU:n Natura-ohjelmaan. EU on alkanut jakaa tukia jokirantapeltojen kesannoimiseksi, mikä ajan mittaan edelleen parantaa veden laatua. Lestijoki on helmi Pohjanmaan jokien joukossa. Mistä löytyvät lähimpää Kallisen kosken, Jauhokosken, Kattilakosken ja Niskakosken kauuneuden ylittävät kosket? Lestijärvi on 140 m merenpinnan yläpuolella eli Lestijoki alkaa sadan kilometrin juoksunsa muita Pohjanmaan jokia merkittävästi korkeammalta. Niinpä siinä onkin puolisen sataa koskea.

Lestijoen mahdollisuudet kalastukseen, virkistykseen ja matkailuun eivät aukea nykyisten seutukuntien avulla. Tarvitaan uudelleen jokilaaksoajattelua -keskustelua ja -suunnittelua! Elokuun kahtena viimeisenä päivänä tapahtuva Alnuksen Lestijokiretkely pyrkii metsäkulttuurin lisäksi virittämään myös koko jokilaakson kattavaa näkemystä koko Lestijoen kehittämiseksi. Siihen tarvitaan koko jokilaakson kuntien, yritysten, järjestöjen ja kansalaisten yhteistyötä. Melontareittikartta on jo olemassa. Lisäksi tarvitaan kirja Lestijoesta, joka kertoo jokilaakson asutuksen, kalastuksen, uiton, vesivoiman käytön ja veden laadun historiat, esittelee värikuvin jokimaisemat ja kosket. Jokimatkaillen edistäminen vaatii myös yhteistä suunnittelua ja markkinointia.

Miksi pohjalaiset siirtolaisiksi?

Puulaiva-aikakautena ei ollut rautateitä ja maantietkin olivat harvassa ja huonokuntoisia. Laivojen rakennuksen tarvittavat puut uitettiin telakoille. Terva kuljetettiin joko kesällä veneillä tai talvella jäätyneitä jokia pitkin telakoille ja satamiin. Puulaivojen rakentaminen ja myynti, tervan valmistus ja vienti ulkomaille muodostivat aikanaan Pohjanmaan talouden selkärangan. Parin kolmen vuosisadan aikana metsät käytettiin ”loppuun” sen ajan menetelmillä kannattavan puunkuljetuksen alueelta.

Kun uusi puunjalostuksen teknologia saapui Suomeen 1800-luvun jälkimmäisellä puoliskolla, Pohjanmaalla ollut enää jäljellä merkittäviä puuvaroja höyrysaahoille, puuhiomoille tai sellutehtaille. Hans Gutzeit toi tuolloin käänteentekevän innovaation Norjasta Kymi-joelle: hän uitti tukit koskien ohi puisissa räenneissä! Tukkiränneillä saatiin valtavat sisämaiden puuvarat uuden teknologian käyttöön Kymijoen, Vuoksen, Kokemäenjoen, Oulujoen, Kemijoen ja Tornionjoen vesistöissä. Noita suuria jokia oli aiemmin pidetty uittoon kelpaamattomina, koska tukit murskaantuivat niiden mahtavissa koskissa.

1800-luvun lopulla kohtasi Pohjanmaata taloudellinen katastrofi. Ensiksi puulaivojen ja tervan kysyntä romahti, kun maailma vähitellen siirtyi teräslaivoihin. Toiseksi, kun muu Suomi lähti teollistumaan ja vaurastumaan uudella puunjalostuksen teknologian ja tukkirännien turvin, olivat Pohjanmaan metsät kulutettu loppuun ja Pohjanmaa putosi muun Suomen taloudellisen kasvun kelkasta. Kolmanneksi myös sopivat pellonraivauskohteet olivat loppumassa. Lähes kaikki metsä ja suo, mikä oli tuon ajan käsi- ja hevospelein raivattavissa ja riittävän viljavaa oli muutettu pelloksi. Neljänneksi Pohjanmaan väkiluku oli väestön vaurastuessa myös nopeasti kasvanut.

Pohjalaisia uhkasi köyhtyminen ja toimeentulon loppuminen! Mutta meiltä oli aina perjehdittu merille ja maailmalle. Kun viestit Yhdysvaltojen nopeasta teollistumisesta ja runsaista ansiomahdollisuuksista metsissä, kaivoksilla ja rakennuksilla sekä ilmaiseksi jaettavasta peltomaasta saapuivat Pohjanmaalle, ne lankesivat otolliseen maaperään. Siirtolaisuus lisääntyi nopeasti! 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun puolen vuosisadan aikana yli puolet Suomesta lähteneistä siirtolaisista tuli Pohjanmaalta. Myös Keski-Pohjanmaa kunnostautui tällä saralla. Absoluuttisesti eniten väkeä muutti Atlantin taa Kalajoelta ja suhteellisesti eniten Toholammilta. Kun puut oli ennen uitettu jokisuulle, ne vietiin sieltä edel-

leen maailmalle. Nyt ihmiset seurasivat samaa kaavaa.

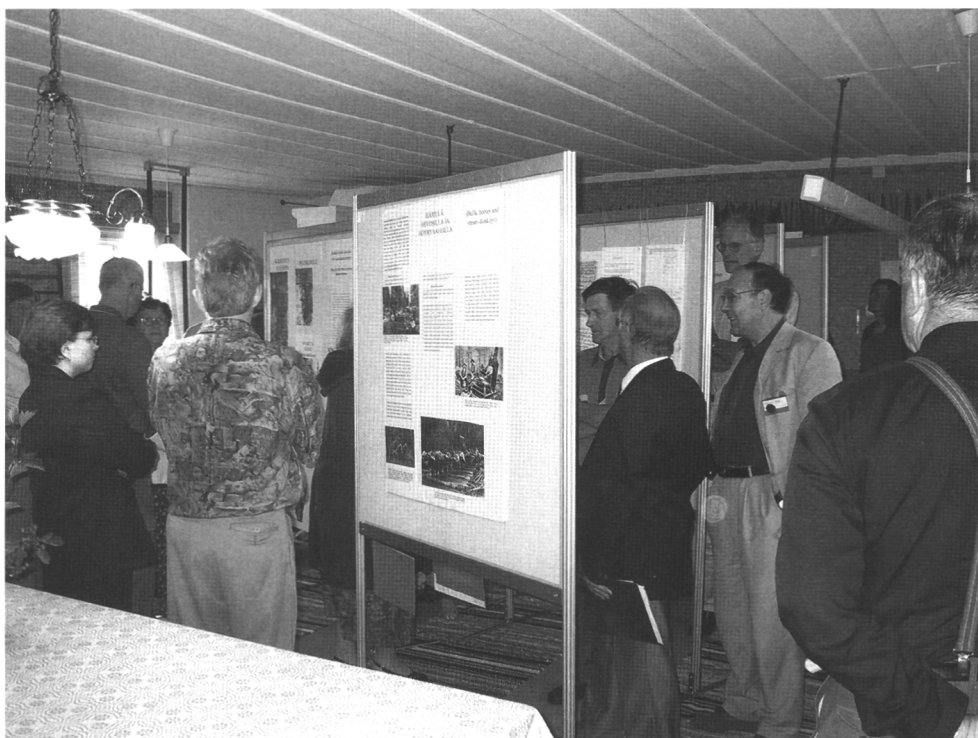
Oskari Tokoi, Kannuksen maanpakolainen, kuvailee liikuttavasti parisenkymmentä siirtolaisen elämäkertaa oivallisessa kirjassaan ”Amerikan suomalaisia” vuodelta 1949. Luin äskettäin tuon kirjan junamatkalla Kannuksesta Helsinkiin melkein tippa silmässä. Tokoi oli, ei vaan etevä puhuja, vaan myös loistava kirjailija. Siirtolaiseksi lähtöön oli usein myös erilaisia henkilökohtaisia syitä: perheriitoja, sotaväestä pakoa ja talon ostoaikeita. Toisia onnisti ja toisia ei. Onnistuminen oli kuitenkin yleisempää ja siirtolaisten kotiin lähettämällä ja paluumuuttajien tuomilla dollareilla näyttää olleen merkittävä sijansa autonomiselle Suomelle.

Toinen syy Tokoin kuvailemien siirtolaisten elämäkertojen liikuttavuuteen minulle on perin henkilökohtainen. Isäni lähti Härmästä 17-vuotiaana kolmen toverinsa kanssa Kanadaan

vuonna 1919. Kaikki he palasivat kuitenkin talorahoineen takaisin. Äitini isä lähti hieman myöhemmin Toholammilta jättipuiden savotaan Vancouverin saarelle Kanadan Tyynelle merelle. Hänen kaksi sisartaan ja veljensä olivat muuttaneet Kanadaan jo vuosikymmeniä aiemmin. Kun itse olin stipendiaattina vuoden Kalifornian yliopistossa kolmekymmentä vuotta sitten tapasin Lännellä kuusi äitini serkkuja ja yhden isäni nuoruuden kaverin. Tutustuin tuolloin myös moniin Kalifornian suomalaisiin, joilla oli korkea rehellisyyden ja siisteyden maine.

Lännen lokarit tutuksi

Tokoi kuvasi kirjassaan lähinnä kaivostyöhön, rakennuksille ja maatalouteen siirtyneitä siirtolaiskohtaloita. Kuitenkin merkittävä osa suomalaisista siirtolaisista hankki leipänsä ”lännen lokareina” savotoilla. Niin myös isäni ja isoisäni. Pohjalaiset siirtolaiset joutuivat Tyynen meren rannikolla omituisiin savottoi-

Lestijokirekeilyllä avattiin ”Lännen lokari” -näyttely Pajamäessä (kuva: Esa Heino/Metla).

hin. Piti kaataa jopa sata metriä korkeita ja useita metrejä paksuja puita. Kaksi lokaria saattoi vuorotellen iskeä punapuuta kirveillään poikki kokonaisen viikon!

Useita tonneja painava punapuu, douglaskuusi tai Sitkan kuusi saattoi kuitenkin pahoin murskaantua kaatuessaan, jos alustaa ei oltu huolella valittu tai oksilla tasoitettu. Leskentekijämännyn kävyt puolestaan painoivat tuoreina kuusikin kiloa. Kun sellainen putosi lokarin päähän, oli hengen meno varmaa ja uusi leski oli syntynyt, jos nyt lännen lokarilla sattui olemaan vaimo.

Kun jättipuu oli kaadettu, monet vaikeudet olivat vielä edessä. Lähes satametrisen puu piti saada metsästä järkevästi kuljettaviksi pölkkyiksi. Tavallisen justeerin terä oli liian lyhyt ja vei aikansa ennen kuin justeerin teriä opittiin pitävästi hitsaamaan yhteen. Entä tukkien juonto metsästä? Siihen tarvittiin jopa tusina härkiä tai hevosia eikä sekään aina riittänyt! Juontoa varten piti valmistaa kapulateitä ja puukapuloita piti rasvata sian ihralla, ettei kitka olisi sytyttänyt puita tuleen.

Kalifornian rannikon punapuu on kilpaillut maailman pisimmän puun kunniaa Australiassa Eukalyptusten kanssa. Pisin mitattu punapuu saavutti 120 metriin uljaan korkeuden! Olen itse ajanut autolla punapuuhun koverretun tunnelin läpi Kalifornian pohjoisosissa. Kun tuollainen jätti oli onnistuneesti kaadettu ja juonnettu se kuljetettiin joko junalla tai uittaen sahalle. Kokonainen pitkä juna saattoi kuljettaa vain yhden jättipuun tukkeja! Kun tukit oli vielä järjestetty vaunuihin järeim-

Artikkelin kirjoittaja Pajamäen ovensuussa (kuva: Esa Heino/Metla).

mästä pienimpään oli näky todella komea! Kuorma-autojen ilmestyttyä puiden kuljetukseen riitti usein koko kuormaksi vain yksi tukki.

Lestijokiretkeilyn yhteydessä Toholammin Pajamäessä ollut ”Lännen lokari”-näyttely täydensi Tokoin kertomuksia Amerikan suomalaisten kohtaloista. Pajamäen lisäksi näyttely oli esillä Kannuksen Työväentalolla ja Kokkolan kaupungintalolla.

Anne Ruuttula-Vasari

10. ESKOLAN METSÄRATA - SUOMEN PISIN KAPEARAITEINEN METSÄRAUTATIE

Vaikka se aika entinen ei koskaan enää palaisi Pikkuradankaan varrelle, niin on syytä palauttaa mieliin muutamia asioita keskipohjalaisesta metsähistoriasta. Mennyttä aikaa ei voi palauttaa, mutta ajan ulkoisia kuoria eli paikallisen metsähistorian rippeitä on kuitenkin onnistuttu säilyttämään Keski-Pohjanmaalla Sievin ja Kannuksen alueella. Ja kuorien sisälle on saatu säilyttyä paikallista metsätyömieskulttuuria ja metsähistoriaa.

Mikä olikaan Pikkurata?

Pikkurata eli Eskolan metsärata oli metsähallinnon rakennuttama kapearaiteinen puunkuljetusrata, jota pitkin kuljetettiin puutavaraa neljän vuosikymmenen ajan Sievin, Kannuksen, Toholammin, Reisjärven ja Lestijärven valtionmetsistä. Rataa käytettiin ainoastaan puutavaran kuljettamiseen sydänmailta Pohjanmaan radan varteen. Radan rakentaminen alkoi 1920-luvulla Kannuksen Eskolasta kohti Sieviä ja edelleen Reisjärveä ja Lestijärveä. Vuonna 1955 rata oli pisimmillään, jolloin rataa oli käytettävissä 68 kilometriä.

Metsähallitus lähti liikkeelle hiukan varkain, sillä rataa rakennettiin aluksi Eskolassa yksityisten maille ilman lupaa. Asia hoidettiin kuntoon jälkikäteen. Itsenäinen Suomi tarvitsi tuottavia metsiä ja kapearaidetata tasaisella Pohjanmaalla tarjosi erinomaisen tavan saada puutavara edullisesti metsistä Pohjanmaan radan varteen. Neljä pientä veturia veti kilvan puuta pitkin kapearataa ja talviaikoina myös ns. pistoja pitkin.

Erikoista oli se, että rataa rakentamassa oli yli 100 venäläistä Kronstadtin pakolaista. Ra-

kentamisen edetessä metsiin radan varrelle rakennettiin miehiä varten kämppiä. Näinpä radan ympärille syntyi oma kiinteä kämppäyhteistä ja metsätyömaa, joka työllisti alueen ihmisiä 1920-luvulta aina 1960-luvulle radan purkamiseen asti. Pikkurata olikin tämän alueen oma "kemijoki" jätkäkulttuureineen ja metsäherroineen. Pikkuradan metsistä hankittiin monenlaista puutavaraa. Varsinkin alkuaikoina koivu oli kysyttyä, sillä vielä 1900-luvun alkuvuosina Suomen veturit kulkivat puulla.

Rataa rakennettiin 1920- ja 1930-luvuilla yhä syvemmälle valtionmetsiin ja hankinta-alueet laajenivat ja monipuolistuivat. Vielä toisen maailmansodan jälkeen Pikkuradan varteen rakennettiin iso kämpppä, Saariveden kämpppä. Sotakorvausvuodet näkyivät myös valtionmetsissä ja työtä riitti hyvin halukkaille. Radan moninaiset työt työllistivät perinteisten metsätyömiesten lisäksi ratahenkilöstöä, lastareita, lossareita, junapuun sahaajia, puhumattakaan nuorista innokkaista metsänistuttajista tai kämppäemännistä.

Kämppäkulttuuria

Moni entinen metsätyömiestä muistaa vielä tarkkaan vanhat kämpät syvällä sydänmailla. Värikkäät ja todet kertomukset sangen puuteellisista olosuhteista ja niukasta elannosta kuuluvat Pikkuradan historiaan. Kämppien paikat onkin merkitty nykyisin ns. Teeriharjun haaran varrelle opastetauluilla. Vanhalampi, Ristilä, Takkula, Lojula, Kalliosaari, Itäoja, Särkijärvi ja Jänissalo olivat suuria kämppiä, jotka saivat 1960-luvun jälkeen vaipua unhoon. Ne katosivat konkreettisesti. Haikeasti

muistellaan aikaa metsäkämpillä. Aamuvarhain maanantaina lähdettiin pikkuveturin kyydillä Eskolasta tai Ristilästä kohti sydänmaiden savottia.

Sentään yksi suuri komea kämppä on kuitenkin Pikkuradan varrella säilynyt. Viimeisin kämppä eli Saariveden kämppä rakennettiin 1940-luvun lopulla palvelemaan metsähallinnon hakkuilla olleita työmiehiä. Parhaimmillaan 80-90 miestä ahtautui kämpän joka nurkkaan.

Saarivesi merkitsi metsätyömiehille parempaa aikaa, sillä naiset alkoivat pyörittää ruokahuoltoa. Emännät Lyyli Timonen ja Ellen Kuoppala muistelivat, kuinka he saivat juoksujuokkaa hallita kämpän keskellä ollutta suurta, kahdeksan metriä pitkää keittiötä. Joukkueelle sai keittää 50 litran kattilalla ruokaa ja päälle vielä puurot ja sopat.

Pikkuradan purkamisen jälkeen Saarivesi palveli jonkin aikaa metsähoitotöissä olleita. Vähitellen kämpän ovet napsahdivat kiinni työmiehiltä. Uusi metsurisukupolvi ei enää tarvinnut majoitusta sydänmaalla. Saarivedenkin valloittivat uudet miesporukat, joista ei varmaan monikaan tiennyt mitään kämpän vaiheista. Kaikille tarkoitettu autiokämpäkulttuuri ei kukoistanut Saariveden järven rannoilla. Saarivedenkin kämppä oli nuivettumassa. Termittäjänkin pahempi ihmispolvi kävi hävittämässä Pikkuradan kämppää.

1980-luvulla metsärataperinnettä alettiin elvyttää Sievissä ja Kannuksessa. Pikkuradan menneisyydestä tehtiin kirja, koottiin valokuvia ja muokattiin videofilmi. Vanha veturitalli Kannuksen Eskolassa kunnostettiin kyläläisten käyttöön. 1990-luvulla Sievin kunta osti ainoan jäljelle jääneen kämpän ja kunnosti sen metsätyömiesshengessä yleiseen käyttöön.

Pikkurata nyt

Pikkuradan varrella seisoo kämppätauluja kertomassa satunnaisille kulkijoille menneestä

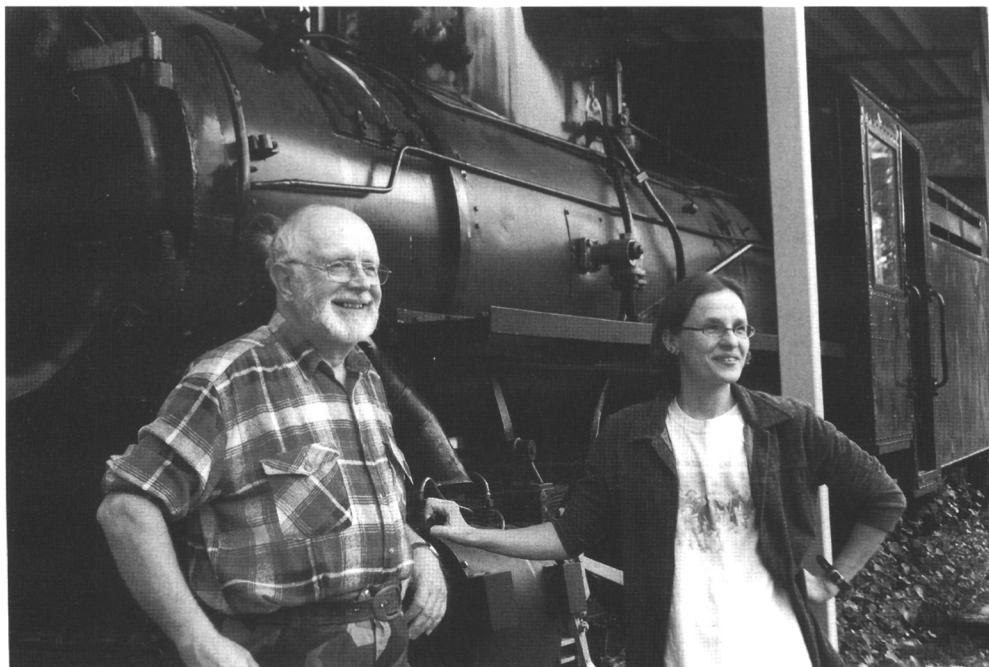
ajasta valtion syvissä metsistä. Radan pystyy nykyään kulkemaan Eskolasta Saariveden kautta Teeriharjuun autolla tai vaikka kävelemällä. Kiskot ovat muuttuneet hyväkuntoiseksi metsäautotieksi. Pikkuradan historia on erikoinen ja erilainen. Missään muualla Suomessa ei ole ollut vastaavaa kapearaidetataa, yhtä pitkää ja pitkäaikaista.

Vuosina 1998-2000 pyörinyt Pitkin Pikkurataa-hanke nosti esille paikallisen metsähistorian ihmisiä ja tapahtumia. Hanke haki metsäperinteeseen sitoutunutta uutta ilmettä matkailuun, sivuelinkeinoihin, sivuelinkeinoihin ja opetukseen.

Hankkeen aikana Pikkuradan viitoitukset ja moottorikelkkareitistö hoidettiin kuntoon, rakennettiin taukopaikat Maansydämenjärven rannalle sekä Koppelokoskelle. Samaan aikaan Metsämiestensäätiö avusti Eskolan kylää kunnostamaan Pikkuradan alkupäätä perinnetieksi. Myös Saariveden käyttöä tehostettiin. Erilaiset tapahtumat, kuten Pikkuratavaellus, Pikkuratayö ja koiravaljakoiden Pikkurataajot toivat esille uudella tavalla paikallista historiaa. Eskolan kylän elinvoimaisuus pitkälti perustuukin oman historian vaalimiseen ja sieltä voimavarojen ammentamiseen. Syystäkin Eskolan kylä on palkittu vuoden kylänä.

Se aika entinen saattaa joskus palatakin

Radan lopettaminen jälkeen 1960-luvulla Pikkuradan merkitystä ei vielä oivallettu. Metsähallitukseen ei katsonut tarpeelliseksi säilyttää edes yhtä veturia. Veturi jalustalle asetettuna Eskolan asemalle ei ollut toimikunnan mielestä asiallista. Tilanne oli tämä vuonna 1963. 1920-luvun alusta 1960-luvun alkuun toiminut Pikkurata eli Eskolan metsärata hallitsi kuitenkin niin monen ihmisen elämää, että muistoista saatiin tehtyä 1980-luvulla kirja ja video. Osa muistoista on ikuisesti tallennettu arkistoihin. Eskolan kylätalon pihalle on saatu veturi, joka on aivan alkuperäisen veturin kaltainen.

Artikkelin kirjoittaja Anne Ruuttula-Vasari (oikealla) ja Erkki Tunkkari Venäjältä hankitun veturin edessä Kannuksen Eskolassa (kuva: Raili Välikangas).

Paikalliset ihmiset ovat oivaltaneet, että meillä täällä Keski-Pohjanmaalla on pala erilaista metsähistoriaa. Se on kaikkien ulottuvilla ja kaikkien aistittavissa.

Alueemme omaperäinen ja historiallisesti harvinainen ilmestys Pikkurata tarjoaa erinomaiset puitteet, joiden alle yrittäjät ja erilaiset tapahtumat ovat voineet ryhmittyä. Pikkurata on kulttuuriperintö, jonka varaan alueen matkailu- ja virkistysyrittäjät voivat rakentaa toimintansa. Metsä ja metsähistoria ovat erinomaisia resursseja ja elementtejä, kun haetaan erilaista imagoa niin matkailuun kuin virkistykseen tai vaikkapa opetukseen.

Tyyliin kuuluu, että asioita ei sotketa keskenään eikä alueelle tuoda sellaisia elementtejä, jotka eivät kuulu Pikkuradalle. Pikkuradalle eivät kuulu röllimetsät. Sen sijaan Pikkuradalle kuuluvat sydänmaan käärmeet, parat ja Laiska Jaakko, puhumattakaan radan työntekijöistä. Pikkurataa pitkin voi vaeltaa suuren joukon mukana aina kesäkuun alussa. Yöllä klo 23 lähdetään joukolla kävelemään kohti

Saariveden kämpppää. Taivalta kertyy Eskolasta Saarivedelle lähes 40 kilometriä.

Entisten kämppien kohdalla on hyvä tutustua siihen, millaista oli elämä 1900-luvulla paikallisissa keskipojalaisissa metsissä. Moni vaeltaja joutuu miettimään sitä, miltä omasta papasta on saattanut tuntua nuorena miehenä savotassa esimerkiksi Jänissalossa. Miten viikko vierähti muiden metsätyömiesten seurassa, riittivätkö omat eväät koko viikoksi ja kuinka pian eväsmaito happani. Oliko juuri minun sukulaiseni niiden joukossa, jolta lopuivat työt Pikkuradan varrella 1960-luvun alussa, jolloin rata lopetettiin kannattomana. Tarinoita on monia ja niihin kannattaa tutustua.

Lisälukemista

Ruuttula-Vasari, A. 1988. Eskolan metsärata eli pitkin Pikkurataa. Ylivieska.

Pitkin Pikkurataa -video.

11. METSÄPOLITIIKAN TEKIJÄ MATTI LEPISTÖN SYNTYMÄSTÄ SATA VUOTTA *)

Metsähallituksen pääjohtaja N. A. Osaran kerrotaan tokaisseen esimiehelleen maatalousministeri Einari Jaakkolalle, että Pekkala ja Tanner tekivät yksityismesälain, metsänparannuslain ja lain metsänhoitolautakunnista 1928 sekä Lepistö metsähoitoyhdistyslain 1950! Mitä Maalaisliitto on saanut aikaan maan metsäpolitiikassa? Dosentti Pekka Ollonqvist tunnisti kirjassaan ”Metsäpolitiikka ja sen tekijät” 33 tekijää vuosilta 1928-1969. Heidän joukossaan oli vain mainitut kolme sosialidemokraattia. Kun marraskuun 8. päivänä 2001 tuli kuluneeksi sata vuotta Matti Lepistön syntymästä, on paikallaan luoda katsaus hänen metsäpoliittisiin ansioihinsa.

Metsureiden asialla

Vuonna 1933 Lepistöstä tuli Eduskunnan maatalousvaliokunnan jäsen. Siinä ominaisuudessa hän pääsi mukaan maatalouskysymysten lisäksi myös uusien metsäsäädösten valmisteluun. Demarien ryhmä valitsi Tannerin ja Lepistön valmistelemaan ryhmän toivomusaloitetta, jonka mukaisesti hallitus asetti 1935 asiantuntijalautakunnan kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriöön neuvoa antavaksi elimeksi metsureiden palkkatarkkailua koskevissa kysymyksissä. Professori Olli Makkonen totesi aikanaan tekemässään selvityksessä Lepistön keskeisen merkityksen palkkatarkkailun käynnistämässä.

Matti Lepistö nimitettiin sotavuosina metsätyömaiden muonitustoimikunnan jäseneksi. Raskas metsätyö vaati kunnon ravinnon, jota korttiannoksin ei voinut hoitaa. Siksi tämä toimikunta oli perustettu. Pitihän halot hakata oikein ajoitettuna, kun sekä lämmitys että lii-

kenne pyörivät valtaosin metsän varassa. Muonitustoimikunta jatkoi toimintaansa vielä sodan jälkeisinä pulavuosina. Kun se lakkautettiin 1948, oli Matti Lepistö K.A. Fagerholmin hallituksen maatalousministerinä päättämässä ylijäämävarojen siirtämisestä perustettavalle Metsämiesten säätiölle.

Esko Pakkanen kuvailee kirjassaan ”Läskinjakajasta metsäsektorin mesenaatiksi” Metsämiesten säätiön syntyvaiheet ja puolivuosisaitaisen toiminnan. Ministeri Lepistön tehtäväksi tuli toimittaa säädökirja oikeusministeriön vahvistettavaksi. Lepistö toimi säätiön hallituksessa elämänsä loppuun saakka aluksi varapuheenjohtajana ja jäsenenä, sitten puheenjohtajana ja lopulta kunniapuheenjohtajana. Säätiö on tehnyt mittavan työn etenkin alkuaikoinaan metsureiden sosiaalisten olojen parantamiseksi. Tutkimustoiminnan rahoitus on tullut viime vuosikymmeninä säätiön tärkeimmäksi lohkoksi.

Metsänhoitoyhdistyslain pihtisynnytykset

Yksityismetsätalous oli Matti Lepistölle toinen läheinen metsäpolitiikan lohko. Hänellähän oli kotitaltaan Toholammilta ja laajemmin Pohjanmaalta omakohtainen tuntuma maanviljelijöiden metsätalouden harjoittamiseen. Tohtori Antero Piha tutki 1975 ansiokkaasti vuoden 1950 Metsänhoitoyhdistyslain syntyprosessia. Lakia valmisteltiin puolitoista vuosikymmentä. Se perustui veroluonteisen metsänhoitomaksun säätämiseen ja korvamerkittyjen verotulojen käyttöön metsähoitoyhdistysten rahoittamiseen. Lukuisia metsänhoitoyhdistyksiä oli jo aiemmin vapaaehtoisesti

perustettu maanviljelijöiden metsätalouden neuvontaa varten. Sotien jälkeen vallitsevissa oloissa uusi laki tarjosi merkittävän uuden metsäpoliittisen välineen yksityismetsätalouden edistämiseen.

Professori N. A. Osara sota-ajan 'metsäministerinä' ja Mauno Pekkala metsähallituksen pääjohtajana ja pääministerinä olivat osaltaan yrittäneet edistää metsänhoitoyhdistyslain syntyä, mutta Maalaisliitto ja MTK olivat lakia vastaan. Säilytti hän uusi laki metsänomistajilta itseltään kannettavan lisäveron. Pihan mukaan Lepistö toimi taitavasti sekä eduskunnassa että Urho Kekkosen hallituksen 'metsäministerinä' lain läpiviemiseksi. Eduskunta hyväksyi lopulta lain äänin 102-77. Lain puolesta äänestivät kaikki sosialidemokraatit, sitä vastaan koko SKDL:n ryhmä, muiden puolueiden äänten hajautuessa.

Muu metsäpolitiikka

Matti Lepistö oli kansanedustajana 28 vuotta ja ministerinä viidessä eri hallituksessa lähes 1500 vuorokautta. Metsäministerinä hän myötävaikuttanut Maailman kolmannen metsäkongressin järjestämiseen ja onnistumiseen Helsingissä 1949. Kongressi oli sotien jälkeen ensimmäinen maailmanlaajuinen tapahtuma Suomessa. Lepistö esitteli myös N. A. Osaran nimityksen Metsähallituksen pääjohtajaksi 1954. Kova kilpahakijana oli ylijohdaja Martti Lappi-Seppälä. Näiden kahden välillä käytiin hallituksessa vahva kädenväistö.

Lepistö oli mukana jäsenenä metsätalouden suunnittelukomiteassa, jonka mietintö valmistui 1960. Se oli tärkeä lähtölaukaus koko maan laajuiseen metsäsuunnitteluun, mikä oli

tarpeen noissa metsävarojen riittävyyden kannalta kriittisissä oloissa. Sitä ennen hän oli ollut Keskusmetsäseura Tapion johtokunnan jäsenenä. Lepistön virallinen 'metsäura' päättyi 1970-luvun alussa Keski-Pohjanmaan piirimetsälautakunnan jäsenyyteen.

Matti Lepistön muisto

Matti Lepistö kuoli 90-vuotiaana 1991. Olavi Hurri toimitti 1983 Lepistön muistelmakirjan "Vapaa talonpoika Pohjanmaalta". Sieltä löytyy enemmän tästäkin aihepiiristä, maatalouspolitiikasta sekä yleispolitiikasta. Lepistö kirjoitti kirjan "Maatalous ajan puntarissa" 1948 demareiden maatalouspoliittiseksi ohjelmaksi.

Lauantaina marraskuun 17 päivänä 2001 vietettiin Toholammilla Lepistön syntymän satavuotisjuhlaa. Pääministeri Paavo Lipponen toi sinne valtiovallan tervehdyksen ja professori Hannu Soikkanen piti juhlaesitelmän. Kunnan talolla paljastettiin myös Lepistön reliefi.

Lisälukemista

Hurri, O. (toim.) 1983. Vapaa talonpoika Pohjanmaalta. Tammi.

Pakkanen, E. 1998. Läskinjakajasta metsäsektorin mesenaatiksi. Metsämiesten säätiö.

Piha, A. 1975. Metsänhoitoyhdistyslain syntyvaiheet. Silva Fennica 9(1): 49-73.

*) Artikkelit julkaistu Maaseudun Tulevaisuus-lehdessä 14.11.2001.

Esa Heino

12. LEHTORANNAN PUULAJIPUISTO

Metsäntutkimuslaitoksen (Metla) Kannuksen tutkimusaseman hallinnassa olevan Lehtorannan tilan ydinalue sijaitsee Lestijoen rannassa, noin 4 km Kannuksesta Himangalle päin. Alueella on multavalle hietamoreenimaalle perustettu puulajipuisto sekä tervahauta, joihin voi käydä tutustumassa. Ensimmäiset istutukset puulajipuistoon tehtiin vuonna 1985. Yleisölle tutustumista varten paikka avattiin vuonna 1996 (ks. Heino & Hytönen 1998).

Kesällä 2003 otettu kuva Lehtorannasta (kuva: Esa Heino/Metla).

Havupuista

Lehtorannan puulajipuistossa kasvaa kotimaisia ja ulkomaisia havu- ja lehtipuulajeja ja -lajikkeita. Paikalla hyvin tai kohtalaisen hyvin menestyneitä havupuita ovat sembramänty (*Pinus cembra*), kontortamänty (*Pinus contorta* var. *latifolia*), makedonianmänty (*Pinus peuce*), engelmänninkuusi (*Picea engelmannii*), valkokuusi (*Picea glauca*), mustakuusi (*Picea mariana*), serbiankuusi (*Picea omorica*), hopeakuusi (*Picea pungens* 'Glauc'), lännenpihta (*Abies lasiocarpa*), siperianpihta (*Abies sibirica*) ja siperianlehtikuusi (*Larix sibirica*). Esimerkiksi hyvin Lehtorannassa menestynyt valkokuusi voi pärjätä jopa Länsi-Lapissa saakka (ks. Hämet-Ahti ym. 1992). Huonommin Lehtorannassa menestyneisiin havupuihin kuuluu mm. palsamipihta (*Abies balsamea*), joka sek in voi kuitenkin kasvaa jopa Lapissa (ks. Hämet-Ahti ym. 1992). Jo aiemminkin jonkinlaisia vaikeuksia kokeneella harmaapihdalla (*Abies concolor*) oli heinäkuun alussa 2003 tehdyssä katselmuksessa pahoja ongelmia (neulasten väri), jotka voivat johtua sääolosuhteista.

Lehtipuista

Alueella hyvin tai kohtalaisen hyvin menestyneitä lehtipuita ja niiden muotoja ovat muun muassa pirkkalankoivu (*Betula pendula* f. *bircalensis*), tervaleppä (*Alnus glutinosa*), sulka-harmaaleppä (*Alnus incana* f. *laciniata*), terijoensalava (*Salix fragilis* 'Bullata'), suomenpihlaja (*Sorbus hybrida*), marjaomenapuu (*Malus baccata*) ja kynäjalava (*Ulmus laevis*). Lisäksi Lehtorannassa kasvaa mm. metsävaahtera (*Acer platanoides*) ja pylväshaapa (*Populus tremula* 'Erecta'). Niidenkin menestymistä voidaan pitää kohtalaisen hyvänä.

Kaiken kaikkiaan puulajipuistoon on tehty istutuksia useana eri vuonna. Tässäkin kirjoituksessa mainitut puut on istutettu eri aikoina. Aivan viime vuosien istutuksista mainittakoon metsälehmus (*Tilia cordata*).

Lehtorannassa on myös vuonna 1985 perustettu ns. Nelder-tiheyskoe. Se on istutettu koitoisilla puulajeilla: hieskoivulla (*Betula pubescens*), rauduskoivulla (*Betula pendula*),

Artikkelin kirjoittaja esitteli puulajipuistoa Lestijokiretkeilyllä. Kuvassa ollaan Nelder-tiheyskokeella (kuva: Juha Nurmi/Metla).

kuusella (*Picea abies*) ja männyllä (*Pinus sylvestris*). Tässä tiheyskokeessa puut on säteittäisissä riveissä siten, että istutusväli kasvaa ulointa kehää kohti. Koe havainnollistaa konkreettisella tavalla istutustiheyden vaikutuksen puiden kasvukehitykseen.

Tervahauta

Lehtorannassa on nähtävänä myös tervahauta ja aihepiiriin liittyvät esittelytaulut. Haudassa on poltettu tervaa aikoinaan ja nyt sitten pitkän tauon jälkeen kesäkuussa 2000 järjestetyn Lehtorannan tervaviikon aikana. Tervanpolto - kuten koko tervaviikkokin - oli monien eri tahojen ja henkilöiden yhteistyön tulos. Tervaviikosta on toimitettu Metsäntutkimuslai-

toksen tiedonantoja -sarjassa ilmestynyt julkaisu, mikä sisältää useita artikkeleita (Heino & Jaskari 2001).

Lisälukemista

Heino, E. & Hytönen, J. 1998. Lehtorannan puulajipuisto. Lehtoranta arboretum at Kannus. *Sorbifolia* 29(3): 99-104.

Heino, E. & Jaskari, E. (toim.) 2001. Tervan ympärillä. Tervaviikko Kannuksen Lehtorannassa 5.-11.6.2000. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 811. 93 s.

Hämet-Ahti, L., Palmén, A., Alanko, P. & Tigerstedt, P.M.A. 1992. Suomen puu- ja pensaskasvio. 2., uudistettu painos. Helsinki. 373 s.

OSA IV SUOJELU JA KALATALOUS

Sinikka Jokela

13. LESTIJOEN SUOJELUN HAASTEET

Kauan sitten

Suomen peruskallio on muotoutunut tuhansia miljoonia vuosia sitten. Kokonaisuutena kallioperä muodostaa suomalaisen maiseman perusrungon, sillä nykyiset irtaimet maalajit ovat peruskallion päällä vain ohuena, muutaman metrin paksuisena vaippana. Tertiäärikaudella tapahtui kallioperän murroksia, jotka pirstoivat vanhaa peruskalliota ja muodostivat ruhjevyyhykkeitä ja murtumalinjoja. Tuloksena olivat useat kurut, rotkolaaksot ja jokilaaksot. Mm. Sykäräisten kanjoni sai alkunsa. Lestijoen syntyi rakenne, jossa maisemat ovat pohjalaisittain poikkeuksellisen jylhät. Lestijoki virtaa tässä ruhjelaaksossa, jota mannerjäätikkö ja sulamisvedet ovat lisäksi muotoilleet. Myös eliölajit ovat syntyneet tuhansia miljoonia vuosia sitten.

Jääkausi päättyi 10 000 vuotta sitten, jolloin 2-3 km paksu jää alkoi sulaa. Jää aiheutti Suomen maankamaraan painanteen, jonka seurauksena maa kohoaa vielä arviolta tuhansien vuosien ajan. Painanteen keskus on nykyisen Perämeren alueella. Maa on kohonnut tähän mennessä lähes 700 metriä. Ilmiö on globaalisti ajatellen ainutlaatuinen.

Maankohoamisen seurauksena kaltevuus on pienentynyt jatkuvasti Pohjanlahden rannikolla ja aiheuttanut maiden vetymistä, jokisuistojen madaltumista ja soistumista. Soistumista lisää myös kylmä ilmasto, jonka seurauksena haihtuminen on vähäisempää kuin sadanta ja orgaanisen aineksen mikrobiologinen hajoaminen jää puutteelliseksi. Syntyy

turvetta ja humusta. Suomesta on muodostunut Euroopan (maailman?) suovaltaisim maa. Vesistöjen kannalta merkittävää on, että ne ovat Suomessa humuspitoisia, väriltään ruskeita. Ilmiötä ei tavata muualla maailmassa. Suomessa humuspitoisimmat vesistöt sijaitsevat Pohjanmaalla. Humus on tietyllä tavalla salaperäinen yhdiste, jonka kaikkia ominaisuuksia ei ole vielä kukaan voitu tieteellisesti paljastaa.

Jään sulaessa syntyneen Itämeri-altaan vesi oli välillä makeaa ja välillä suoilaista riippuen siitä, toimiko yhteys muuhun mereen. Kalalajeista saapuivat todennäköisesti ensimmäisinä lohi, taimen, tietyt siikalajit, nieriä, kuore ja härkäsimppu, jotka kestävät kylmää vettä ja pystyvät elämään meressä, murtovedessä ja sisävesissä.

Tanskan salmien avauduttua 7000 vuotta sitten syntyi Litorinameri, josta nykyinen Itämeri vähitellen kehittyi. Suolaisen veden mukana sinne vaelsi monia simpukka- ja kotilolajeja, mm. litorinakotiloita, mistä johtuu meren nimi. Olosuhteet olivat biologisen tuotannon kannalta suotuisat ja syntyi runsaasti rikkipitoista orgaanista ainesta. Tämä aine sedimentoitui aikanaan Litorinameren pohjalle. Näin syntyivät happamat sulfaattimaat. Nytemmin maan kohoaminen on nostanut alueet kuiville ja niitä tiedetään esiintyvän Suomessa noin 3 400 km², erityisesti Etelä- mutta myös Keski-Pohjanmaan rannikolla. Lestijokilaaksossa esiintymisalue ulottuu Litorinameren rajauksen mukaisesti rannikolta Kannuksen korkeudelle. Pinta-ala on runsaat 1300 ha, noin

1 % vesistön koko valuma-alueesta. Myös muualla maailmassa on happamia sulfaattimaita. Suomen osuus näistä on noin 3 %. Maannousun seurauksena Suomessa, ainoana maailman maana, tulee jatkuvasti uusia aktiivisessa tilassa olevia sulfaattimaita.

Harjut syntyivät jään sulamisalueen reunoille. Lestijoen valuma-alueen latvoille muodostui luode-kaakko-suuntainen harjujakso, joka saa alkunsa Kivijärveltä ja päättyy Sykäräisiin. Suomenselän vedenjakaja, karu, soistunut sellanne, alkoi jakaa vedet nykyisellä tavalla 5000 vuotta sitten.

Asutuksen kehittyminen

Veden väistyessä ihminen alkoi vähitellen asuttaa jään alta vapautuneita alueita. Lestijokilaaksosta on löydetty useita kivikautisia asuinpaikkoja. Vanhimmat ovat peräisin 6000 vuoden takaa. Esihistoriallisen ajan tärkein elinkeino oli kalastus, jota täydensivät metsästyks ja keräily. Kalan ohella pyydettiin hyljettä. Asutus ohjautui vesistöjen äärelle. Esihistoriallisen asutuksen hävittyä kainuulaiset ja pirkkalaiset pitivät jokilaaksoa erämaa-alueena. Metsästyksen kohteena olivat karhu, peura, hirvi ym. Pysyvää asutusta alkoi syntyä 1400- ja 1500-luvuilla. Kalastus ja metsästyks olivat edelleen tärkeitä. Nahkiaisen pyynnistä on mainintoja keski-ajalta lähtien. Lestijoen tärkeimpiä kalastuksen kohteita ovat olleet lohi ja meritaimen, joita on pyydetty koko jokivarressa, eniten kuitenkin jokisuulla. Jokisuulla oli ainakin 1600-luvulta alkaen kruunun jokikalastamo. Kalastus siirtyi 1900-luvun alussa ammattikalastajille.

Vielä 1700-luvulla asutusta oli vain noin kymmenesosa nykyisestä. Puutavaraa vietiin 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa ja Kannukseen ja Himangalle rakennettiin sahat. Uiton tarpeita varten Lestijokea perattiin käsipelillä 1918 ja 1940-luvulla. Vesivoimaa hyödynnettiin myllyillä, joista vanhimmat Keski-Pohjanmaalla ovat jo 1300-luvulta. Koko joen

sulkeva voimalaitospato rakennettiin Kannukseen 1921.

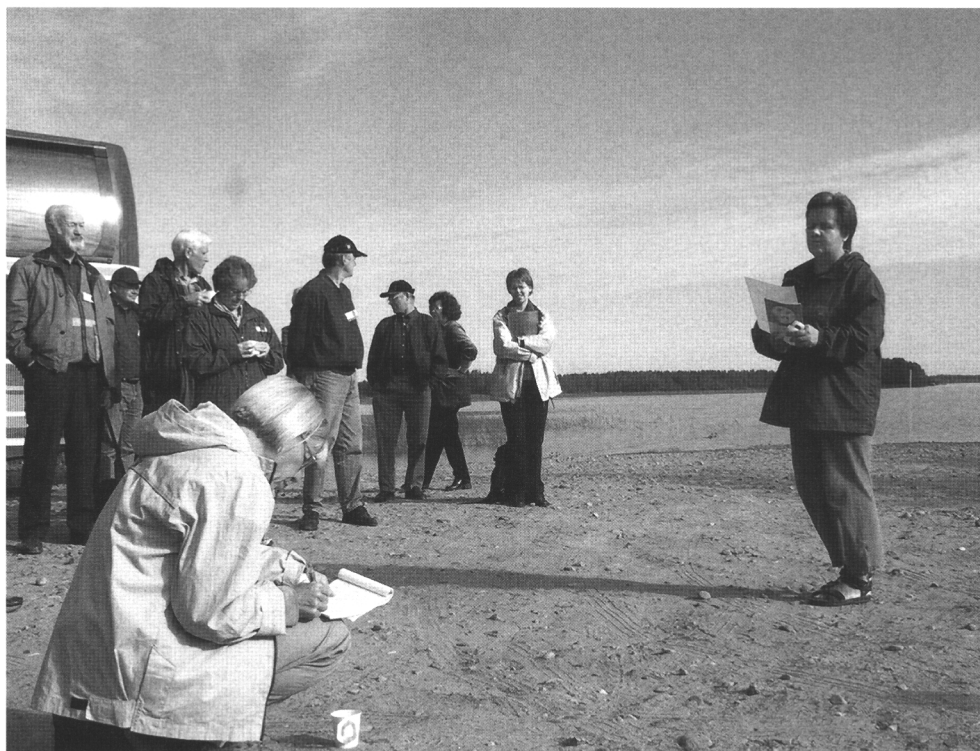
Maanviljelyselinkeino kehittyi. Lestijokilaaksossa oli peltoja 1800-luvun lopulla 4000 ha, vuonna 1920 jo 14000 ha. Uusia peltoja saatiin maata kuivaamalla ja soita raivaamalla. Tällä hetkellä peltopinta-ala on 18000 ha, runsas 10 % valuma-alueesta. Turvepeltojen osuus on noin 40 %.

Entisajan maatalous oli lähinnä luontaista-loutta, jossa vähäisin lisäpanoksien hyödynnettiin luonnonvaroja. Perheviljelmäpohjainen ja pienviljelyvaltainen maatalous on aikojen kuluessa muokannut suomalaisen maaseudun tasapainoiseksi luonnon ja kulttuurimaiseman kokonaisuudeksi, joita esiintyy edelleen mm. Lestijokilaaksossa.

Nykyinen Lestijoki

Lestijoen valuma-alue on 1404 km². Se muodostaa luode-kaakko-suuntaisen kapeahkon jokilaakson. Lestijoella on tasaisesti koko juoksulla useita pieniä sivujokia ja järviä. Alkuna se saa Lestijärvestä, 140 metriä meren pinnan yläpuolelta. Järvisyys on 6,3 %. Joki virtaa 110 km:n matkan kaakosta luoteeseen Lestijärven, Toholammin, Kannuksen ja Himangan kuntien halki ja laskee Perämereen. Lestijoen syntyhistorian aiheuttamista ominaisuuksista johtuen, siitä että joki virtaa syvässä uomassa, se ei ole ollut yhtä herkkä tulvimaan kuin alueen muut joet. Tästä syystä joki on säästynyt niiltä mittavilta tulvasuojeluperkauksilta ja voimataloudellisilta moninaisikäyttöhankeilta, joita on useimmille muille alueen joille tehty. Koskikuonto, jolle voimakkaat korkeussuhteet ovat luoneet luontaiset puitteet, on säästynyt vain vähäisin vaurioin.

Jokilaakson maisemavyöhykkeet ovat yläjuoksulta lähtien Suomenselän vaihettumis-, lakeus- ja rannikkovyöhyke. Suomenselkä muodostaa päävedenjakajan Pohjanmaan ja Keski-Suomen järvisseudun väliin. Se on laa-

Kuva Lestijokiretreikiltä. Oikealla artikkelin kirjoittaja Sinikka Jokela (kuva: Esa Heino/Metla).

ja, karu ja soistunut vyöhyke, joka kapenee ja muuttuu kivikkoisemmaksi rannikkoa kohden. Korkeimmillaan selänne on itäosissa, missä se nousee paikoin yli 180 metriä meren pinnan yläpuolelle.

Lestijokilaakso on arvokas jokimaisemakokonnaisuus, jossa vaihtelevat kosket ja verkkaiset keskijuoksun suvanot, loivat rantatörmät viljelysaukioineen ja perinnemaisemineen ja jyrkät puustoiset rannat. Oma lukunsa on yläjuoksun asumaton suo- ja metsälakeutta halkova jokiosuus. Maaperä on moreenia valumaalueen reunoilla, latvoilla ja selänneillä, mutta varsinaisessa jokilaaksossa savea, silttiä ja hiekkaa.

Lestijokilaakso kuuluu Pohjanmaa-Kainuu-havumetsävyöhykkeeseen. Metsämaan osuus on 55 % maa-alasta. Tuottava metsätyyppi on puolukkavaltainen männikkö. Suota on noin 30% maa-alasta, paikoin enemmänkin. Peltoja on runsaat 10 %.

Lestijoen tila 1990-luvun alussa

Tiettävästi vanhimmat Lestijoen vedenlaatuaineistot ovat 1918-20 vuosilta. Niiden perusteella Lestijoen vesi on ollut alajuoksultaan humuspitoinen ja värillinen. Happamuusongelmia ei ole esiintynyt. Mallilaskelmien perusteella Lestijoen ravinteet ovat olleet noin neljäsosa nykyisestä tasosta. Joen lohi- ja taimensaaliit ovat olleet vuosisadan alussa noin 1000 kg vuodessa.

Lestijoen luonnontilaa ovat muuttaneet uittoa varten käsityönä tehdyt perkaukset ja joen sulkeva Korpelan padon rakentaminen 1921. Voimalaitoksen jälkeiseltä ajalta on joitakin tietoja vaelluskalojen esiintymisestä säännötelypadolla ja alakanavassa. Kaloja tiedetään nousseen Korpelan padolle ainakin 1950-luvulle asti. Lestijärvi on ollut karu ja kirkasvetinen. Vielä 1950-luvulla on suunniteltu jär-

ven lannoittamista kasvillisuuden lisäämiseksi kalataloutta varten.

Lestijoen eliöstö muuttuvan toiminnan kourissa

Lestijokeen kohdistuvat suurimmat muutokset ovat käynnistyneet 1950-luvulta lähtien. Kuten edellä olevasta katsauksesta ilmenee, puoli vuosisataa on joen historiassa häviävän lyhyt jakso. Lajit ovat syntyneet miljoonia vuosia sitten ja vesieliöstö on asuttanut alueemme tuhansia vuosia sitten. Myös ihminen on elänyt tuhansia vuosia luontoa hyödyntäen, metsästäen ja kalastaen sekä maata viljellen, kuitenkin luonnon tilaa uhkaamatta.

1950-luvulla käynnistynyt kiihtyvä koneellistuminen ja teollistuminen ovat aiheuttaneet laajoja ympäristöongelmia, jotka näkyvät myös vesiluonnon köyhtymisenä. Lohikalakannat ovat kuolleet maastamme sukupuuttoon yli 30 joesta, mukaan lukien Lestijoki. Jäljellä ovat vain Tornionjoen ja Simojoen kannat.

Samoin meritaimenkannat ovat kuolleet sukupuuttoon noin 40 joesta. Lestijoen elää edelleen, tosin erittäin uhanalaisena alkuperäinen, erittäin arvokas meritaimenkanta, yksi viidestä maassamme jäljellä olevasta kannasta. Sekä Lestijoen meritaimen- että vaellussiikakannat heikkenivät 1970-luvun lopulla. Joessa esiintyy myös harjasta ja yläjuoksulla tammukkaa. Nahkiaiskannat ovat heikentyneet voimakkaasti eteläisestä Suomesta. Tällä hetkellä Lestijoki on Suomen eteläisin joki, jossa on vielä kohtalaisen hyvä nahkiaiskanta, tosin sekin on pienentynyt 1980-luvulla. Lestijoen rapukanta on elpymässä tuhouduttuaan rapuruttoon lähes täysin pari kymmentä vuotta sitten.

Lestijärven elää edelleen elinvoimainen muikkukanta. Lestijoen vesistön ja Lestijärven erämaan eläinlajistoon kuuluvat myös mm saukko, majava, joutsen, maakotka ja karhu.

Lestijoen yläjuoksu on Keski-Pohjanmaan merkittävin koskikarojen talvehtimisalue. Alueellisesti uhanalaisina esiintyvät kalliopussisammal, jokileinikki, Suomen lumme ja haarpalpakko. Oulun läänin eteläpuolella voimakkaasti taantunut *Arctopsyche ladogensis* -vesiperhosta tavataan Lestijoen Sykäräisten yläpuolisilla koskijaksoilla.

Lestijoen kokemista menetyksistä huolimatta, siellä on kuitenkin säilynyt oloissamme merkittävä, vaikkakin osin uhanalaistunut biologinen pääoma. Syynä ovat latvoilla olevan Lestijärven joen veden laatua parantava vaikutus, vähäinen jokirakentaminen ja luontaiset ominaisuudet mm. koskiluonnon runsaus.

Mitkä ovat sitten ne toiminnot, jotka ovat luonnotilaa silti näinkin voimakkaasti muuttaneet ja mitä on tehtävissä. Käykäämme tarkastelemaan seuraavassa tätä aihepiiriä.

Happamuus ja metallit

Alueen maaperän ominaisuudet: happamuus ja metallit, vettyminen, maannousu ja ihmisen luonnollinen tarve viljelyyn edellyttää maiden kuivattamista. Tehokas kuivattaminen salaajittamalla vähentää fosforihuuhtoutumia, mutta vapauttaa kuitenkin happamien sulfaattimaiden alueella happamuuden ja metallit vesistöön ja aiheuttaa luonnolle ekologisen riskitekijän. Kansainvälisesti ajatellen ilmiö on erikoinen ja perisuomalainen. Vaikka Lestijoen valuma-alueella on happamia sulfaattimaita vain 1 %, riski on ajoittain todellinen. Toisaalta menetykset eivät luonnon kannalta ole totta taalisia samalla lailla kuin alueilla, missä happamia maita esiintyy runsaampana. Happamat sulfaattimaat sijaitsevat Lestijoen valuma-alueella välillä Kannus-Himanka. Niiden esiintymisaluet on kartoitettu yksityiskohtaisesti.

Koneiden mahdollistama peltojen salaajittaminen käynnistyi suuressa mitassa 1950-luvulla ja sen teho nousi 1960- ja 1970-luvuilla. Lestijoen alueen salaajien osuus peltoalasta

oli 1970-luvun puolivälissä noin 20 %. Määrä kaksinkertaistui seuraavan vuosikymmenen aikana ja tällä hetkellä noin puolet pelloista on salaajitettu.

Happamalla sulfaattimailla salaajat keräävät ylivirtaamakausiina laajalta alueelta maaperästä happamuus- ja metallikuormaa ja "hulauttavat" sen vesistöön. Kuormitus saattaa olla merkittävää, pistekuormituksen luonteista, vaikka se onkin hetkellistä, ylivirtaamakausiin liittyvää. Huuhtoutuminen vaihtelee eri vuosina siten, että suurimmat päästöt syntyvät kun pohjaveden pinta on laskenut pitkän kuivan jakson seurauksena ja sen jälkeen tulevat rankkasateet. Ilmiön hankaluutta lisää se, että lohensukuisten kalojen mäti on yleensä herkimillään ts. kuoritusvaiheessa juuri suurimpien veden "happamuus- ja metallipiikkien" kanssa. Lestijoen happamuustasot olivat vielä 1920-luvulla haitattomalla tasolla, mutta ainakin 1970-luvulta lähtien on tulvakausiina esiintynyt tiettyinä vuosina hetkellisiä meritaimeen kannalta kriittisiä tasoja. Maaperän happamuus on sekä viljelijän että ympäristön ongelma.

Kiintoaine ja humus

Erosio määritellään aineksen irtautumiseksi maa- tai kallioperästä veden, tuulen, jään tai painovoiman kuljettavaksi. Eroosio on usein ihmisen toiminnan aiheuttamaa. Kiintoaine kulkeutuu vesistössä joko suspensiona vedessä tai pohjaa pitkin liukumalla. Maanpinnan rikkominen ojien kaivulla, maan muokkauksella jne. luo edellytykset eroosion lisääntymiselle. Samaan johtaa muukin sellainen toiminta, jonka seurauksena suojaava kasvipeite häviää tai heikkenee. Vesistössä kiintoaine saattaa tukkia kalojen kiduksia, mätiä ja heikentää pohjan lisääntymis- ja poikastuotantoalueita.

Pelloilta tapahtuva eroosio on voimakkainta maan Lounais-osissa. Lestijoen valuma-alueesta peltoja on runsaat 17 000 ha eli 12 %.

Ne sijaitsevat vyöhykkeenä Lestijoen ja sivupurojen alajuoksujen varrella. Pääasiassaan ne ovat hienoa hietaa, multaa ja turvetta. Eroosiolle alttiimpia alueita ovat Sykäräisissä olevat jyrkät rinnepellot.

Metsäalueet ovat luonnontilassa erittäin hyvin eroosiota kestäviä. Luonnontilaiselta suolta purkautuvalle vedelle on ominaista runsas liuenneiden aineiden määrä (humus), mutta pieni kiintoainepitoisuus. Puiden kasvattaminen metsiä ja soita ojittamalla on suomalainen ilmiö, jota ei esiinny missään muualla maailmalla. Maaperän rikkominen ojittamalla luo edellytykset eroosiolle ja kiintoaineen kulkeutumiselle. Ojitus lisää myös valuntaa ja sitä kautta liuenneiden aineiden huuhtoutumaa. Orgaanisen aineksen kasvu näyttää keskittyvän nopeaan vesivaraston tyhjentymiskauteen ojituksen jälkeen.

Myös hakkuut saattavat lisätä kiintoainehuuhtoutumia rikkomalla maan pintaa ja tuhoamalla pintakasvillisuutta. Turvemilla hakkuusiin liittyvät kunnostusojitukset saattavat olla ensiojitustakin merkittävämpiä kiintoainekuormittajia.

Lestijoen vesistöalueella metsätaloudelliset toimenpiteet ovat olleet käynnissä hakkuiden osalta luonnollisesti jo pitkään, ojituksen osalta 1950-luvun lopulta. Noin kolmasosa Lestijoen valuma-alueesta ja noin 40-50 % metsä- ja suoaloista on ojitettu. Vilkkainta ojitustoiminta on ollut 1970-luvun lopulla.

Metsäojitusten suuresta määrästä huolimatta Suomen vesistöjen pitkäikaisten havaintosarjojen perusteella vesistöjen humuspitoisuus on noussut vain lievästi. Useissa tapauksissa arvot ovat kuitenkin selvästi kohonneet kevätulvien aikana. Lestijoen osalta tilanne on samankaltainen Himangan ja Toholammin k:n seurantojen perusteella. Lestijoen veden väriarvot alkavat nousta voimakkaasti Sykäräisten alueella metsä- ja suo-ojien alapuolella, minkä jälkeen taso nousee lievästi alajuoksulle asti.

(kuva: Esa Heino/Metla)

Lievä humustason nousu ei aiheuta vesistölle ongelmia.

Lestijärvi taas on muuttunut metsöjitetusten seurauksena vielä 1960-luvun alun kirkasvetisestä järvestä 1980- ja osin 1990-luvun polyhuoosiseksi eli voimakkaan ruskeavetiseksi järveksi. Nytemmin, lähes 20 vuoden kuluttua voimakkaista ojituksista, väriarvot ovat laskeutuneet, eivät kuitenkaan luonnontilaiselle tasolle. Metsöjitetukset ja Teerinevan kuivattaminen turvetuotantoa varten ovat aiheuttaneet Lestijärven pohjan tilan haitallista muuttumista pysyväisluonteisesti. Järnessä on silti säilynyt elinvoimainen muikkukanta.

Lestijoen kiintoainekuormitus on huuhtoutunut suurimmaksi osaksi pelloilta, noin puolta pienempi kiintoainemäärä on peräisin metsistä. Kiintoainepitoisuuksia, erityisesti huippupitoisuuksia tulisi alentaa lähes puolet nykyisestä, jotta tasot olisivat kalatalouden kannalta hyvät.

Ravinteet

Kaikista vesistöjä muuttavista toiminnoista eniten ollaan keskitytty ravinteisiin, jotka aiheuttavat rehevöitymistä.

Fosforilannoitteita on alettu käyttää Suomessa pelloilla jo 1920-luvulla. Käytetty lannoitetaso oli 1940-luvulle asti alle 5 kg fosforia/ha. Sittemmin 1950-luvulta alkaen lannoitemääriä nostettiin voimakkaasti. 1970-luvun alussa ja sen jälkeen fosforia käytettiin noin 35 kg/ha. Nytemmin lannoitetasoja on pudotettu yli puolella ja vesien äärellä tulee olla vähintään 3 metrin suojavyöhykkeet.

Myös metsiä on lannoitettu. Lestijärven valuma-alueen metsiä lannoitettiin 1960-luvun alusta parin kymmenen vuoden ajan 1980-luvun alkuun. Fosforikuormitusta aiheuttivat myös metsöjitetukset ja Teerinevan kuivatus. Järnessä oli voimakkaita rehevöitymisiongelmiä 1980-luvun alussa.

Asutuksen aiheuttama kuormitus on ollut voimakkainta 1960-luvun lopulla, jolloin viemäöröinti oli aloitettu, mutta jätevesiä ei käsitelty puhdistamoissa. Ensimmäiset puhdistamot rakennettiin aluksi 1960-luvun lopussa ja 1970-luvun alussa. Puhdistustehoa on sittemmin parannettu useaan kertaan. Nykyään puhdistamot toimivat yleisesti ottaen hyvin, eikä suuria tehostamistarpeita ole.

Turkistarhaus on aloittanut alueella toimintansa jo 1930-luvulla. Varsinainen kasvu lähti käyntiin 1950-luvun puolivälissä. Nykyään se on merkittävä elinkeino Himangalla ja Kanuksessa. Tarhojen vesiensuojelua on viime aikoina kehitetty. Vesiensuojelu on edelleen tehostamisen kohteena.

Karjatalouden aiheuttama kuormitus on vähentynyt 1970-luvun puolivälisestä alkaen, jolloin lannan ja virtsan säiliötilavuudet alettiin vaatia riittävän suuriksi karjasuojien rakennuslupia myönnettäessä. Nytemmin EU-aika-

kausi on tuonut edelleen lisävaateita kuormituksen vähentämiseksi.

Ravinteet aiheuttavat Lestijoessa rehevöitymistä, joka ilmenee erityisesti kivien ja muiden pintojen limoittumisena. Lestijoen ravinnetasot kasvavat alavirtaan mentäessä moninkertaisiksi yläosaan verrattuna. Toholammin alueen ravinnetaso säilyy samana Himangalle asti. Jokeen laskee tasaisin välein puroja, jotka kuormittavat jokea ravinteillaan. Fosforikuormittajat ovat suuruusjärjestyksessä: pelot, karja, metsätalous, haja-asutus, turkistarhaus, taajamat ja teollisuus.

Tavoitteena on saada kuormitus pienemään Lestijoessa yli 40%. Lestijärvi on Suomessa niitä harvoja järviä, jonka ravinnepitoisuudet ja siten myös rehevyystaso on laskenut viimeisten 20 vuoden aikana. Syyinä ovat vain vähäiset peltoalat valuma-alueella ja viimeaikaisten metsätaloustoimenpiteiden vähäisyys, erityisesti metsälannoitusten käytön lopettaminen.

Säännöstely

Lestijärvi on säilynyt säännöstelemättömänä. Säännöstelysuunnitelmia on aikanaan vesihallinnon toimesta laadittu, tiettävästi vielä 1970-luvun lopulla, mutta kunnan yksimielinen vastustus on tehnyt niiden toteuttamisen tyhjäksi. Myöskään Lestijoessa ei ole toteutettu niitä 1970-luvulla yleisiä voimataloudellisia hankkeita, mitä on tehty muissa Pohjanmaan joissa. Tosin suunnitelmia on laadittu. Vaihtoehtoina olivat lukuiset pienet voimalat tai keskitetyt ratkaisut. Paukanevaa suunniteltiin säännöstelyaltaaksi. Suunnitelmat eivät toteutuneet.

1920-luvulla rakennettu Korpelan voimalaitos, joka osoitti silloiseen aikaan uutta ja edistyksestä ajattelua, on jäänyt joen isoimmaksi voimalaitokseksi. Laitoksen putouskorkeus on 17,5 m ja teho 0,6 MW. Laitoksella on ehdollinen kalatievevoite. Pato estää luonnollisesti kalan ja nahkiaisen nousun yläpuolisille kutu-

alueille. Voimalaitos on myös harjoittanut vuorokausisäännöstelyä. Lestijoen suojeluyhdistys on vuonna 1985 valittanut vuorokausisäännöstelyn haitoista, joita ovat yhdistyksen mukaan rantaerosio, talvikauden vahvojen kerrosjäiden aiheuttamat kevättulvat, nahkiaisen, kalojen ja rapujen lisääntymishäiriöt sekä joen jäätyminen kovina pakkastalvina paikoitellen pohjia myöten.

Nyttemmin vuorokausisäännöstelystä on luovuttu. Pohja on silti kokenut eroosion, mikä on omiaan heikentämään aluetta nahkiaisen poikastuotantoalueena. Pohjan laadusta lähes 70 % on nykyään nahkiaisen poikasille sopimatonta tai huonoa, 30 % kohtalaista ja vain 2 % hyvää. Vastavia alueita Perhonjoen Kaitforsin voimalaitoksen alapuolella on äskettäin kunnostettu nahkiaisen poikasille sopiviksi muodostamalla eräälaisia jokikuroumia, joihin sedimentit voivat kertyä. Lestijoessa toimii lisäksi neljä myllylupiin perustuvaa laitosta.

Lestijoen uittoperkaukset, vaikka ne ovatkin olleet suhteellisen ”hellävaraisesti” toteutettuja, ovat heikentäneet taimenen lisääntymis- ja kutualueita. Isoimmat kivet on siirretty jokipenkeille, joka on johtanut myös kutusoraikon huuhtoutumiseen. Kunnostuksessa on tarkoitettu sijoittaa nämä kivet entisille paikoilleen ja muodostaa lisäksi pienirajaisia kutukuoppia sopivan kokoisesta sorasta. 10 vuotta sitten vireille pannusta kunnostushankeesta on monien oikeusvaiheiden jälkeen tehty äskettäin lupavirastossa päätös toteuttaa uittosäännön lakkauttaminen ts kyseinen koskien kunnostaminen Lestijoessa ainoastaan Toholammin ja Lestijärven kuntien alueella. Päätös on valituksenalainen. Kalataloudellisesti merkittävimmät alajuoksun kosket eivät siten tämän luvan perusteella tule kunnostetuiksi alueen vastustuksen vuoksi.

Viljellä ja varjella

Mitkä sitten ovat Lestijoen tilan tavoitteet, asukkaiden tavoitteet ja mahdollisuudet. Voimatalouden edistämisen estää 1987 voimaan

tullut koskiensuojelulaki, jonka piiriin Lestijoki kuuluu. Perusteluna olivat joen taloudellinen, tieteellinen, maisemallinen ja virkistysellinen merkitys rakentamattomana. Laki antaa selvät raamit joen kehittämissuunnalle.

Vuonna 1989 valmistui yksimielisesti Lestijoen luonnontaloudellisen kehittämissuunnitelma, jossa suojelua ei nähdä rajoittavana tekijänä, vaan mahdollisuutena hyvään ympäristöön ja luonnontalouteen pohjautuvien elinkeinosten kehittämiselle.

Tulossa oleva NATURA-päätös mahdollistaa resurssien saamisen joen kehittämiselle luonnontaloussuunnitelman tavoitteiden mukaisesti.

EU:n perustukien ehtojen mukaiset toimenpiteet tulevat vähentämään ravinnekuormitusta voimakkaasti. Erittäin merkittävää on, että lannoitemäärät ovat pudonneet yli puoleen. Vesistöjen vaikutusten ei odoteta näkyvän kuitenkaan yhtä nopeasti, koska maaperä sisältää edelleen huomattavia ravinnevarastoja, jotka vain hiljalleen tyhjenevät. Toisaalta myöskään seurantajärjestelmämme ei ole niin herkkä, että se ilmentäisi pienet muutokset. Lestijoki kuuluu sellaiseen vesiensuojelun painopistealueeseen, että mikäli ympäristönsuojelun erityistukia haetaan, ne priorisoidaan päätöksenteossa korkealle. Alueella onkin ollut merkittävää kiinnostusta myös erityistuista. Mm. maisemanhoitosuunnitelmia on toteutettu. Kaiken kaikkiaan voidaan todeta, että ravinnekuormituksen hoito on käynnissä, eikä se tällä pohjalla tulle erityisongelmaksi.

Vaikeimmiksi vedenlaatuongelmiksi näen joen ekologisen kunnan kannalta toisaalta alaosan happamuus-metallikysymyksen sekä toisaalta kiintoainekysymyksen koko joen osalta. Happamuus-metalliproblematiikkaan kiinnitettiin äskettäin erityishuomiota Life-Lestijoki-hankkeen muodossa. Projektissa testattiin kalkkisuodinojamenetelmää. Tulokseksi saatiin, että menetelmä oli hyvä ja toimiva, mutta se neutraloi vain uuden salaojituksen aiheutta-

man happamuuden eikä vaikuttanut olemassa olevaan tasoon. Kuivatuksen kannalta se toimi paremmin kuin perinteinen salaojitus, jolloin pintavalunnat ja siis kiintoainekuormitus vähenevät. Lestijoki kuuluu niihin neljään joki-vesistöön, joiden alueelle voidaan saada ympäristön erityistukea neutralointia varten. Kalkkisuodinojitus maksaa kaksinkertaisesti normaaliin salaojitukseen verrattuna. Ympäristötuen kautta tämä erotus tulee kuitenkin korvatuksi. Vaikka happamuusongelma ei ole esteenä herkkien lajien kuten meritaimenen toimeentulolle, se nykytietämyksen mukaan aiheuttaa hankalimpina vuosina tietynlaista häiriötä lisääntymiselle. Tästä syystä uusia menetelmiä tulisi saada käyttöön happamuusriskin poistamiseksi. Uusissa erityistukimuodoissa olevat kosteikot voisivat olla eräs ratkaisu.

Kiintoainekysymykseen liittyy siihenkin tiettyjä metalleja, kuten esimerkiksi rauta ja alumiini, joita on yleisesti alueen maaperässä myös muualla kuin happamilla sulfaattimailla. Kiintoaine sinänsä saattaa tukkia kalojen kiduksia, heikentää poikastuotantoalueita ja tukahduttaa mätiä. Kiintoainekuormituksen merkittävyttä lisää se, että kasvihuoneilmiö on vaikuttanut ilmastoomme äärevöittävästi. Rankat hetkelliset sateet huuhtovat tehokkaasti maaperää ja talven lämpimät jaksot aiheuttavat sulamisvesien mukana tulevaa "tavaraa" talvikautenakin.

Vaikka peltoja onkin vain runsaat 10 % valuma-alueesta, ne ovat sijoittuneet vesistöjen äärelle. Viljelykunnan säilyttäminen edellyttää tiettyä kuivatustilaa ja määräajoin tapahtuvaa kuivattamista. Pellot ovatkin vesistön suurin kiintoainekuormittaja koko vesistön tasolla. Perustuen edellyttämä kolmen metrin suojavaoikeus on parannus, mutta se ei kaikin paikoin riitä. Erityisesti Sykäräisen alueen jyrkkä maasto on tässä mielessä ongelmallinen. Äskettäin valmistuneessa Toholammin maisemansuojelusuunnitelmassa on esitetty keinoja ojien ja purojen eroosion estämiseksi Tällaisia hankkeita on nykyään mahdollista toteuttaa

EU:n erityistukimuotona eräänä maisemanhoidon alakohtana uomien ennallistamisen nimikkeellä.

Mato-Härkäojien kuivatushanke on äskettäin tullut valmiiksi. Hankkeessa luovuttiin perinteisestä menetelmästä suoristaa purojen mutkat. Se toteutettiin valtakunnallisena luonnontukaisen rakentamisen esimerkkihankeena, jossa juuri mutkien avulla voidaan estää kiintoaineen voimakas huuhtoutuminen.

Myös metsä- ja suo-ojitus on erittäin merkittävä kiintoainekuormittaja. Onhan koko joen valuma-alueesta ojitettu yli kolmannes. Joen yläjuoksulla ja Lestijärven alueella se on peltojen kuormitusta merkittävämpi. Vesiensuojelu on toteutettu säädösten mukaisesti. Lestijoen alueella toteutetaan lisäksi vapaaehtoista sopimusta, jossa lasketusaltaiden mitoitus on kaksinkertainen normaaliin tasoon verrattuna. Kaikesta huolimatta uusia menetelmiä tarvittaisiin Houkuttelivimmalle tuntuu ajatus padota metsäojien vedet ylivirtaama-ajaksi metsiin, jolloin saataisiin tasattua paitsi veden laadun kannalta ongelmallisia "piikkejä" myös virtaamia. Osa kiintoaineesta jäisi myös kokonaan syntysijoihinsa. Lyhytaikainen veden viipyminen metsässä kevätkautena ei tietävästi haittaa puuston kasvua. Kyseisenlaisista menetelmistä testataan parhaillaan Suomessa.

Lisäksi meritaimenkannan elpyminen tarvitsee koskien kunnostamisen koko joen osalta. Lisäksi tarvitaan viljely- ja istutustoimintaa. Mahdollisimman hyvä tulos saadaan omassa jokikohtaisessa hautomossa, jossa huolehditaan geeniaineksestä ja sopivimmista istutuskohteista. Kalatieratkaisut ovat viime aikoina kehittyneet. Näitä ratkaisumallien mahdollisuuksia tulisi selvittää. Kalatie palvelee paitsi taimenta myös ainakin nahkiaista.

Ennen taimenkannan elvyttämistä on ollut mahdollista kehittää kalastusmatkailua, joka perustuu kirjolohi-istutuksiin. Kirjoholohet eivät lisäännä luonnossa, joten ne eivät uhkaa joen omia kantoja. Koko joelle on tehty venei-

lyreitissuunnitelma ja rakennettu taukopaikat. Tehtyjen tutkimusten mukaan kalastajat ovat "leimautuneet" Lestijokeen. Parhaimmillaan on päästy tavoitetasoon eli noin 10 000 kalastusvuorokauteen. Toimintaa on hoidettu pitkäksi kalastusalueen toimesta. Sen soisi nousevan selvemmin esiin myös muiden yhteisöjen tavoitteissa. Perusratkaisu on olemassa, alue on todettu asiakkaiden taholta vetovoimaiseksi, mutta vasta riittävät oheispalvelut ja laajempien tahojen mukaan tulo toisivat taloudellisen hyödyn alueelle. Myös alueen omat ihmiset ovat löytäneet tiensä entistä useammin joelle.

Chydenius-instituutin Heikki Susiluoma on laatinut suunnitelman joen hyödyntämismahdollisuuksista nimellä "Lestijoki - ihmisen luonto". Hän kaavailee Lestijoen imagoksi retkeilyä, kalastusta ja puhtaita luonnon tuotteita erämaan hiljaisuudesta meren äärelle. Ihmisen toiminta ja luonnon viljeys yhdistyisivät.

Lisälukemista

Aronsuu, K. 1999. Nahkiaistutkimukset Keski-Pohjanmaalla. Julkaisussa Pohjanlahden vaelluskalojen tila ja tulevaisuus Kalantutkimuspäivät 1999. Kala- ja riistaraportteja nro 167: 71.

Halonen, O. 1998. Viisi vuotta Lestijoen vesistöalueen luonnontaloudellista kehittämissuunnitelmasta. Kalataloudellisten tavoitteiden toteutumien – Lestijoen vesistöalueen kalastusmatkailun sosio-ekonomiset vaikutukset. Alueelliset ympäristöjulkaisut; 51. 85 s.

Joensuu, I., Miettinen, L. & Vuori, K-M. 1997. Tikankorven metsäojitushankkeen vesistövaikutukset Lestinjossa. Keski-Pohjanmaan ympäristökeskuksen moniste; 10. 34 s.

Jokela, S. & Saastamoinen, V-L. 1988. Lestijoen luonnontaloudellinen kehittämissuunnitelma. Veden laatu & tutkimuksen tila ja tarpeet. Vesi- ja ympäristöhallituksen moniste n:o 83.

- Jokela, S. 2002. Luonnon ja teollisuuden ekotoksisuus. Julkaisussa: Heino, E., Rekilä, T. & Kangas, J. (toim.) Tietoa ja tunnetta maakunnasta. Keski-Pohjanmaan tiedepäivä 2001. s. 54-61.
- Mikkola, M. & Pakkala, J. (toim.) 1997. Keski-Pohjanmaan vesistöjen tila ja vesiensuojelun kehittämissuunnitelma. Alueelliset ympäristöjulkaisut; 27. 218 s.
- Mäenpää, E. 2003. Mato-ojan ja Härkäojan perkaus: vesistö tarkkailu vuosina 1998-2003. Raportti.
- Perälä, T. & Jormola, J. 2001. Lestijokilaakson maisemanhoitosuunnitelma. Länsi-Suomen ympäristökeskus. Nro 167.
- Sallmen, M. 1998. Automaattinen mittausasema Lestijoen vedenlaadun seurannassa. Länsi-Suomen ympäristökeskuksen moniste 24. 26 s.
- Salo, K. 1996. Nahkiaispoikastuotanto ja saaliit Lestijoella vuosina 1983 ja 1995. Moniste. 16 s.
- Seppälä, T. & Sarell, J. 2002. Nahkiaisen pyynti, saalis ja nahkiaiskannan koko Lapväärtin ja Himangan välisellä alueella vuosina 1999 ja 2000. Länsi-Suomen ympäristökeskuksen moniste.
- Soivio, A., Railo, E., Myllynen, K., Virtanen, E. & Jokela, S. 1996. Happamuuden, alumiinin, raudan ja humuksen vaikutus taimenen alkioon ja poikaseen. Abstract. VII International Symposium on Fish Physiology. Oslo.
- Soivio, A., Myllynen, K., Pakkala, J. & Jokela, S. 1998. Smolting of the brown trout (*Salmo Trutta L.*) in the River Lestijoki Water. -Boreal Environmental Research. Vol. 3, nro. 4, 387-393.
- Wahlström, E., Reinikainen, T. & Hallanaro, E.-L. 1992. Ympäristön tila Suomessa. Gaudeamus Kirja. Helsinki.
- Weppling, K., Innanen, M. & Jokela, S. (toim.) 1999. Life Lestijoki – happamien sulfaattimaiden hoito. Life Lestijoki – managing acid sulphate soils. WWF Finland Report; 11.
- Vuori, K.-M., Aronsuu, I., Siren, O., Kulo-vaara, M. & Jokela, S. 1998. Vesisammalet ja pohjaeläimet Lestijoen vesistökuormituksen ilmentäjinä. WWF:n River 2000-projektin tutkimukset v. 1996-1997. Alueelliset ympäristöjulkaisut 92. 27 s.
- Vuori, K.-M., Jokela, S. & Härkönen, J. 2001. Applying ecological risk assesment methodology in the management of boreal river basins: development needs and case of the river Lestijoki basins, western Finland. Poster konferenssissa Management of Northern River Basins. Oulu.
- Vuori, K.-M., Tuppurainen, J. & Jokela, S. 2001. Ekologiset riskit jokivesistöissä. Arviointimenetelmät ja niiden soveltaminen boreaalille jokiekosysteemeille. Suomen ympäristö. 496.
- Virrankoski, P. 1997. Pohjanlahden ja Suomenselän kansaa. Keski-Pohjanmaan säätiö. Kokkola.

14. YHDENLAINEN TARINA LESTIJOEN MERITAIMENESTA

Synkkä alkujaaritus

Lestijoen meritaimen on yksi niistä virtavesiemme vaeltajista, joiden tilaan ihminen on viime vuosikymmeninä hyvin surullisesti vaikuttanut. Kun kalan esiintymistä säätelivät vuosituhansien ajan luonnonolot, on meritaimenen elämä ollut muutaman viime vuosikymmenen ajan yhä riippuvaisempi ihmisen toimista. Ennen ihmisen laajamittaisempaa temmellystä kala selviytyi yli vaikeiden aikojen ja sopeutui luonnonolojen isoihinkin muutoksiin mutta viime vuosikymmenten aikaisiin rajuihin elinympäristön muuttamisiin se ei ole kyennyt täysin sopeutumaan. Niinpä tällekin vaeltavalle vesiemme veijarille uhkaa käydä samalla tavalla kuin on käynyt sen yhdeksälle kymmenestä omaan vesistöalueeseensa merkkautuneesta lajikumppanista Suomemme maassa, eli juuri ihmisestä johtuvista syistä se on katoamassa sulostuttamasta ympäristöämme...

Lestijoen luonnonolojen historiaa taimenen näkövinkkeleistä

Tiettävästi aina 1600-luvulle saakka Lestijokikin virtaili uomassaan täysin luonnontilaisena. Tuolloin jokivarsille levinneeseen pysyväiseen asutukseen liittynyt maanviljelys, tervan poltto sekä jokisuuhun sijoitetut kruunun padot muuttivat meritaimenen elinympäristöä varsin merkittävästi mutta kalakannan elinvoimaisuuteen ei tuo kehitys juuri vaikuttanut. Kirjattuun tietoon perustuen kruunun padoista saatiin vuosittain saaliiksi muutamasta tuhannesta aina pariinkymmeneen tuhanteen kiloon

taimenta tai lohta. Kalaa riitti silti kutualueillekin.

Autonomian ajalla vesivoiman teollinen hyödyntäminen alkoi yhä merkittävämmiin syryttäen muita vesien käyttömuotoja, niinpä Lestijokeakin padottiin puu- ja kivitammin saha- ja myllytoimintaa varten. Kalan nousu pajojen yläpuolisille alueille vaikeutui huomattavasti, mutta vasta v. 1919 aloitettu Korpelan voimalaitospadon rakentaminen Kannuksen Korpelankoskeen, jokisuulta 40 km ylävirtaan, katkaisi kalan nousun täydellisesti. Siitä alkaen tärkeinä lisääntymisalueina toimineet joen yläjuoksun koskipaikat jäivät ilman kutuparejaan. Yläjuoksun nousulohista jäivät jäljelle vain tarinat, joissa kerrottiin Niskankorvellakin isketyn atraimin ja uittokeksein isomuslohia. Siitä lie jäänyt Lestijärven nykyntöönkin paikannimi Lohilahti.

Puun uiton vuoksi jo autonomian ajalla aloitettuja koskien perkauksia jatkettiin aina 1960-luvulle saakka ja niillä täydennettiin meritaimenkannan surullista kehitystä. Uitto, jonka takia perkauksia tehtiin, oli loppunut, kuten niin monella joella muuallakin, käytännössä jo vuosia aiemmin...

Maa- ja metsätaloudessa samaisella vuosikymmenellä käyttöön otetut keinolannoitteet ja etenkin niiden hallitsematon käyttö lisäsivät osaltaan joen rehevöitymistä. Useat viljelytoimintaa varten tehdyt soiden ja järvien kuivaukset sekä valuma-alueen metsissä ja soilla muutoinkin toteutetut laajat ojitukset lisäsivät hyvin merkittävästi joen vedenlaadun ja virtaaman vaihteluita. Toisaalta taas joen alajuoksun Litorinasavialueilla yleistynyt sala-

Talvista Lestijokea (kuva: Esa Heino/Metla).

ojitus on lisännyt maaperään sitoutuneiden happamien yhdisteiden vapautumista ja se on osaltaan vauhdittanut jokiveden happamuustason vaihteluita.

Vaikka kehityksen suunta on viimeisen puoleltoista vuosikymmenen aikana melko tavalla muuttunut, noudattaa Lestijokikin Pohjanmaan joille kovin tavanomaista ja kalojen kannalta surullista kehitystarinaa. Jostain syystä ja muuttuneita luonnonoloja sekä ihmisen asettamia satimia uhmaten kala nimeltä Lestijoen meritaimen on kuitenkin sitkutellut hengissä. Ei erityisen elinvoimaisena, mutta edelleen luonnossa lisääntyvänä...

Taustaa ja tapahtumia asenteiden muotoutumiselle

Autonomian ajoilta aina 1970-luvulle saakka Lestijoen ja sen kalakantojen hoidosta kantoi-

vat huolta vain muutamat työn kautta tai muuten jokeen hullaantuneet yksittäiset henkilöt tai pikku ryhmät. Mainitulla 1970-luvulla esiin putkahtaneet Lestijoen vesivoimakäytön lisäämistä koskevat hankesuunnitelmat poikivat joukon joen hoidonkin kannalta merkittävämpiä ja laajempia arviointeja. Vesivoimarakentamista koskeva keskustelu tavoitti sen aikaisen yläkuoloikohtansa seuraavalla vuosikymmenellä, jolloin Korpelan Voima suunnitteli vakavissaan nostavansa sähköntuotantonsa piskuisin, jokivarren 140 metrin pudotuskorkeutta hyödyntävin, voimaloin käytössä olleesta vajaan yhden megawatin tasosta useampikertaiseksi.

Tämän ajoittain ankaran ja jokivarren kansaa jakaneen mittelön aikana aloitettiin valtakunnassa osaltaan tämänkin kiistan ratkaisuksi muodostunut koskiensuojelulain valmistelu. Lain astuttua voimaan vesivoiman lisärakentamista koskeva kiista vihellettiin Lestijoella poikki. Vasta tämän jälkeen eli vuonna 1987, kun vesivoiman lisärakentaminen ei enää tullut kysymykseen, löytyi asenteissa tilaa aloittaa joen muutkin arvot huomioon ottavan Lestijoen luonnontaloudellisen kehittämissuunnitelman työstäminen. Tämä kokonaisvaltainen ja laajoja kansalaispiirejä koskettanut suunnitelma näki päivävalon vuonna 1989.

Samoihin aikoihin aloiteltiin luonnontaloussuunnitelman linjauksia mukailevan kalataloudellisen käyttö- ja hoitosuunnitelman hahmottelu koko Lestijoen kalastusalueelle. Aina-kin väki kalasteleva odotti auvoisemman ajan koittavan jokilaakson vesiympäristöjen hoidossa, sillä olihan olemassa hyvät ja laajasti hyväksytyt tavoitteet, joihin oltiin sitouduttu, mutta... Juuri, kun voimalaitosrakentamiseen liittyneet mielenkuohut oli luonnontaloussuunnitelman myötä saatu tasoittumaan, aloitettiin virkamiestyönä ja ilmeisen hyvää tarkoittaen valtakunnallinen erityissuojelua vaativien vesistöjen kartoittaminen. Lestijoki liitettiin osaksi tätä suunnitelmaa ilman sen kummempia paikallisen väestön kuulemisia.

Suunnitelman esittämistilaisuuden aikoihin (1992) oltiin Suomea liittämässä EU:hun ja tuohon prosessiin liittyvien epäluulojen, sala-kähmäisyyden ja poliittisen painin vuoksi kävivät tunteet varsinkin maatalousalueilla erittäin kuumina. Erityissuojeluhankkeen ajoitus ja valmistelu pettivät pahasti eli siitä tuli maita elävän kansan luonnonsuojeluhörsöihin, virkamieskuntaan ja poliitikkoihin kohdistuneiden epäluulojen ja turhautumien purkautumiskohde ja se koki Lestijokilaaksossa täyden Waterloon.

Tuli sittemmin aika, jolloin Suomi, suurelta osin maaseutuväen kansaa edustaville antamin valtuuksin, saateltiin EU:hun. Kaksinkertaisesta pettymyksestäkö johtui, että kitkeryys maaseutualueilla oli suuri. Liitos aiheutti perustavaa laatua olevia muutoksia maatalouspolitiikkaamme. Kitkapintaa ei Keski-Pohjanmaallakaan yhtään vähentänyt se, että maataloustulon merkittävimmiksi perusteiksi tulivat suorat tuet osin kohtuuttomiksi koettuine ehtoineen. Ja kaikkihan sen tietävät, että ittelistä pohjalaista talonpoikaa saa harvalla muulla asialla niin ärsyntyneeseen kuin sillä, että joku muu puuttuu siihen kuinka hän maitansa elää...

Samaan aikaan, eli 1990-luvun puolivälin tienoilla aloitettiin kansantaloutta koetelleen laman jälkimaininkeina ja hallinnon keventämisen nimissä muutosten sarja, jota alueen asukkaiden mielestä pidettiin hyökkäyksenä, jolla seutu nimeltä Keski-Pohjanmaa aiottiin kokonaan poistaa maakuntien kartalta. Toteutetuilla hallinnollisilla muutoksilla maakuntaa ei saatu hävitettyä mutta monille aiemmin varsin itsenäisesti toimineelle viranomaisille määrättiin alueen ulkopuoliset päällystakit.

Näin kävi mm. Lestijoen ympäristönhoidosta ja suojelusta vastanneelle ympäristökeskukselle. Sekin lisäsi maakunnan väen mielenkuohuja. Kaiken kamaluuden kukkuraksi maakunnan maata elävän väen jo lähes pakahtumispisteeseen lisääntyneeseen kiukkuun tökättiin

EU:n masinoima Natura -ohjelma, johon Lestijoki tietenkin ehdolle. Kun pisteeksi iin päälle ja maata viljelevien ankarasta vastuksesta huolimatta Lestijoki liitettiin Naturaan kaikkine siinä olevine ja pelättävine kauheuksineen ...

Lestijoen kunnostusluvan takkuinen taival

Kalastava sekä joen ympäristöarvoista enemmän kiinnostunut kansanosana on elätellyt toiveita Lestijoen kunnostamisesta aina siitä lähtien, kun uitto joella loppui. Kuten aiemmin jo todettiin, sestottiin viimeinen varsinainen uitto Lestijoella 1950-luvun lopulla mutta siitä huolimatta jokea kunnostettiin nimenomaan uittoa varten vielä hyvän aikaa 1960-luvun puolellakin. Kun jokea ei sen jälkeen ole ollut syytä tulvasuojelun tai voimatalouden tarpeita silmällä pitäen laajemmin kaivella, ovat tonkimisten jäljet vuosikymmenten saatossa lähes arpeutuneet.

Kertomuksessakin aiemmin mainittuun koskiensuojelulakiin samoin kuin vesilakiin on säädetty kohdat, joissa määrätään uittoa varten peratut kosket ennallistettaviksi sikäli, kun uitot on todettu loppuneiksi. Kun Niskankosken tukkilaiskisojen lisäksi ei joessa ollut tukki kolmeenkymmeneen vuoteen huilannut, saattoi vesi- ja ympäristöhallitus Lestijoen uittosäännön kumoamista ja koskien kunnostuksia koskevat hakemukset Länsi-Suomen vesioikeuteen lokakuussa 1991. Tällöin oltiin kalaväen piirissä posket messevinä.

Lienee edellä kuvattujen onnettomien yhteiskunnallisten yhteensattumien ja solmuuntuneiden henkilösuhteiden summa, että piskui-nen joukko vesivarren asukkaita asettui katsel-mustoimituksen edetessä hyvin voimakkaasti vastustamaan koko kunnostushanketta. Vesioikeus antoi ajoittain melkoisen myrskyisenä käyneen toimituksen jälkeen vuoden 1994 loppupäivinä päätöksensä, jossa se määräsi

uittosäännön purettavaksi ja joen kunnostet-
tavaksi.

Tästä kimpaantuneena ne muutamat henkilöt, jotka kokivat kunnostuksen uhkana omalle elinkeinolleen sekä Himangan kunta ja Kan-
nuksen kaupunki valittivat asiasta vesiylioikeuteen. Jälkimmäiset osoittivat Keski-Poh-
janmaalla yllättävää ympäristöaktiivisuutta, sillä kunnat kantoivat huolta niistä mahdol-
lisista haitoista, joita saukkojen ja koskikaro-
jen talvehtimisalueille suunnitellut kunnos-
tukset saattaisivat aiheuttaa. Joitakin henki-
löitä närästi myös hakijan osoittama ylimie-
lisyys kansalaisia huolestuttaneisiin ja katsel-
mustoimituksessa esitettyihin kysymyksiin.
Vielä, kun muistetaan, että samaan aikaan
Suomea sopeutettiin EU:hun ja oli ollut niitä
kaikenlaisia Eristyssuojeluhankkeita...

Niinpä näiden valitusten myötä jouduttiin uu-
teen oikeuskäsittelyyn, jossa vesiylioikeus
alun toista vuotta eri tahoja kuultuaan ja lisä-
selvityksiä saatuaan sekä tarkoin harkittuaan
antoi päätöksensä. Vesiylioikeus vahvisti
maaliskuussa 1996 Länsi-Suomen vesioikeu-
den päätöksen hyvin pienin muutoksin.

Kaikkien, eikä vähiten kalakansan yllätykseksi
korkein hallinto-oikeus antoi jo periaatteelli-
seksi muuttuneessa kiistassa vesiylioikeuden
päätökseen tyytymättömille valituslupan, jo-
ten asiaa puitiin vielä korkeimmassa oikeusas-
teessakin. Korkein hallinto-oikeus (KHO) to-
tesi marraskuun 1997 lopulla antamassaan
päätöksessä itse asian, siis uittosäännön kumo-
amisen ja joen kunnostuksen, olevan kannatet-
tavia hankkeita ja hyväksyi ne. KHO yhtyi va-
littajien kantaan siinä, että hankkeen käytän-
nön osaa eli kunnostussuunnitelmaa laaditta-
essa ei oltu kuultu riittävästi kansalaisia eikä
otettu huomioon heidän huoliaan ja kumosi
kunnostushakemuksen siltä osin. Päätökses-
säan KHO määräsi, että kunnostussuunnitel-
maa on täydennettävä sen mahdollisia haittoja
perusteellisemmin arvioiden ja kansalaisia
laajemmin kuullen ennen sen toimeenpanoa.

Jotta asia ei olisi käynyt liian helposti, suunni-
telman täydentäjäksi määrätty Länsi-Suomen
ympäristökeskuksen Kokkolan toimipaikka
päättyi laajan kuulemiskierroksen jälkeen jättää
lokakuun lopulle 1999 päiväystä ja Länsi-
Suomen vesioikeudelle toimitetusta täyden-
nyssuunnitelmasta meritaimenen lisääntymis-
sen kannalta olennaisimman joenosan eli Kor-
pelan alapuolisen alueen kokonaan pois.

Tämän vaiheen aikana Lestijokea oltiin nime-
ämässä ja prosessin aikana se nimettiinkin Na-
tura -alueeksi, joten hanketta vastustavien pin-
na oli siitakin kinteällä ja se lienee vaikuttanut
ympäristöviranomaisen esittämään ja kalavä-
en mielestä perin outoon esitykseen. Mainit-
takoon kuriositeettina myös se, että samat ta-
hot, jotka kantoivat kunnostusta koskeneen
vesioikeuskäsittelyn aikana suurta huolta
saukkojen ja koskikarojen hyvinvoinnista vas-
tustivat kiihkeästi Naturaa, jonka eräänä mer-
kittävimmistä tavoitteena lienee myös edellä
mainittujen lajien menestymisen turvaaminen
Lestijoellakin... On se niin monimutkaista!

Kalastava väki tietysti moitti ympäristökes-
kuksen täydennysesitystä sen kuulemiskier-
roksella, joka päättyi syyskuun lopulla 2000.
Asian visaisuutta kuvasti se, että normaalisti
moisiin, jo luvan saaneiden hankkeiden täy-
dennyksiin, saadaan lupaviranomaisen ratkai-
su viimeistään vuoden kuluessa sen vireille
panosta...

No, keväänkorvalla, eli maaliskuussa 2002
Länsi-Suomen ympäristölupavirasto antoi
päätöksensä, jossa se totesi ettei lupaviran-
omainen voinut antaa sellaiselle hankkeelle
lupaa, johon ei oltu hakemuksessa lupaa pyy-
detty. Länsi-Suomen ympäristölupavirasto siis
siunasi päätöksellään Länsi-Suomen ympäris-
tökeskuksen käsityksen, että ponnekkaan kan-
salaisvastustuksen vuoksi on joen alaosan
kunnostus syytä jättää tekemättä mutta Kor-
pelan padon yläpuolisilla alueilla kunnostuk-
set tulee toteuttaa. Niinpä niin kalaväen pii-
rissä oltiin jälleen kallella kypärin.

Koskapa päätös näytti tekevän tyhjäksi suuren osan siitä työstä, jota Lestijoen kalakantojen hyväksi oli tehty, Lestijoen kalastusalue valitti päätöksestä Vaasan hallinto-oikeuteen. Kalastusalue totesi valituksessaan, ettei vesilaissa ja korkeimman hallinto-oikeuden ennakkopäätöksessä velvoitteiksi todettuja toimenpiteitä voida jättää toteuttamatta vain sen vuoksi, että joukko kansalaisia niitä vastustaa. Vaasan hallinto-oikeus päätyi asian ratkaisussaan marraskuussa 2002 samaan, eli se kumosi ympäristölupaviraston päätöksen ja määräsi joen alaosan kunnostussuunnitelman uudelleen täydennettäväksi. Kummallinen on tämä maailma mutta oikeus sentään toimii, tuumattiin kalakansan piirissä.

Turhaa olisi alajuoksun kalaväen ollut sankoja ja lapiota kunnostushommia varten käsilleen varailta, sillä joukko kansalaisia oli vuorostaan sitä mieltä, että joen alaosan kunnostus on kalataloudellisesti tarpeeton, maisemaa tarvelevä ja sen toteuttaminen loukkaa kansalaisten perusoikeuksia. Tällä erää kalamiesten mielestä jo kerran päätetylle asialle ollaan siis hakemassa jo toista korkeimman hallinto-oikeuden päätöstä!

Hohhoijjaa, sanoisi tarinan pikku Otto, mutta jotain ynnäpuolellekin sijoitettavaa löytyy. Joen yläjuoksun kunnostus on saanut lainvoiman ja vain alan viranomaisista on kiinni, millä aikataululla siellä olevia kutu- ja poikasalueita aletaan kunnostella. Toivon kalaväen puolesta, että melko pian! Siitä huolimatta Lestijoen kalatalouden hoidon peruskivet, eli koko jokialueen saattaminen kalataloudellisesti kestävään ekologiseen tilaan on edelleen virtaan vierittämättä. Osin ymmärrettävien ja osin elämää suurempien syiden vuoksi.

Mukavana pikku yksityiskohtana voi todeta, ettei kunnostus ole aina saanut osakseen edellä kuvatun kaltaista mielenkuohua. Muutamia vuosia sitten Maailman Luonnonsäätiö, eli WWF toteutti kaksikin talkooleiriä Lestijoen yläjuoksun alueella. Ahkerat ja innokkaat leiriläiset mm. raivasivat parissa kohtaa auki joen

Korpelan pado (kuva: Esa Heino/Metla).

lähes umpeen kasvaneita sivu-uomia sekä tekivät alueelle kutosoraikoita. Paikallinen kiinnostus heidän askareitaan kohtaan oli suuri, eikä juuri kukaan heidän töitensä tai niiden jälkiä pahoin sanoin arvostellut.

Vaikeat vaellusesteet

Kuten jo aiemmin todettu, Lestijoki tammettiin täydellisesti Kannuksen Korpelankoskeen vuosina 1919-1921 kivistä ja pääosin lihasvoimin rakennetulla kuusi metriä korkealla padolla. Tämän padon alapuolelle rakennettu voimalaitos on jauhanut vaurautta ja valoa alueen talouksiin jo reilun 80 vuotta. Padon rakennuttajan jo vuonna 1925 saaman rakentamisluvan mukaan padon yhteyteen tuli rakentaa kalatie, jos kalaviranomainen katsoisi sellaiseen olevan tarvetta.

Alkuun vesivoimalla jauhetun sähkön arvon katsottiin olevan kansantaloudellisesti ja maakunnassa niin merkittävä, ettei kukaan katsonut aiheelliseksi, tuolloin eikä sen jälkeenkään 60 vuoteen, vaatia kalatietä Korpelaan. Kun myllyn jauhaman sähkön määrä ja arvo kutistui murto-osaan sähköyhtiön koko sähkönjakelusta, teki Lestijärven kunta marraskuussa 1986 Länsi-Suomen vesioikeudelle kalatietä koskevan aloitteen. Joulukuussa 1989 antamassaan ja vaatimusta koskevassa päätöksessään Länsi-Suomen vesioikeus totesi, ettei ol-

lut osoitettu riittäviä näyttöjä siitä, että meri-
taimenta olisi noussut Korpelaan saakka niin
merkittäviä määriä, että sen perusteella voitai-
siin velvoittaa Korpelan Voiman kuntainliitto
rakentamaan kalatie padon ohi. Aikanaan an-
nettua lupapäätöstä tai lupaehtoja ei siis muu-
tettu.

Kalaväki piti Korpelan nousuestetilanteen rat-
kaisemista kuitenkin niin merkittävänä asiana,
että se käynnisti asiaa koskevat neuvottelut
maa- ja metsätalousministeriön sekä ympäris-
töministeriön ja Korpelan Voiman kanssa.
Näissä neuvotteluissa päästiin keväällä 1991
periaatetason yhteisymmärrykseen ja päätök-
siin nousuesteen poistamisesta ja vain lopul-
lisen sopimuksen muodollista viilailua varten
piti perustaa työryhmä. Tästä syystä asian toi-
meksi saanut viranomaisen, eli silloinen Vaa-
san lääninhallitus asetti syyskuun lopussa
1991 työryhmän työstämään kalannousues-
teen poistamisasiaa ja antoi työryhmälle aikaa
laatia asiaa koskeva selvitys tammikuun lop-
puun 1992 mennessä. Jostain merkillisestä
syystä silloisen Vaasan lääninhallituksen ym-
päristönsuojelutoimiston päällikön johtama
työryhmä sai luovutetuksi asiaa koskevan
muistionsa vasta kesäkuun lopulla 1995. Työ-
ryhmä päätyi muutamien eriävin mielipitein
ryyditettynä samaan, kuin vuonna 1991 oli pa-
don omistajan ja ministeriöiden välillä päädyt-
ty.

Aika oli tällä välin kuitenkin tehnyt tehtävän-
sä (?!?) ja jopa kalaministeriökin yhtyi Korpe-
lan Voiman tuolla välin muuttuneeseen kan-
taan todeten suullisesti, että kalaa pitäisi Korpe-
laan nousta kokolailla paljon, jotta nousu-
esteen poistamisen suhteen johonkin ruvettai-
siin. Toteamusta on kalakansan ollut perin vai-
kea sellaisenaan niellä, sillä mitenkä niitä nou-
sijoita olisi, kun viimeiset alas vaeltaneet tai-
menet pitivät padon tulvaluukkuja liukumä-
kenään osapuilleen 80 vuotta sitten. Eikö tai-
menkannan ja sen monimuotoisuuden turvaa-
minen ollutkaan kalaviranomaisen mielestä
tärkeää. Höpötystä ja hassujen harhauttamis-
tako kaikki tyynni! Kaikestekin Korpelan pa-

don tienoo on, huolimatta alueen virkistyskäy-
tön ansiokkaasta kehittämisestä, ainakin pai-
kallisen kalaväen mielestä edelleen vailla rat-
kaisua.

Pienemmissäkin patoasioissa kalatalous on ol-
lut ottavana osapuolena, sillä muut arvot ovat
ajelleet menen tullen kalatalouden yli. Toho-
lammin Parkkikoskeen rakennettu pienvoi-
malan pato on estänyt tai ainakin väkevästi
vaikeuttanut kolmisenkymmentä vuotta kalan
nousua padon yläpuolelle. Voimala (nyttäm-
min Korpelan Voiman omistuksessa) ei ole ol-
lut vuosiin aktiivikäytössä mutta pato on kat-
sottu lainvoimaiseksi ja siksi se pysyy hiljaa
rapautuvanakin paikallaan.

Asian tilaan kyllääntyneet virkistyskalastajat
laativat keväällä 2002 paikallisille osakaskun-
nille aloitteen, jossa he vaativat patokysymyk-
sille tehtävän jotain. Kalastuskunnat välittivät
vaatimukset kalastusalueelle, joka tekikin
vuosikokouksessa päätetyn mukaisesti loppu-
kesällä 2002 aloitteen asiasta vastaavalle vi-
ranomaiselle. Aloitteessa pyydettiin viran-
omaisia avaamaan keskustelun vaellusesteko-
symysten hoitamiseksi sekä ilmoitusta siitä
mihin toimiin niiden suhteen ja kalataloudelle
aiheutuneiden haittojen kompensoimiseksi
aiotaan ryhtyä. Pyydettyä vastausta ei kalas-
tusalue ole toistaiseksi saanut...

Joan alajuoksulla on kaksi pienempää pato-
rakennelmaa, jotka ainakin osin vuotta ovat
estäneet kalan nousun. Toinen näistä, Rouka-
lankosken myllypato, sijaitsee joen toisessa
alajuoksun haarassa Tomujoessa Himangalla
eikä siitä toistaiseksi ole ollut suurempaa kala-
taloudellista vahinkoa. Tokolan patoa, joka si-
jaitsee Välikannuksen kylässä Lestijoen pää-
uomassa n. 10 km Kannuksesta alaspäin, oli
aikanaan omistajien omin toimin hieman fik-
sailtu sähkömyllyn käytön tehostamiseksi
mutta se jouduttiin joitakin vuosia sitten Län-
si-Suomen vesioikeuden päätöksen velvoitta-
mana muuttamaan alkuperäisten lupaehtojen
mukaiseksi. Tämä jälkeenpäin tarkastellen
hieman hupaisakin episodi lienee kylvänyt li-

sää epäluottamuksen siemeniä niin myllyn haltijoiden ja kalakansan kuin ympäristöviranomaisenkin yhteiseloon...

Paikallisen kalaväen mielestä on ollut perin oudoksuttavaa, ettei minkään Lestijoen padon ole katsottu aiheuttaneen missään vaiheessa minkäänlaista haittaa joen kalataloudelle. Tai jos on, niin asiasta pysytty visusti vaiti, niin paikallisen kuin yleisenkin kalatalousedun (?) nimissä.

Jokisuun ja merialueen kalastuksen ikuisuuskysymykset

Jokivarsien ja jokisuiden asujien kesken käyty iänaikuista kiistaa siitä kenellä on oikeus pyytää vaeltavia kaloja. Kuten lähes kaikissa luonnonvarojen hyödyntämiseen liittyvässä, on asioita perusteltu hyvin tunteikkaasti. Lestijoki ei ole tässäkään tapauksessa poikkeus.

Aina 1960-luvulle saakka, jolloin nailon syrjäytti luonnonkuidut pyydyksissäkin, vallitsi jokisuu- ja jokipyynnin välillä jonkinsorttinen tasapaino eikä pyytöjen karkeudesta johtuen lähellekään kaikkia jokeen pyrkiviä tai sinne asti päässeitä kaloja saatu kiinni. Lestijoen meritaimen lihoi ja lisääntyi. Mutta, kun nailon sekä luotettavat moottorit mahdollistivat tehokkaan kalastuksen jopa avonaisella ja tuulten vaivaamalla Pohjanmaan rannikolla, lähtivät kalaan nekin, joille se ei ollut elämän ehto. Rannikolla ja avomerellä käytettyjen pyydysten määrä ja teho kasvoi ja se johti osaltaan kalojen määrän ja keskikoon pieneenmiseen, joka taas johti yhä useampien ja tiheämpisilmäisempien pyydysten käyttöön. Tämä on edelleen johtanut siihen, ettei lisääntymiskokoista ja -ikäistä taimenta enää entiseen malliin jokiin riitä, ei Lestijokeenkaan.

Jokisuilla on jo ammoisista ajoista lähtien pyydetty lohen lisäksi niin siikaa kuin nahkiaistakin. Siikaa verkoin, padoin ja lippoamalla sekä nahkiaista merroilla ja hyvä niin, leivän-

lisäähän tuo kaikki on ollut. Viime vuosina nekin, joilla ei perinteisiä merta- tai patopyyntioikeuksia ole ollut, ovat saaneet mahdollisuuden pyytää nahkiaista mm. rysällä. Niinpä jokisuus on, huolimatta kalaväylästä, alkanut näyttää nousevan kalan kannalta toivottomalta labyrintilta. Sinänsä harmillista, sillä harvemmin jokisuulle nykypäivinä uusia pyydyksiä jokapäiväisen ruuan tai toimeentulon turvaamiseksi viritellään. Kyse on enemmänkin harastuksesta.

Jokivarren vinkkelistä tiiraillen kehitys on ollut kovin nurinkurista, eli sitä mukaa, kun kalastuksen merkitys ansio- tai nälän poistamistarkoituksessa on vähentynyt, on kalastuksen vaikutus nimenomaan vaelluskalakantoihin ollut yhä murheellisempi. Siikaa ja taimenta myös istutetaan yhteiskunnan tukemana varsin suuria määriä mutta ne joutuvat jopa raha-arvollakin mitaten liian varhain pyydytyiksi. Näin tuhlataan sekä silkkää rahaa mutta erityisesti suunnaton määrä kalakantojen eteen tehtyä työtä. Kaikkein pahinta on tietenkin se, että pyynnin kohteeksi joutuvat yhä harvenneiden luonnonkalakantojen aina vain harvinaistuvat suvunjatkajat eli näiden lajien perinnöllinen pohja kapenee kapenemistaan. Ja kaikkihan me tiedämme mitä sisäsiittoisuus pitkään jatkuessaan saa aikaan...

Tässä yhteydessä pitää myös huomauttaa, ettei kalakantojen kannalta katsoen kalastajaa tai hänen toimiaan tee yhtään sen jalommaksi se, että pyytää vavallaan ja huvikseen harvoja meriset vaarat välttäneitä nousukkaita. Etenkään, jos hänellä ei ole vähäisintäkään aikomusta vapauttaa jaloa saalistaan toteuttamaan vuosituhantista tehtävänsä eli lisääntymään. Sillä harvassapa taitavat olla ne, jotka nälkänsä pitimiksi jokivarsiin vapoinensa varustautuvat...

Koska ihmisen väitetään olevan ajatteleva olento on tämän vuodatuksen tarkoituksena herättää ajattelemaan toimintamme oikeutusta, eli kun meillä ei ole välitöntä nälän tai muun olemassaolon uhkaa, niin millä me peruste-

lemme oikeutemme ikimuistoiseksi väitettyyn (lieneekö tuo parin sukupolven mittainen aika) nykymuotoiseen kalalajien tai -kantojen elinvoimaa uhkaavaan tapaan toimia.

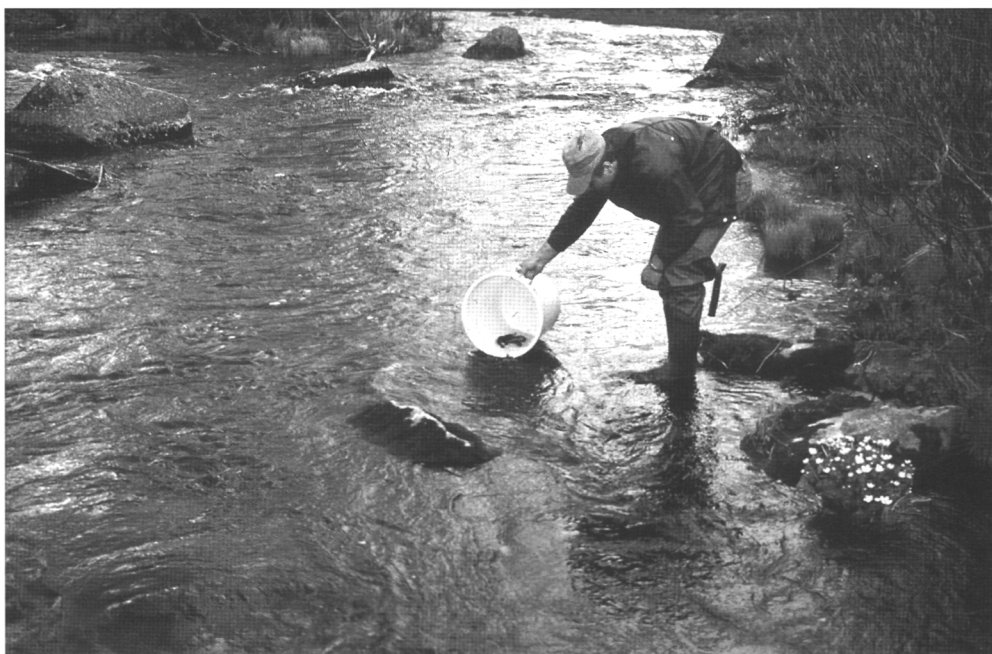
Jokivarren asukkaan ja virtavesillä kalastavan on kovin vaikea käsittää, ettei rannikoiden ja jokisuiden kalastuksen säätelyyn näytä löytyvän kalakantojen kannalta nykytilaa kestävämpiä ratkaisuja. Liekö tämä kanto kiinni tiukimmin politiikan vai hallinnon kaskessa?

Lopultakin ... mutta lyhyt katsaus Lestijoen meritaimenkannan hoitoon

Muutama valistunut ja aikaansa edellä ollut alan ammattilainen havaitsi 1970-luvun vaihteen tienovilla Lestijoen meritaimenen vielä elinvoimaiseksi kalakannaksi ja pyydysti jokisuulta muutamia emoja, joista saadusta mädisistä perustettiin emoparvi Köyliön kalanviljelylaitokseen. Valtio havahtui huolehtimaan tai-

menkantojemme tilasta parikymmentä vuotta myöhemmin, niinpä vuonna 1986 valtion viljelyyn siirrettiin Köyliön emoista peräisin olevaa mätiä. Vasta kymmenkunta vuotta sitten valtion viljelyssä ollutta emokalastoa alettiin täydentää kasvattaen sitä luonnosta pyydettyjen emojen jälkeläisillä. Nykyisin Lestijoen meritaimenenviljelyn kannalta merkittävimpiä emokalastoja säilytetään Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitoksen Laukaan ja Kainuun viljelylaitoksilla.

Paikalliset kalatalousyhteisöt ja neuvontajärjestöt alkoivat 1970-luvulla osin omin ja osin kalastuskortivaroin istutella jokeen ilman sen erityisempiä tai ainakaan kirjaamattomia suunnitelmia eri ikäisiä ja kirjavan suuruisia määriä poikasia. Tämä tehtiin hyvin olennaisesti heikentyneen meritaimenen poikastuotannon tueksi. Tuolloin jokisuun ja sen edustan merialueen istutustoiminta oli (lähinnä kalastajaseurojen toimesta) Perämerelle järjestäytyneen meritaimentoimikunnan ansiosta määrätietoisempää ja istutusmäärät merkittävämpiä.

Taimenen istutusta Lestijoella (kuva: Eero Hakala).

Valtakunnan vaurastuttua ja ympäristötietoisuuden lisääntyä 1980-luvulla otti valtio aiempaa selkeämmin piikkiinsä uhanalaisiksi katsottujen kalakantojen hoidon, jolloin jokeen istutettavien poikasten määrät alkoivat kasvaa. Istutukset toteutettiin pääosin valtion kalanviljelyvaroin ja poikaset tuotettiin osaksi valtion omilla laitoksilla ja osaksi kasvatus-sopimuksin Keski-Suomen isoilla yksityisillä viljelylaitoksilla. Näitä pääosin parikymmententtisiä ja 2-vuotiaita poikasia istuteltiin useimmiten kevään tulva-aikoina jokisuulle sekä sellaisille koskipaikoille, joiden äärelle päästiin järeällä kuljetuskalustolla.

Samalla vuosikymmenellä Keski-Pohjanmaan silloinen kalatalouspiiri rakensi maa- ja metsätalousministeriön tuella Korpelan voimalaitoksen yhteyteen pienen hautomotilan, jossa pystyttiin myös tuottamaan muutamia tuhansia 1-v poikasia. Hautomon käyttöä haittasivat tulvien aiheuttamat kosteus- ja vesiongelmat ja ajoittain viljelytoiminnan kannalta heikko veden laatu. Muutaman aktiivivuoden jälkeen hautomossa haudottiin etupäässä vaellussiikaa lajin velvoitteista vastanneiden viranomaisten tarpeisiin. Nytemmin hautomotiloja käyttää Länsi-Suomen ympäristökeskus tuottaen nahkiaisia lähinnä Perhonjoen velvoitteisiin.

Viime vuosikymmenen alkupuolella, luonnontaloussuunnitelman tavoitteisiin liittyen ja jo erittäin uhanalaisiksi käyneen meritaimenkannan vahvistamiseksi, siirryttiin määrätietoisiin istutuksiin. Valtion laitoksissa syntyneistä poikasista kasvatettujen emojen sekä niiden edelleen Savossa ja Keski-Suomessa tuotettuja poikasia istutettiin jokeenkin jo huomattavia määriä, joinakin vuosina jopa selvästi ylittäen luonnontaloussuunnitelmassa esitetyt tavoitteet. Näiden istutusten tulokset jäivät jokeen kudulle pyrkivien kalojen määrässä mitaten melko vaatimattomiksi, eikä merialueelta saatujen merkintätulostenkaan perusteella istutuksia voitu erityisen kannattaviksi kehua..

Luonnontaloussuunnitelma sisälsi muiden kunnianhimoisten pyrkimysten ohella tavoitteen, että Lestijoen vaelluskalakantojen tukemista varten on joen vesistöalueelle rakennettava hautomo tai kalanviljelylaitos. Kun näytti siltä, että valtion toimesta ei laitosta Lestijoenne haluttu tai voitu rakentaa, ryhtyi Lestijoen kalastusalue tuumasta toimeen ja sekä suunnitelti että rakensi käytöstä poistettuun navettaan pääosin omana talkootyönään kalanviljelylaitoksen. Tämän Lestijoen yläjuoksulla Tornikosken rannalla sijaitsevan laitoksen tuotantokapasiteetti on riittänyt tuottamaan vasta-kuoriutuneita ja 1 -vuotiaita poikasia sen määrän ja vähän enemmänkin, mitä on esitetty kompensatioistutuksiksi paikallisten kala- ja ympäristöviranomaisten laatimassa Lestijoen kunnostussuunnitelmassa. Vuonna 1993 valmistuneen ja hyvin toimineen laitoksen kalustoksi jouduttiin hankkimaan lähes käypään markkinahintaan ja vieläpä valtion varoin valtion omasta viljelystään jo poistamia vanhoja kalanviljelylaitteita ja kalustoa. Viljelytoiminta aloitettiin siinä hyvässä uskossa, että vaikka valtio ei voinut rakentaa laitosta niin se lunastaa kaikki Lestijoen laitoksella tuotetut meritaimenpennut ja saaduilla tuotoilla rahoitetaan suurin osa laitoksen toiminnasta.

Mutta kävi niin kuin niin usein tässä elämässä, ettei hyvästä uskosta ole vakuudeksi... Laitos pyörii yhä hyvin suurelta osin talkootyön turvin, myötätuntoa ovat laitoshoitajat toki saaneet! Mielekkääksi talkootyön on tehnyt se, että kalastusalueen jäsenistö ja muu kalaväki on voinut tehdä jotain hyödylliseksi koettua oman vesistöalueensa kalakantojen hyväksi. Toimintaa aiotaan toistaiseksi jatkaa nilkuttellen ja kalastusalueen voimin, vaikka kalastusalue pettymyksekseen hävisikin kilvan vuoden 2004 meritaimenen kasvatussopimukselta.

Viime vuosina istutustoimintaa on ohjannut jo edellä mainittu kunnostussuunnitelmaan liittyvä istutussuunnitelma, jonka mukaisten istutusten onnistumisesta on seurattu sähköka-

lastuksin. Massaistutuksista on siirrytty täsmäistutuksiin, joka on tarkoittanut sitä, että kalastusalueen talkooväki on kantanut satoja kuutioita vettä ja toista miljoonaa kalanpoikasta pitkin luolikkaisia Lestijoen ja sen sivupurojen varsia. Kun istutukset keskittyivät aiemmin Korpelan padon alapuolisille teiden viereisille jokialueelle, on poikasia kiikutettu viime vuosina jokisuulta aina Lestin latvapuuroille saakka. Liekö sattumaa vai meneekö satunnaisvaihtelun piikkiin, että viime vuosien sähkökalastuksissa on todettu yhä useammin taimenen luonnonpoikastuottoa sekä Korpelan ylä- että alapuolisella jokialueella. Kalastustuloksia tarkasteltaessa voidaan ainakin pitää osoitettuna, että istutetut poikaset ovat kotikoskissaan viihtyneet.

Tähän asti kalastusalue on meritaimenen sopimusviljelyn sivujuonteena ja ilman vastiketta loppuhaunonut valtion viljelystä saadun ns. ylijäämämädin, opettanut kuoriutuneet pennut syömään sekä istuttanut kalapienokaiset pikku erissä puronvarsiin tiettemien taipaleiden taa. Jos valtion viimeisin linjaus uhanalaisten kalakantojen tukemisesta liiketalouden sanelemin sopimuskasvatuksen keinoin osoittautuu pysyväksi, saattaa tämänkaltaisen talkoohengen ylläpitäminen osoittautua ylivoimaiseksi ja Lestijoellakin palattaneen vanhaan istutuskäytäntöön. Surullista, sillä aiempaan viitaten, en ole voinut nähdä aiemman massaistutuskäytännön koituneen kovinkaan suureksi siunaukseksi Lestijoenkaan meritaimenelle.

Muutamia ajatuksia Lestijoen ja sen meritaimen tilaan vaikuttaneista seikoista

Sama asiallinen ristiriitaisuus, joka on vallinnut edellä kuvattujen toimien osalta Lestijoen luonnontalouden kehittämissuunnitelman tavoitteiden ja sen toteutuksen suhteen on ollut leimallista myös useimmissa muissakin jokea koskevissa hankkeissa ja asioissa. Merkittävimmät joen vedenlaatuun ja sen ylläpitämiseen elämän monimuotoisuuteen vaikuttavat asiat

tapahtuvat valuma-alueilla. Metsien ja soiden hyödyntämisessä on viime vuosina otettu käyttöön pehmeämpiä käyttö- ja hoitotapoja mutta tosiasia on, ettei kaikkea voitavaa ole vieläkään tehty. Metsien hakkuut lisäävät lyhytaikaisesti purojen ja jokien ravinnekuormitusta ja sillä lieenee osuutensa Lestijoenkin kohtalaisen korkeana pysyttelevään fosforikuormaan mutta metsätalouden olennaisin ympäristövaikutus syntyy ojituksista. Ojitukset ovat lisänneet virtaamavaihteluita, jotka ovat aiheuttaneet sekä suurempia kiintoainehuuhtoutumia (lisää liettymistä) että lisännyt veden happamuustason vaihteluita. Virtaamavaihteluiden lisääntyminen on lisännyt myös tulvan vaaraa, joka on johtanut vaatimuksiin ns. tulvasuojelluksista järjestelyistä eli vaatimuksiin joen pääuoman ongelmakohtien perkaamiseksi tai pengertämiseksi. Näistä esimerkkeinä Himangan pengerrysalueen lisäksi kahden yläjuoksun merkittävimmän sivuhaaran eli Mato- ja Härkäojan perkaushankkeet sekä näihin liittyvän Sykäräisen suvannon tulvasuojeluhanke. Kaikkien näiden perkaus ja ruoppaushankkeiden tarpeellisuutta on perusteltu sinänsä oikeutetusti tehokkaiden ja laajojen metsä- ja nevaojitusten aiheuttamien (kesä)tulvien aiheuttamalla vahingoilla tai uhilla.

Edellä mainittujen ojien perkaukset saivat vesioikeuden siunauksen ja perkuutyöt on pääosin toteutettu. Perkuiden vaikutuksia kalaja raputalouteen selvitetään paraikaa vastuutahona tosin sama talo, joka perkuut suunnittelei ja valvoi. Edellä mainittuihin perkaushankkeisiin välillisesti liittyvä Sykäräisenkosken niskan ruoppausta koskeva hanke sen sijaan kaatui vesiylioikeudessa. Prosessissa oli vesioikeusoppineiden mielestä merkillistä se, että samaa koskea aiottiin sekä perata että entisöidä, semminkin kun hankkeiden suunnittelijana toimi sama taho.

Maatalouden vaikutukset Lestijoen vedenlaatuun ovat kiistattomat, vaikka maita elävä väki onkin varsin ansiokkaasti toiminut ravinnekuormituksen vähentämiseksi. Tehokkaan peltoviljelyn eräs perusedellytyksiä on ollut sala-

ojituksen onnistuminen ja Lestijokilaaksossa ollaan asian suhteen oltu hyvin aktiivisia. Kalatalouden kannalta asian on tehnyt ongelmalliseksi se, että salaojat ulottuvat useimmiten muokkauskerroksen alapuoliseen ja alueellamme hyvin happamaan maakerrokseen. Suotovesien happamuustaso on alajuoksulla, ja pahimmillaan, kalojen kannalta jopa tappava. Tulvaherkkyyden lisääntyminen on lisännyt eroosiovaikutuksia etenkin rinnepelloilla joten kesäisten rankkasateiden jälkeen joen vesi virtaa maitokahvin värisenä...

Sinänsä hyvää tarkoittaneen Toholammin Kirkkojärven tilan kohentamiseen tähdänneen ruoppaushankkeen vaikutus jäänee, näin oletan, lyhytaikaiseksi ja maisemanhoidolliseksi, koska järvilaajentuma tulee vastakin toimimaan kiintoaineiden laskeutusaltaana, jos yläjuoksun valuma-alueilla ei saada aikaan virtaamia tasaavia toimia.

Viimeaikainen kehitys ns. uusiutuvien luonnonvarojen tehokkaamman käytön suhteen on ollut maakunnan taloudellisen kehityksen kannalta tietenkin hienoa. Mutta soittemme turvevarojen laajamittaisemman käyttöönnoton vaikutukset voivat olla kalatalouden kannalta merkittäviä. Tähän mennessä turvetuotanto Lestijoen valuma-alueilla on ollut varsin vähäistä samoin sen suorat vaikutukset vesistön veden laatuun ja kalastoon. Lehtosenjokivarrella sijaitsevan Teerinevan turvetuotantoalueen kuivatusvesien "karkaamisen" vaikutukset Lestijärveen kuitenkin muistetaan ja jäljet näkyvät Yli-Lestin Jokelanlahdella vielä selvästi vaikka tapahtumasta alkaa olla parikymmentä vuotta. Vaikka nykykonstein aletaan saada kiintoaine ja muut turvealueilta irtoavat mömmöt kohtalaisesti talteen on kalastavaa kansanosaa askarruttanut, että voidaanko vastaavallaiset "oho"-ilmiöt kaavailtujen turvealueiden osalta välttää. Ojitetuilta soilta lähtevät vedet muutoinkin liuhakammin liikkeelle eikä niillä liene ainakaan virtaamavaihteluita tasaavaa vaikutusta...

Asutuksen ja teollisuuslaitosten jätevedet olivat aikanaan melkoinen ongelma mutta nyky-

sellään niiden vaikutus on vähentynyt. Parikymmentä vuotta sitten tapahtuneen Toholammin lipeäpäästön kaltaisia myrkkyyvahinkoja tuskin enää pääsee tapahtumaan... eihän pääse... eihän? Jokilaakson vesien laatua on tarkkailtu jo pitkät tovit ja kiistaton tosiasia on, että veden laatu, käyttäen kemiallisia ilmentäjiä, on viime vuosikymmenellä parantunut.

Toinen asia on kuitenkin veden biologinen tila ja sen selvittäminen. Vedestä voidaan mitata mitä erilaisempia laatutekijöitä, mutta viimeaikaisten tutkimusten mukaan veden biokemiallisten ominaisuuksien muutokset eivät välttämättä ole samansuuntaisia kuin veden biologisten tekijöiden avulla osoitetut muutokset. Tarkoittanee sitä, että vesiympäristön tarjoamat elämänmahdollisuudet eivät välttämättä parane vaikka vesi todettaisiinkin aiemmin mitattua kemiallisesti "puhtaammaksi". Puhutaan, että tilasto on vaeleen korkein muoto mutta kala- tai raputalouden kannalta voidaan sama todeta keskiarvosta. Tarkoittaa sitä, että keskimäärin hyvälaatuisenkin vesistön vesi saattaa aika ajoin olla kaloille tai ravuille tappavan huonoa ja jälki on sen mukaista, tästä esimerkkinä rapukannan yllättävä katoaminen vuonna 2002 Yli-Kannuksen alueelta. Tämän vuoksi veden laatua tarkastellessa ollaankin lähes aina jälkijunassa, eli selvityksin voidaan vain kartoittaa syyt mutta vahinkoa ei saada tekemättömäksi. Samoin kuin kansanterveys-työssä, toimintaa tulisikin suunnata enemmän vesialueiden terveydestä huolehtimiseen sairaanhoidon sijaan vai onko siihen enää mahdollisuuksia...saattohoitoako kaivataan.

Vängällä valitusvirreksi juuttuneen jutun pirsteeksi sentään jotain myönteistäkin, eli tässä muutama vuosi sitten joen alajuoksun happamuusongelmallisilla alunamailla toteutettiin Partekin, WWF:n ja Keski-Pohjanmaan ympäristökeskuksen yhteistyönä kalkituskokeilu, jossa salaojakavantoihin sijoitetulla kalkkikivimurskeella pyrittiin vähentämään jokiveden happamuuden heilahteluja. Kokeilu osoittautui onnistuneeksi mutta vaikutuksiltaan lyhytaikaiseksi ja käytännön maanviljelyn ja yksiti-

täisen tilan kannalta suhteellisen kalliiksi ratkaisuksi tasata salaojavesien ja viljelyksien happamuutta. Ilahduttavinta oli se, että tästä hankkeesta ei juuri soraääniä kuulunut.

Vapakalastuksen nousu ja lysähdys

Lestijoen viehekalastuksen kehittyminen on seurailut tiiviisti joen vaiheita ja etenkin vapakalastuksen viime vaiheet ovat liittyneet hyvin olennaiselta osin juuri luonnontalouden kehittämissuunnitelmaan ja sen toteutumiseen. Kansakunnan vaurastumisen alkuvaiheilla, siis 1960-luvulla alkoi vapakalastus lisääntyä myös Lestijoella. Alkuun mainittavampaa viehekalastusta oli lähinnä joen yläjuoksulla mutta alajuoksun kalastus oli lasten ja muuten kelvottomien sekä harvojen asiaansa vihkiytyneiden ja enempi herroiksi miellettyjen huvia. Luonnontalouden kehittämssuunnitelmassa toivottiin joen vaihtoehtoisen kehittämisen näkyvän myönteisimmin juuri vapakalastuksen lisääntymisenä ja niin melkein kävikin.

Kun suunnitelman ajatuksia alettiin työstää kehittämistoimiksi, kävivät ajatukset toiminnan linjoista melkoisesti ristiin. Yhtäällä joki nähtiin hauraana ja vain harvoin kalastusta kestävä idyllinä ja toisaalla katsottiin joella olevan edellytyksiä kehittyä jopa Suomen Mörrumiksi. Selvää oli, että välimatka tällaisten ajatusten välillä aiheutti kipinöintiä. Kaikesta huolimatta Lestijoelle saatiin aikaan vapakalastuksen yhteislupa, joka käsitti aluksi muutamia hajanaisia alueita mutta se laajeni myöhemmin lähes koko jokialueen mittaiseksi ja jokialueelle aikaansaatiin kattava taukopaikkojen verkko. Luvan muodostamisen alkuaikoina käytiin kovaa kiistaa istukaslajeistakin. Lestijoella päädyttiin useiden syiden vuoksi kirjoloheen (sitä oli saatavilla onkikokoisena,

se oli lajistossa tilapäinen ja hinnaltaan edullinen).

Yhteisluvan ja melko mittavien onkikalaistustusten myötä vapakalastukselle koittivat huikeat nousun vuodet ja joella kirjattiin vuosina 1993 ja 1994 lähes 10.000 kalastusvuorokautta. Myöhemmin, kilpailun sekä muiden lohijokien kunnostusten myötä palattiin Lestijoella nykytilaan eli joella vietetään noin 3.000 kalastusvuorokautta vuodessa. Vaikka joen kalatalouden kehittämisessä on tähän saakka ollut melko alavireinen sävy, on joen vapakalastuksen uuteen ja hallitumpaan nousuun eväät olemassa, kunhan ...muutamat kalakantojen tilaan vaikuttavat pikku jutut saadaan hoidettua. Puitteet ovat mainiot!

Kaiken tämän jälkeiset lopusanat

Tässä kertomuksessa on koitettu kuvailla eräitä näkemyksiä ja kokemuksia Lestijoen kieltämättä värikkäistä vaiheista enimmäkseen parin viimeisimmän vuosikymmenen ajalta. Sen enempi selvittelemättä sitä, miten joen luonnontalouden kehittämisen suhteen tulisi vastaisuudessa menetellä olisi toivottavaa, että joki valuma-alueineen sekä sen kalat ja muut eliöt, ihminen mukaan luettuna, nähtäisiin kokonaisuutena, jossa lähes kaikki vaikuttaa kaikkeen.

Kokonaisuuden hahmottamisessa onnistuttiin kohtalaisen hyvin jo Lestijoen luonnontaloudellisessa kehittämssuunnitelmassa, mutta siihen kirjattujen tavoitteiden toteutuminen on asiallisista ja henkimaailman syistä takkuillut. Jotenkin vain tuntuu siltä, että kauempaa katsovat näkevät Lestijoen kokonaisuuden kirkkaampana kuin me tämän vesivarren maisemaan ja kalastukseen hassahtaneet eläjät. Vai onko se lopultakaan niin???

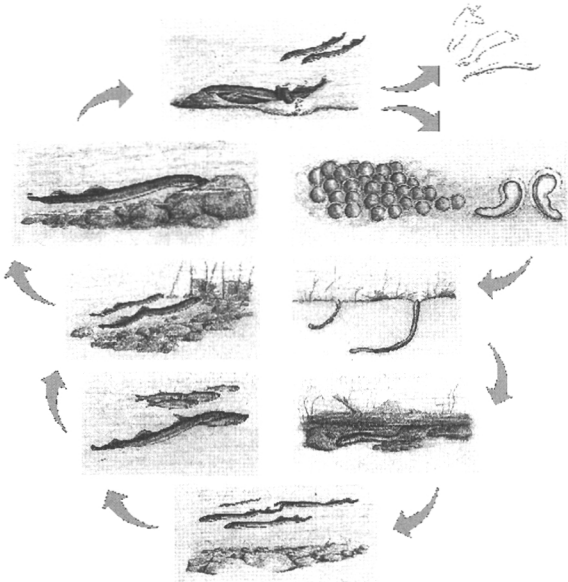
15. NAHKIAINEN - LESTIJOEN OUTO VAELTAJA

Nahkiainen (*Lampetra fluviatilis*) tunteita herättävä outo vaeltaja ei ole kala, vaikka se vedessä elääkin ja käyttäytyy paljolti kalojen tavoin. Se kuuluu ympyräsuisiin leuattomiin selkärangkaisiin. Siltä puuttuvat yleensä kaloille ominaiset suomut, leuat ja parilliset evät. Sen selkäranka on rustoinen ja seitsemine pään molemmin puolin olevine kiduspariaukkoinen se taas muistuttaa enemmän haita kuin kalaa. Aikuinen nahkiainen on noin 25-35 cm pitkä ja painaa 40-65 grammaa.

Nahkiaiset viettävät pääosan noin 8 vuotta kestävästä elämästään joessa. Merivaellus kestää 1-2 vuotta, jonka jälkeen ne syksyllä nousevat kutuvaellukselle jokeen. Arvellaan, ettei nahkiainen olisi kotijokiuskollinen lohikalojen tapaan. Kutuvaelluksen aikana nahkiaiset eivät syö vaan elävät joissa rasvavarastojensa turvin. Talvehdittuaan joessa ne kute-

vat touko-kesäkuun vaihteessa joen virtapainoissa. Siellä naaras laskee 4000-35000 mätimuna koiraan hiekka- tai sorapohjaan kaivamaan kuoppaan.

Kutemisen jälkeen nahkiainen kuolee ja elämä jatkuu parin viikon päästä kuoriutuviissa toukissa, jotka aluksi esitoukkavaiheessa pysyttelevät kutualueella hiekkaan tai soraan kaivautuneina. Myöhemmin ne siirtyvät alavirtaan alle metrin syvyiseen veteen, pehmeäpohjaisiin orgaanista ainesta sisältäviin pohjasedimentteihin kasvamaan. Ne kaivavat pohjaan pyrstö edellä kaarevan käytävän, jossa ne pyydystävät ohivirtaavasta vedestä ravintoa itselleen. Toukkavaiheen päätteeksi loppukesällä alkaa noin puolivuotta kestävä muodonmuutos, jossa toukka saa aikuisen nahkiaisien piirteet, pyöreän sarveishampaisen imusuun, silmät ja kidukset kehittyvät toimivimmiksi.

Vasemmalla nahkiaisien elinkierto (piirros: Salla Korhokangas/LSU) ja oikealla nahkiaisien pyytämisessä käytettävä merta (kuva: Risto Vikström).

Muodonmuutoksen jälkeen kevättulvien mukana nahkiaisat lähtevät merivaellukselle, jonka aikana ne kasvavat täyteen kokoonsa (Seppälä & Sarell 2002).

Nahkiaisien pyynti

Nahkiaista pyydetään sen noustessa kutuvaellukselle jokiin. Pyyntikausi alkaa rauhoituksen (1.4.-15.8.) päättymisen jälkeen 16.8. Käytännössä pyynti päättyy jokien jäädyttyä. Suomen nahkiaissaalis oli vielä 1970-luvulla noin 3 miljoonaa kappaletta, nykyisin se lienee puolet siitä. Suurin osa saaliista saadaan Perämereen laskevista joista.

Lestijoen nahkiaisien pyynti keskittyy pääosin jokisuulle ja sen yläpuolella Himangan keskustassa olevalle Raumankoskelle. Lestijoen nahkiaisten nousevan kannan suuruuden on merkintäpyynnin perusteella arvioitu vuonna 1999 olleen 90 000 kpl ja pyyntikaudella 2000 vastaavasti 136 000 kappaletta. Lestijoen nahkiaissaaliin on arvioitu samaan aikaan olleen suuruusluokkaa 30 000 kpl/vuosi. Saaliista saatiin arviolta noin puolet rysillä ja puolet merroilla. Pyyntikuolleisuuden ollessa noin 40-50 prosentin luokkaa. Korkean lisääntymispotentiaalin takia pyyntiä ei pidetä uhkana nahkiaiskannoille.

Parhaat saaliit saadaan pimeinä myrskyöinä. Sitä vastoin valoisat kuutamoyöt eivät niinkään saalista anna ja päivällä nahkiainen ei juuri pyydyksiin käy. Parasta pyyntiaikaa on mahdollisten syysateiden myötä syys-lokakuun vaihe, jolloin vesi on jäähtynyt ja virtaamat ovat nousseet. Tuulen suuntaa pidetään myös saaliiden kannalta merkittävänä, Länsituulet antavat paremmin saalista kuin itätuulet.

Lestijoen kuten muidenkin Pohjanmaan jokien nahkiaiskanta ollut viime vuosikymmeninä laskemaan päin. Nahkiaiskantojen elinoloihin vaikuttavat monet tekijät, kuten veden laatu, etenkin happamuus ja metallipitoisuudet, sekä vesistö rakentaminen ja voimalaitosten lyhyt-

aikasäännöstely, jotka vähentävät lisääntymistä ja toukkatuotantoalueita (Seppälä & Sarell 2002).

Nahkiaisten markkinointi

Nahkiaisten pyynti on keski-ikäisten ja eläkeläisten harteilla, pyytäjistä vain kymmenesosa on alle 40 vuotiaita. Markkinatutkimuksen mukaan nahkiaisella herkkutelevat ja sitä ostavat eniten keski-ikäiset ihmiset ja vuorostaan vähiten 20-30 vuotiaat. Ehkä osan tästä jakaumasta selittää myös ennakkoluulot nahkiaista kohtaan. Onhan jonkinmoinen kynnys pistää käärmeen näköistä matoa suuhun. Usein miten muutaman syöntikerran jälkeen maku hälvettää ennakkoluulot ja makuun päässeelle nahkiainen on jokasyksyinen herkku. Markkinat ovat lähellä pyyntipaikkoja jokisuulla eikä tarjontaa yläjuoksulle juuri riittäisikään. Kuluttajat pitivät yleisesti nahkiaisten saatavuutta vaikeana, sillä tieto ostopaikoista ja hinnoista kulkee tavallisesti tuttavapiirin kautta (Katajisto 2001).

Nahkiaisherkuja tulevillekin

Lestijoki oli mukana TE-keskuksen rahoittamassa Nahkiaisprojektissa (1999-2001), jonka tarkoituksena oli turvata Pohjanmaan jokien nahkiaiskantojen elinvoimaisuus, edistää pyynnin kannattavuutta ja markkinointia mm. palauttamalla istukastuotannon avulla vajaasti hyödynnettyjä jokijaksoja takaisin nahkiaistuotantoon (Länsi-Suomen ympäristökeskus, www-sivut).

Lestijoen Korpelan voimalaitoksen alapuolisessa vesistöissä on tehty projektin toimesta nahkiaisten toukka- ja habitaattikartoitus (elinympäristö), sen avulla etsitiin nahkiaisien toukille parhaita istutuspaikoja. Kartoituksia tehtiin jokien suvanto-, koski- ja niva-alueilla alle 1 m vedessä, jossa toukat oleskelevat.

Lestijokiretkeilyltä otetussa kuvassa himankalainen kalastaja Olli Märsylä pitelee nahkiaista käsissään ja katsojilla on hauskaa (kuva: Esa Heino/Metla).

Kohtalaisia toukantuotantoalueita, jonne toukat sora- ja hiekkapohjaisilta kutualueilta aikanaan siirtyvät kasvamaan, ovat 10-100 cm syvyyvyöhykkeen vähintään 1-5 cm hiekk- ja saviliejusedimentit, kasvien juuristot ja etenkin mutalieuju, muta ja karikepohjat. Tällaisia alueita Lestijoen kartoituksissa löytyi 30 %, hyviä joissa sopivan sedimentin paksuus on 5-10 cm löytyi vain 2 %. Lestijoki soveltuu silti nahkiaisen toukantuotantoon kohtuullisesti, vaikka siitä puuttuvat lähes kokonaan hyvät ja erinomaiset toukantuotantoalueet. Parhaat alueet löytyvät Tomujoen haarasta, jossa alkuperäinen tila on säilynyt paremmin kuin Lestijoen pääuomassa.

Selvitysten mukaan Lestijoen toukkatuotannon lisääminen Korpelan Voimalaitoksen alapuolisella alueella on osoittautunut hankalaksi. Sen sijaan yläpuolisesta vesistöstä voisi löytyä uusia alueita, joilla Lestijoen toukkatuotantoa voitaisiin nostaa (Mäenpää 2002).

Lisälukemista

Katajisto, J. 2001. Markkinatutkimus nahkiaiskaupasta - Marknadsundersökning om nejonögonhandeln. Alueelliset ympäristöjulkaisut 212.

Länsi-Suomen ympäristökeskus, Tutkimusosasto. 2002. www-sivut: Pohjanmaan nahkiaisten tulevaisuutta turvataan.

Mäenpää, E. 2002. Nahkiaisten toukkien elinalueiden kartoitukset ja tiheydet eräissä Länsi-Suomen joissa. Alueelliset ympäristöjulkaisut 265.

Seppälä, T. & Sarell, J. 2002. Nahkiaisen pyynti, saalis ja nahkiaiskannan koko Lapväärtin ja Himangan välisellä alueella vuosina 1999 ja 2000. Alueelliset ympäristöjulkaisut 270.

OSA V VOIMATALOUS JA UITTO

Tapio Salmela

16. KORPELAN VOIMAN ALKUTAIPALEELTA

Edison esitteli ensimmäisen hehkulampun Pariisin maailmannäyttelyssä 1881. Jo seuraavana vuonna sähkölamppu loisti Tampereella Finlayson & Co:n puuvillatehtaan kutomosalissa. Valon tuojana toimi puuvillatehtaan johtajan poika Carl von Nottbeck, joka työskenteli Edisonin tehtailla sähkölampun keksimisen aikoihin.

Keski-Pohjanmaan sähköistäminen alkoi 1910-luvulla. Kokkolassa aloitti toimintansa 1914 Veljekset Friis Oy:n sähkövoimalaitos ja samoihin aikoihin toimi myös Himangalla, Kalajoella ja Kannuksessa pieniä paikallisia sähkölaitosyrityksiä. Keskipohjanmaalle sähkön voidaan katsoa vakiintuneen Korpelan Voiman perustaminen myötä.

Sähkön käyttöönotto tapahtui valaistuksen kautta. Sähköistämisen ja sähkönkäytön suuria kuluja pelättiin, kun aikaisemmin oli vuosittain tuopillisella parilla paloöljyä ja ”nuukimmat” sitäkin vähemmällä. Voimanlähteenä sähkön suhtauduttiin vieläkin suuremmalla varauksella, sillä oli liian vaikea tajuta voiman saapuvan ohutta lankaa pitkin. Asenteetkin alkoivat kuitenkin muuttua, kun edistysellisimmistä kylistä tuli näyttöä sähkön käyttökelpoisuudesta ja sen tuomista eduista.

Osuuskuntapohjalta liikkeelle

Korpelan Voiman perustamista edelsi muutama kuukauden epävirallisena toiminut Kannuksen-Toholammin sähköosuuskunta. Sen

perustava kokous pidettiin 5. toukokuuta 1918 Herman Tainion talossa Ylikannuksessa. Kokouksen kokoonkutsujana toimi Kalle F. Rauhala ja kokoukseen oli saapunut 28 Kannuksen ja Toholammin miestä. Paikalla olleet katsoivat sähkövoima-aseman välttämättömäksi ja tarpeelliseksi sekä päättivät yksimielisesti perustaa osuuskunnan. Hankkeen suuruus ja riskit ilmeisesti pelottivat, koska osuuskunnan lopullinen perustaminen jätettiin kuitenkin tarkemman ja yleisemmän harkinnan varaan. Osuuskunnan perustaminen koettiin kuitenkin niin varmaksi, että osuuskunnalle valittiin väliaikainen hallitus ja määrättiin osuusmaksun suuruus. Hallitukselle kerättiin kokouksen osanottajilta käyttövaroja 10-20 markkaa henkilöltä.

Väliaikainen hallitus ryhtyi heti toimiin ja teki saamansa valtuutuksen nojalla seuraavalla viikolla päätöksen Korven ja Luolasaaren kosken sekä Luolasaaren koskessa olevan saaren ostosta 1700 markalla. Hallitus hyväksyi Pellervo-seurasta saatujen mallisääntöjen perusteella laaditut osuuskunnan sääntöluonnokset 10. Kesäkuuta 1918. Raittilan esityksestä

Ennen Korpelan voimalaitoksen rakentamista puuhattiin Lestijoen Niskankoskeen Välikannukseen osuuskunta- tai osakeyhtiöpohjaista voimalaitosta. Hankkeessa oli mukana himankalaisia, lohtajalaisia ja kannuslaisia. Yhteisesti kerätyillä varoilla Pellervo-Seurasta maatilahallitukseen siirtynyt rakennusmestari Viljo Raittila tutki Niskakosken soveltuvuutta voimalaitoskäyttöön.

Lestijokiretkeläisiä Korpelan vesivoimalaitoksessa (kuva: Esa Heino/Metla).

Samaan aikaan Raittila tutki myös Kannuksen kuntakokousten asettaman sähkötoimikunnan toimesta Ylikannuksesta ostetut Korven ja Luolasaaren kosket sekä alempana olevan Korpelan kosken. Hänen mukaansa nämä kolme koskea voisi yhdistää padolla ja tehdä voimalaitos Korpelan koskeen. Väliaikaisen osuuskunnan väliaikainen hallitus päätyi Raittilan esityksen kannalle. Raittila piti myös Korpelan koskea merkittävästi edullisempänä voimalaitoksen sijoituspaikkana kuin Niskakoskea. Hän ehdotti, että Niskakosken rakentamista suunnittelevien tulisi luopua hankkeesta ja pyrkiä Korpelan kosken rakentamishankkeeseen mukaan. Näin sitten kävikin, lohatajalaiset tulivat mukaan Korpelan kosken rakentamiseen himankalaisten jäädessä pois, ja Niskankoski kuohuu edelleenkin vapaana.

Näkyvimpänä väliaikaisen osuuskunnan puuhämiehenä oli Kalle Rauhala. Hän oli Toholammilla syntynyt ja Amerikassa käynyt pienviljelijä monitoimimies, joka sosiaalisen

ajatustapansa vuoksi käytti paljon aikaa yhteisiin yrityksiin. Hän oli mm. suunnitellut ja rakentanut paljon myllyjä ja sahoja Lestijokeen.

Voimalaitos kunnalliselle pohjalle

Pellervo-Seuralta pyydettiin heti ensimmäisen kokouksen jälkeen teknistä apua voimalaitoshankkeen eteenpäinviemiseen. Sähköteknisen neuvontatoimiston johtajan insinööri Sampo Kyanterin mukaan kannattaisi tutkia "josko olis sähkölaitos edullisempi perustaa kunnalliseksi laitokseksi". Tämän näkemyksen väliaikainen hallitus sitten alisti Kannuksen ja Toholampin kuntakokousten harkittavaksi.

Kesällä 1918 Kannuksen ja Toholammin kuntakokoukset suhtautuivat myönteisesti sähkölaitoshankkeeseen. Kälviä ilmaisi samana ke-

sänä halukkuutensa lähteä mukaan vireillä olevaan sähkölaitoshankkeeseen. Kälviän halukkuutta lisäsi Perhonjokeen suunnitellun voimalahankkeen vesityminen. Kuten edellä kerrottiin Lohtaja oli myös tulossa mukaan. Näin Kannuksen kuntakokouksen perustama sähkölaitostoimikunta sai taakseen neljän kunnan tuen. Toimikunta ostikin 19. lokakuuta Korpe-
lan koskiryhmän kauppahinnan ollessa 130 000 markkaa. Toimikunta sai haltuunsa aikaisemmin perustetun osuuskunnan väliaikaisen hallituksen hankkimat Korven ja Luolasaaren kosket. Tämä väliaikainen hallitus oli lopetettu neljä päivää aikaisemmin ja näin oli luovuttu sähkölaitoksen perustamisesta osuuskunta-
pohjalle.

Sähkölaitostoimikuntaan kuuluivat Alfred Keiski, Antti Isohanni, Kalle Rauhala ja torppari Janne Ojala. Kannuksen kuntakokous vuoden 1918 joulukuussa täydensi toimikuntaa talollinen Erkki Ypyällä. Samaisessa kuntakokouksessa koskikauppa hyväksyttiin ja kauppa rahoitettiin kunnan varoista. Lisäksi toimikunta valtuutettiin ottamaan lainaa kunnan laskuun kunnan säästöpankista tarpeen mukaan.

Koskikauppa vahvistettiin 11. tammikuuta 1919 Kannuksen Toholammin, Kälviän ja Lohtajan kuntien edustajien kokouksessa. Samaisessa kokouksessa päätettiin ostaa Korpe-
lan koskessa oleva Juho (Janne) Linnan mylly- ja sahalaitos, josta hallintoneuvosto sitten teki kaupan saman vuoden heinäkuuta 85 000 markalla. Ennen sähköyhtiön perustamista kuntien edustajat kokoontuivat vielä kahdesti valiten toimikunnat sääntöjen laatimiseen ja rakennusaineiden hankintaan.

Korpelan Voiman perustaminen

SÄHKÖOSAKEYHTIÖ KORPELAN VOIMAN perustava kokous pidettiin Kannuksen, Kälviän, Lohtajan ja Toholammin kuntien edustajien toimesta Kannuksen kunnan vir-

kaahuoneessa 30. maaliskuuta 1919. Perustava kokous asetti juoksevia asioita hoitamaan toimikunnan, johon tuli edustaja jokaisesta kunnasta. Yhtiölle valittiin 12 henkinen hallintoneuvosto 28. kesäkuuta 1919, jolloin toimikunnan työ päättyi. Hallintoneuvoston ensimmäisenä puheenjohtajana toimi kälviäläinen Antti Salo.

Ensimmäiseen johtokuntaan valittiin K.F. Rauhala Kannuksesta, Kalle Erkkilä Lohtajalta, Jalmari Pernu Kälviältä ja H.V. Pöyhtäri Toholammilta puheenjohtajana toimi hallintoneuvoston valitsema yhtiön toimitusjohtaja Viljo Raittila.

Koko maatakin ajatellen tämä voimalaitoshanke oli varsin merkittävä. Sijoittuihan se valmistuttuaan Suomen kymmenen suurimman vesivoimalaitoksen joukkoon. Merkittävyyttä lisää vielä se, että se oli pienten maalaiskuntien yhteistyöhanke. Sähkön toimittaminen ei rajoittunut vain omistajakuntiin vaan sitä toimitettiin muuallekin Keskipojanmaan suomenkieliselle alueelle ja myös Oulun läänin puolelle.

Alkuajat olivat taloudellisesti raskaita. Hanke pidettiin rahoittajien taholta hyvin epävarmana ja suhtautuminen oli sen mukaista. Kuvaavaa onkin silloisen Kansallis-Osake-Pankin pääjohtajan, sittemmin Suomen presidentin Juho Kusti Paasikiven vastaus Korpe-
lan Voiman edusmiehille heidän lainan pyyntönsä, että hän panee rahat ennemmin koskeen virran vietäväksi kuin antaa niitä näin epävarmaan yritykseen. Lainojen saanti edellytti monesti kunnilta ja luottamusmiehiltä omavelkaisia takauksia. Perustajakunnat ja luottamusmiehet uskoivat kuitenkin koko ajan omaan asiaansa ja toimivat sen puolesta.

Korpelan Voiman omistus säilyi pitkään neljällä perustajakunnalla. Kosiskeluja eri kuntien suuntaan omistajapohjan laajentamiseksi on matkan varrella tehty. Sopimusneuvottelut ja kuntien päätöksen vaativat yleensä useiden vuosien jopa vuosikymmenten ajan, ennen

kuin oltiin valmiita liittymään kuntainliiton jäsenkunnaksi. Suurimmassa osassa kunnista liittymistä edelsi vuosikymmenten sähköntoimitukset. Lestijärvellä neuvotteluja hiersi pitkään voimayhtiön taholta esitetty vaatimus Lestijärven säännöstelemisestä.

Vasta reilun kolmenkymmenen vuoden päästä laajeni omistajapohja ensimmäisen kerran Sievin liittyessä vuonna 1951. Kuusikymmentäluvulla liittyi neljä kuntaa: Himanka 1962, Ullava ja Lestijärvi 1963 ja Kalajoki (Rautio 1967-72) 1967. Kaustinen tuli mukaan 1974 ja Halsua 1987.

Korpelan Voima toimi osakeyhtiöpohjaisena vuoden 1953 loppuun, jolloin se muutettiin kuntainliittopohjaiseksi. Seuraava muutos tuli vuonna 1993, kun kuntainliitot muuttuivat kunnallislain muutoksen myötä kuntayhtymiksi. Muutoksilla ei käytännössä kuitenkaan ollut suurta vaikutusta Korpelan Voiman toimintaan, sillä käytännössä toiminta on ollut koko ajan kuntainliittotyyppistä kuntien ollessa ”vastuunalaisia yhtiömiehiä”.

Yrityksen nimi on matkan varrella muuttunut neljä kertaa, mutta joka nimessä ovat säilyneet *Korpelan Voima*-sanat. Perustava kokous hyväksyi nimeksi **Sähköosakeyhtiö Korpelan Voima**. Ensimmäinen nimenmuutos tehtiin Sievin liittyessä yhtiön osakkaaksi vuonna 1951, nimeksi tuli **Korpelan Voima Oy**. Osakeyhtiövaiheen jälkeen vuodesta 1954 nimenä on ollut **Korpelan Voiman kuntainliitto**. Vuoden 1978 alusta nimi on kirjoitettu **Korpelan Voima Kuntainliitto**. Nykyinen nimi **Korpelan Voima Kuntayhtymä** on ollut käytössä vuoden 1993 alusta lukien.

Vuosituhanne vaihteen aikoihin moni sähkölaitos on vaihtanut omistajaa ja sähköyhtiöiden omistukset ylittävät jo valtakunnan rajojakin. Pyrkimyksiä myös Korpelan Voiman myymiseen on ilmennyt, mutta ilmeisesti kuntainliitto, kuntayhtymä tyyppinen omistustapa on hillinnyt enimmäkseen myyntipaineet

Voimalaitoksen rakentaminen

Voimalaitoksen rakentaminen lähti vuonna 1919 keväällä ripeästi liikkeelle väliaikaisen rakennustoimikunnan toimesta. Padon rakentamiseen ryhdyttiin toimitusjohtaja Raittilan laatimien suunnitelmien mukaan. Padosta tuli kymmenen metriä korkea ja sen keskellä olisi viisitoista metriä leveä liikavesiaukko ja sen molemmilla puolilla tulvavesiaukot sekä padon pohjalle kolme pohjaventtiiliä. Vesi johdettaisiin padolta sen alapuolella olevaan voima-asemaan n. 300 metriä pitkää ja 2,5 metriä halkaisijaltaan olevaa rautabetonista paineputkea pitkin. Turbiinit asennettaisiin putkesta lähteviin kolmeen syöksy- ja imu-putkeen, jonka jälkeen tulisi useita metrejä syvä veden poistokanava. Tällä rakennelmalla saataisiin voimalaitokseen 17,5 metriä putouskorkeutta. Kustannusarvio kaikkineen oli 2,59 miljoonaa markkaa.

Rakennustyöt aloitettiin, vaikka yhtiöllä ei ollut vielä kaikkia koskien omistusoikeuksia. Ylikannuskylän eteläisen ja pohjoisen jakokunnan manttaalinomistajien kanssa päästiin sopimukseen vesioikeuksista vasta keväällä 1920. Yhtiö maksoi vesioikeuksista sadan markan korvauksen manttaaliveroääneltä. Aikaisemmin hankituista koskista ja nyt ostetuista vesioikeuksista muodostettiin myöhemmin erillinen koskitila.

Voimalaitostyömaa kesti kolme vuotta 1919-1921 ja tehty työmäärä vastasi 380 miestyövuotta, josta miestöiden osuus oli 92,1 % ja hevostöiden 7,9 %. Rakentamisen aikaan vallitsi maassa voimakas inflaatio, ja sen seurauksen esim. miesten tuntipalkat olivat rakennusvaiheen lopussa yli kaksinkertaiset verrattuna alussa maksettuihin palkkoihin. Rakennuskustannukset nousivat tätäkin enemmän, sillä todelliset rakennuskustannukset nousivat 10,4 miljoonaan markkaan kustannusarvion ollessa 2,59 miljoonaa markkaa.

Kustannuksiin sisältyi pato, paineputki, voima-asema, jossa koeajon mukaan 500 ja 250 kilowattia tuottavat turbiinit ja poistovesikanava sekä 200 km korkeajännitelinjaa, 350 km pienjännitelinjaa ja 54 muuntajaa.

Rakennuskustannusten nousun johdosta yhtiön talous joutui tiukalle ja niinpä osakaskunnat vuonna 1920 nostivat sijoittamaansa osakepääomaa miljoonalla markalla entisen kahden miljoonan lisäksi. Velkaa jouduttiin ottamaan myös lisää ja yhtiön velat olivat vuoden 1921 lopussa 8,35 miljoonaa markkaa.

Rakennustyöt sujuivat ilman pahempia takaiskuja. Puutetta tosin oli alkuaikoina työvälineistä ja ajoittain myös työvoimasta, mikä ei ole ihmeekään, sillä olihan kyse sen ajan suurhankkeesta. Vaikeuksiakin silti oli. Aikaisen kevään aiheuttama kevättulva puhkaisi 4.huhtikuuta 1921 padon pohjoispään ja rantatöyrään väliin nopeasti kasvavan aukon. Pato oli siltä kohden vielä vahvistamatta, koska muuraus oli päättynyt edellisenä päivänä. Aukko onnistuttiin hiljalleen tukkimaan hevosien avulla paikalle juurineen ja oksineen raahatuilla puilla ja oljilla. Vuoto saatiin korjattua ja pato jatkettua syvemmälle rantatöyräeseen syksyyn mennessä. Voimalaitoksen vihkiäisiä vietettiin 14. syyskuuta 1921 lähes 2000 vieraan läsnäollessa.

Sähköntuotanto ja -hankinta

Aluksi näytti että vesi riittää voimalaitoksen tarpeisiin vähäisen sähkönkäytön takia. Ensimmäinen vesipula koettiin kuitenkin jo vuoden 1924 lopulla, kun Lestijoen virtaama oli normaalia pienempi ja jouduttiin rajoittamaan virranantoa. Vedenpuute nosti esiin veden varastoaltaiden tarpeen. Vuonna 1925 tehtiin tilapäinen pato Toholammin suvantoon Riutasten Kaivoskoskeen. Lestijärveä ei kaikesta huolimatta ole otettu säännöstelyn piiriin, vaikka se on ollut voimalaitoksen ”toivomuslistalla” vuosikymmenet. Vesitilanne on ollut heikko myös useina myöhempinäkin vuosina

(kuva: Raili Välikangas)

ja ajoittain on sähkönjakelua jouduttu säännöstelemään vesipulan takia. Koko toimintansa aikana Korpelan voimalaitos on tuottanut sähköä keskimäärin reilun 4000 MWh vuodessa nykyisen tuotannon ollessa keskimäärin noin 5500 MWh vuodessa. Sähköntuotanto on vaihdellut vesitilanteesta johtuen vuosittain 3500 ja 6000 MWh:n välillä.

Lisävoima-aseman rakentaminen todettiin jo vuonna 1925 välttämättömäksi, mutta sitä jarruttivat yhtiön vaikea taloudellinen asema ja lisävoima-aseman sijoituspaikasta vallinnut erimielisyys. Vuoden 1928 yhtiökokous päätti rakentaa 550-hevosvoiman dieselkoneella varustetun apuvoimalaitoksen konehuoneen yhteyteen. Dieselkone oli käytössä 17 vuotena ja viitenä vuotena sitä ei käytetty ollenkaan. Kolmannen vesiturbiinin asentamisen jälkeen 1951 dieselkonetta ei enää tarvittu ja se myytiin Petäjävedelle Kintaukseen Koskensaaren Oy:n naulatehtaalle. Lisäsähköä Korpelan voima on saanut myös Puutavara ja Tehdas Oy:ltä

Kannuksesta ja Pietarsaaren Selluloosa Oy:ltä. Apuvoimakysymys ratkesi, kun Korpelan ja Harjavallan sähköverkostot yhdistettiin vuonna 1943. Lisävirta hankittiin vuoden 1950 huhtikuusta alkaen Pohjolan Voimalta sen ostettua Harjavallan ja Kokkolan välisen 110 kV-linjan Länsi-Suomen Voima Oy:tä. Päämuuntoasema rakentaminen Lohtajan Alaviirteelle, Oulun ja Kokkolan välisen 110 kV-linjan varteen, lisäsi sähkönhankinnan varmuutta merkittävästi. Myöhemmin sähkön ostopisteitä on tullut lisää.

Korpelan Voima on ollut merkittävä tekijä Keski-Pohjanmaan kehityksessä ja se on luon-

nut edellytykset monille toiminnoille toimittamalla sähköä sitä tarvitseville.

Lisälukemista

Isohanni, E. 1971. Korpelan Voima. Puolivuosisataa sähköä jakelua.

Aunola, A. Korpelan Voima 1919-1994.

Mari Wiiskanta

17. LESTIJOEN UITTO - VAIN MUISTOT JÄLJELLÄ

Lestijoki saa alkunsa Lestijärven Kiiskilän lahdesta Niskakorven talon luota. Se hiipii ohi Jatkonevan ja Paukanevan, virtaa Kalliokoskelle, juoksee Hirvikoskelle, Sykäräisiin ja sieltä läpi laajan Toholammin viljelysaukeaman sekä Kannuksen ja Himangan pitäjien kautta Pohjanlahteen.

Uiton kuvausta

Puuta Lestijoen uittoreitille saapui Lehtosen jokea pitkin Lehtosen järvestä ja matkanvarrella olevilta puroilta.

Erikoisuutena voi pitää sitä, että Lehtosen jolla oli myös paljon muita naisia, naisenergiaa mukana uitossa: Jokiniemen Aili ja Kiviniemen Iita ja Eskon Aiti ja Kiviniemen Sanni. ”Huhtikuuta se oli sota-aikaa ...isän housut jallassa ja keksi olkapäällä ja reppu selässä ja siellä oli korviketta ja sakariinia ja juustoa, koskenlaskijajuustoa...

Yli-Lestin sillan pielessä oli lankonki ylite, siinä eroteltiin puita. Tukkien seasta valittiin puomipuut, joiden piti olla 20-24 jalkaa pitkiä. Lestijärvellä tukit ajettiin jäälle, ja puomipuut ajettiin tukkilaanien ympärille, jossa ne lenkitettiin yhteen susikkolenkillä. Näreitä oli väännetty pitkin talvea ja niitä saattoi olla isot määrät kellareissa uittoa odottamassa.

Lestijärvellä puomien piti tosiaan olla jopa kaksinkertaisia, kovien tuulten vuoksi, jottei puita päässyt karkuun lautan ali. Lestinjärven poukamiin oli myös ajettu hevosella puita pieniä määriä, ne puut pudotettiin järveen ja niitä sanottiin pyräiksi. Suurissa lautoissa saattoi olla tukkeja jopa 10.000 kappaletta.

Lestijärvellä oli töissä Apu-niminen varppari, siinä oli noin sadan metrin pituinen vajeri, jonka päähän ankkuri kiinnitettiin ja pudotettiin järveen. Lautta eteni aina vajerin mitan, tällä tavoin kesti lautan vienti toista vuorokautta. Elli Koskelan isä, Sillanpään Alvari oli tässä Apu-pukseerissa joka kevät. ”Olin isän kanssa siellä laivassa sitten...tuossa Yli-leston lähellä ja minä ...ko pelekäsin ja itkin siellä...ku isä lähti aina veneellä kiertämään, tarkistaa että...lautta pysyy koossa, että ne lenkit ei oo irronnu.” Avun edeltäjä oli hevosvokki, hevoskierto.

Niskankorvessa odottivat uittomiehet jo, he olivat lähteneet matkaan, kun purouitot oli saatu valmiiksi ja ensimmäistä lauttaa lähdettiin viemään järven yli. Jos tuuli, saivat miehet odottaa lauttaa pitkään. Se sidottiin nimittäin kiinni Lestijärvessä olevaan rengaskiveen myrskyjen ja kovien tuulten aikaan. ”Ne joutu paneen sen rengaskiveen kiinni ja siinä oottamaan sitä myrskyn laantumista.” (KK)

Lautta vastaanotettiin kiinnittämällä puomit rantaan ja avaamalla se yhdestä kohtaa. Edellä menivät uiton etupään venemiehet ja toivat kevään viestiä kyläläisille: taas on uusi kevät, uittokin ovat alkaneet. ”Me tulemme taas...” Näillä etupään miehillä oli valtuudet ottaa apulaisia tarvittaessa. He saattoivat palkata miehiä töihin paikalta. Näin suisteet ja puomit saatiin jälleen paikoilleen.

Koska uitettiin

Ensimmäiset varmat tiedot Lestijoen uitosta ovat Suur-Lohtajan historian tietoja, jonka mukaan Himangalla aloitti toimintansa jo

Mari Wiiskanta kertomassa retkeläisille Lestijoen uitosta Korpelan padolla (kuva: Esa Heino/Metla).

1797 Anders Roosin perustaa ”sahamyhly”. Kannukseen saapuivat 1903 Rinel ja Eklöf nimiset miehet, ja heidän tehokkuutensa ansiosta saha valmistui jo seuraavana vuonna. Tämän jälkeen kuvaan tuli mukaan vielä Puutavara ja tehdas Oy:n sahalaitos Kannuksessa, jonka omistus oli Kalle Erkkilällä ja hänen jälkikasvullaan. (Yli-Korpela)

Uitot alkoivat joskus huhtikuulla riippuen tietysti edeltävän talven sääolosuhteista.

”Aunen (Josua Lepistön vaimon Hilman tyttö) kanssa mentiin, huhtikuun aamu, sellanen...ei vettä satanu, mutta kumminki semmonen kevään tuoksu ja se Aune pieni ihminen ja sillä oli Josuan housut jalassa...heh. Keksi olkapäällä...huhtikuussa, niin ne oli purot sulaneet... ja sitte ko ne niin tuluvi...näin ja sitten oli vielä kumminki paksu hanki päällä ja siellä ko me rämmittiin...

Lestijoen uitto 1955

- Uitto alkoi Hirvikoskelta 20.5.-55
- Uitto oli kasassa 29.6.-55
- Niputus alkoi 27.6.-55
- Niputus loppui 19.8.-55

Uiton edistymisestä voidaan ko. vuonna havaita vielä seuraavaa: Kallinen sivuutettiin 2.6., Lampin järvi 11.6. ja Korpela 22.6.

Kun päästiin Saarenpähän asti. (sijaitsee vähän matkaa Niskankoskesta Himankaan päin) Oli joki yleensä täynnä puita siitä pisteestä saakka Himangalle asti. Siinä maksettiin liiti miehet pois ja annettiin lopputili. Alkoi häntien ajo. ”Vain muutama mies jäi aina sitten häntiä ajo...”(UM)

Minne uitettiin; ketkä uittivat

Uittoväylän piirijako:

1. Himangan erottelupiiri
2. Himangan erottelupiirin yläraja - Kannuksen erottelupiirin alaraja
3. Kannuksen erottelupiiri
4. Kannuksen erottelupiirin yläraja Ylä-Riuttasen vastuu
5. Ylä-Riuttasen vastuu - Sarkojan suu
6. Sarkojan suu - Hirvikosken silta
7. Hirvikosken silta - Raivion nostopaikka
8. Raivionnostopaikka - Lestijoen niska
9. Lestijärvi

Lestijoen uittajiin ovat kuuluneet: 4. Raahe Oy, Metsähallitus, 5. Yhtyneet sahat, 1. Puutavara ja tehdas oy, 3. Pohjanmaan puu, Pietarsaaren selluloosa, 2. Pietarsaaren höyrysaha Oy ja 6. Himangan saha ja mylly. (numeroilla merkityt uittajat oli kutsuttu Lestijoen uittoyhdistyksen perustavaan kokoukseen 28. maaliskuuta 1941)

Viimeinen uitto meni vuonna 1958.

Pääasiassa uitettiin pinotavaraa ja tukkeja omina erillisuittoina. Mutta myös halkoja on uitettu Lestijoessa. Hitlerin puita uitettiin Himangalle 1938, vanerimäntyjä lentokoneita varten. Jo ennen sotia alkoivat uittot Lestijoessa vähetä, koska puutavaraa ryhdyttiin kuljettamaan kuorma-autoilla. (Ensti Yli-Korpela)

Entisaikojen uittopomot ovat olleetkin samalla todella taitavia suhteiden hoitajia.

”Työnjohtajat oli kuule ihmistuntijoita. ...ne saatti näitä pukkisiltoja, kun oli keväällä, kö pantihin sitä siltaa ja puutavara firmain puupinoja oli rannassa nin...Ne oli ovelia ne työnjohtajat. Ne tuli, kahtelevat vaikka ei uitto vielä ollukkaan...ottakaa tuolta meidän läjästä niitä sillan jalakoja, että ei se niin nuukaa ole ja anto. Ja anto jonku setelin ja laitto meitä pojan kossejakin, niin kaupasta hakeen korppuja ja kahvipaketin, että keittäkää kahavit.” (UM)

Lestijoella uitt

	100,0
	90,0
	80,0
	70,0
	60,0
kuoretonta k.-m3	60,0
sekä tukit että	50,0
pinotavara	40,0
	30,0
	20,0

Uiton kuvaus jatkuu

Paukanevalla oli vonkapaikka, jossa piti kävellä edestakaisin ja huolehtia, ettei sumia päässyt syntymään. Paukanevalla oli kuolinpaikan mutka niminen kohta, johon oli kerran uittomies hukkunut vuonna 1857. Silloin oli uitettu käsin sahattuja lankkuja.

Koskipaikat suistotettiin, kun puita rupesi tulemaan. Kosken kunnostus vaati ammattimiehen silmää, että osasi suistottaa. Pienet nivat, joissa oli hieman leveämpi kohta kavennettiin sillä tavalla, että saatiin keinotekoisesti aikaan ruuhka lyömällä poikkipuu. Vedettiin sitten tukkeja ruuhkan päälle painoksi.

Uitossa Lestijoella oli mukana myös nuoria toisella kymmenellä olevia poikia.

”Kevät 1925 tuli aikaisin. Muistan, kun 15-vuotispäivänäni huhtikuun 20. olin jo uitossa Mattilan purolla. Sinä päivänä satoi kovasti räntää. Minulla oli kaverina Laakson Aleks. Hän oli jo silloin yli 70.” (Untinen 1991).

Lisää uittomiehiä liittyi sakkiiin Sykäräisessä. Linja-autot olivat aivan täynnä uittomiehiä. ”Toiset lähti käveleen...linja-autot oli niin täynnä...ne yritti Sykäräiseen kyytiin, mutta ei päässy, heh ei mahtunu. (UM)” Linja-autot oli vielä niin täynnä, että minä oon takapuskurilla...sitä, joka oli pyöräkoukuks sillä tavalla...niistä pitäny kiinni Sykäräiseenkin asti, että takapuskurilla joutu oleen. (KK)

Väylän varrelta

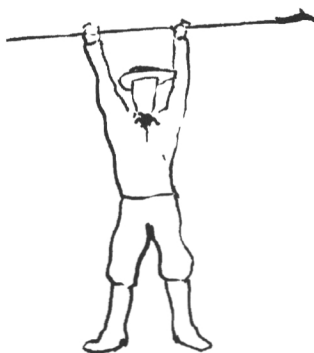
Vaikeita paikkoja uiton kannalta olivat mm. Toholammin kirkkojärvi. Siellä vastatuulet saattoivat yllättää uittajat, poikasten ja miesten voimalla jouduttiin vetämään puita takapoomalla eteenpäin. ”Sitä veettiin takapoomallakin jouduttiin vetään tuota tukkeja, kun ei muuten menny ko vastatuuli oli.” Vuoden 1933 kesällä otettiin uitossa käyttöön tapa, että puita vedettiin suvannossa takapuomilla, varsinkin vastatuulisissa mutkissa (Untinen 1991).

Joskus saattoi väylälle kertyä tukkeja ns. sumiksi. Silloin niistä urheiltiin yli näyttämisen halusta ja riemusta. Ja vieläpä tästä suoriuduttiin kumiterä jalkineilla. (On ihan tarpeeksi vaikeaa kumitossuillakin kirj. huom.)

”Se oli toukokuun loppua...minä muistan se oli Ouluyhtiön uitto...sillo ei tahtonut saada vielä vehenäjauhojakkaa ja sitten ko se uitto oli tuolla Lestissä...niin me leivottiin Mäkelässä pullaa ne toi ne ...pomot niin kuule vehenäjauhoja ja me leivottiin siellä pullaa ja sitten pidettiin läksiäiset...”(EK)

”Soan jälikiin tuli joku ...armeijan eversti tänne uittopäälliköks...eihän semmonen sotilas ymmärtäny uitosta yhtään mitään.” (UM)

Oikeastaan ainoastaan länsi-tuuli esti uittojen suorittamista Korpelan kohdalla. Se aiheutti sen, että puut jäivät patolampeen.. Oli myös muitakin merkkejä, jos ruuhka tuli. ”Kauhia huuto...alhaalla ruuhkat niin huudettiin ruuhka, lasku seis, kurkun täyeltä ja keksi tuonne pään päälle ja huuto jatkui vonkamiehelle asti.” (UM)

Kortteeripaikoilla oli todella vaihteleva skaala. Eräs vakituinen kortteeripaikka oli Korpelan voimalaitoksen vieressä, Ylikorpelan talossa. Paukanevalla oli kortteeripaikkana pikkuinen hirsikämpä, jota kymmenjalakaseks propsiks sanottiin. Niistä oli hakattu kämpä, joka sijaitsi keskellä suurta nevaa. Lattiaa ei ollut, mutta ritsit oli tehty sinne noin metrin

korkeudelle siitä rakkasta. ”Tuletki tehtiin ja siinä nukuttiin tulien ympärillä...”

Termejä

UITTOYKSIKKÖ, laskennallinen yksikkö, joiden perusteella uittokustannukset yhteis-(irto)uittossa jaettiin; uittoyksikkömäärä johdettiin kunkin puutavaralajin tilavuusyksiköistä väylittäin uittohankaluuskertoimia käytäen.

VASTUUPOOMA oli yleisesti käytössä ollut uiton apuvälineenä. Määritelmä: Vaadittavasta lujudesta riippuen rakenteeltaan hyvin vaihteleva puomi puiden väylälle pysäyttämistä ja kokoamista varten.

KAIVOSPUU, kaivosten tukirakenteisiin tarkoitettu lyhyehkö pölkky.

SUMA, tiheäksi matoksi esim. vastuuseen kasautuneet puut; myös koko uittettavaa puuerää saatettiin kutsua sumaksi.

NIVA, matalahko pikku koski.

LANSSI, puutavaran välivarasto maalla tai jäällä.

HEVOSKIERTO, ponttuun vorokin pyörittäminen hevosten avulla.

LANKONKI, parista lankusta yhdistetty käytävä.

SINKKI, siima, keluveneeseen vetoköytenä käytetty terävaijeri.

SUISTE, jyrkkään mutkaiseen koskeen rakennettu parkkaa pidempi uittolaite.

PARKKA, kosken mutkaan sijoitettu, kallioon tai kiviin tuettu puiden kulkua tehokkaasti ohjaava hirsiseinä.

Lisälukemista

Untinen, V. 1991. Elämäni -latvamailta jokisuulle. Jyväskylä.

Purhonen, E. 1998. Hivakka eli selonteko uittosta ja sen terminologiasta. Porvoo.

Lestin Mutti. Lestijärven kotiseutulehti. Artikkeleita.

Korpelan tukkirännissä voi nykyisin kävellä lankkuja pitkin. Kuvassa yksi tämän julkaisun kirjoittajista, erikoistutkija Jyrki Hytönen Metlasta (kuva: Esa Heino/Metla).

Arkistolähteet ja painamattomat:

Yli-Korpela, E. Lestijoen uittosta sekä sahan toiminnasta.

Vaasan maakunta-arkisto. Lestijoen uittoyhdistyksen tietoja.

Lestijoen Uittoyhdistyksen vuosikertomukset 1944-1958.

Da. Kirjeet, toisteet, Dc. Uittotilastoja
Luettelot, Pöytäkirjat
B. Luettelot I. Kartat

Haastateltavat:

Koskela Elli ja Kalervo, 25.7.2001 Lestijärvellä.

Mäkipetäjä Unto, 18.7.2001 Kannuksessa.

OSA VI LESTIJOKILAAKSO PERSPEKTIIVISSÄ

Matti Palo

18. RAKKAUDENTUNNUSTUS LESTIJOELLE *)

Riutankosken sinfonia

Ajelin vappuviikoksi kotoani Helsingistä toiseen kotiini Riutankosken rannalle Toholammille. Radiosta kuului Leevi Madetojan Pohjalaisia-ooppera lähestyessämme Pohjanmaata. Mahtavat sävelet virittivät geeneissäni muhivan pohjalaisuuteni. Artturi Järviluoman sanoin tasa-arvoa ja oikeudenmukaisuutta ei loukata täällä saa! Oopperassa riitti myös rakkauden paloa ja vihan leimahduksia. Yllättävää, että nämä neljä piirrettä voivat liittyä myös Lestijokeen.

Kulttuuri kukoistaa Lestijokilaaksossa. Osmo Jämsälle lämpimät onnitteluni puhallinsoittajien mittavasta koulutuksesta 30 vuoden aikana! Myös kirjoittamisen polulla on virinnyt laajapohjaista harrastusta. Lestijokilaakson kirjoittajien antologia on myös onnentoivotusten arvoinen kulttuuriteko! Mahtaako sisältää runoa tai muuta rakkaudentunnustusta Lestijoelle? Myös Korpelan ja Eskolan kylien väki ansaitsee hatunnoston kylätoimikuntiensa monista aikaansaannoksista.

Saavuini Riutankosken rannalle PohjalaisIen sävelet vielä korvissani soiden. Pihaan tultuani kosken pauhu ylitti Pohjalaisien jälkisoinnin. Piti mennä ensin katsomaan kevätisinfoniaansa soittavaa Riutankoskea! Vongan mutkasta lähes Uudentalon Erkille saakka on nyt tulva-aikaan yhtä puolikilometristä koskea, kun muulloin sitä riittää vain murto-osalle. Vesi velloo koko sillan leveydeltä. Myös vanha

myllynuoma on täyttynyt vapaalla vesivoimalla.

Koskia on Lestijoessa puolensataa sadan kilometrin matkalla Lestijärvestä mereen ja puto-usta 141 metriä. Oulunjärven pinta on 10 metriä alempana ja Lappajärven korkeus ylittää vain puoleen. Lestijoki on muihin Pohjanmaan jokiin nähden jyrkkä, eikä sen vuoksi niin tulvaherkkä. Kiiminki- ja Isojokien väliltä ei löydy Lestijoelle vertaa - se on vähiten ihmisen myllertämä ja siinä on kauneimmat kosket. Sillä on myös viiden joen joukossa koko maassa oma meritaimenen kanta. Lestijoki on helmi Pohjanmaan jokien joukossa!

Eikö tällainen helmi sitten ole kaikkien jokilaakson asukkaiden hellimä ja rakastama? Kaikki eivät taida kuitenkaan olla pihkassa Lestijokeen? Näin voisi päätellä niistä lukuisista valituksista, jotka kaatoivat Lestijoen alajuoksun ennallistamisen suunnitelman. Jokeahan haluttiin vain palauttaa luonnon tilaan. Vai olivatko virkamiehet ylimielisiä, kuten vallesmanni Pohjalaisia-oopperassa? Sellainenhan synnyttää vihaa. Yläjuoksun suunnitelma tuli juuri hyväksytyä 11 vuoden ennätyspitkän käsittelyn jälkeen eri oikeusinstansseissa. Siinähan on jo hyvä alkua, mutta turhan hidas. No siitäkin taidettiin jo valittaa.

Maisemanhoito

Lestijokilaakson maisemanhoitosuunnitteluun Toholammilla osallistuneet puolestaan ovat ai-

Riutankoskea (kuva: Erkki Lehto).

nakin hieman tunnustaneet rakkauttaan tähän jokeen. Suunnittelijoiden ja kuntalaisten seitsemän keskustelutilaisuutta järjestettiin Lestijoen silloilla. Jokea pidetään Toholammilla olennaisena kansallismaiseman elementtinä. Yli puolessa Tiina Perälän ja Jukka Jormolan tuoreen maisemaraportin 30 valokuvasta on näkyvissä Lestijoki tai sen purot, mutta vain yksi koski, Laulajaisenkoski, ja sekin kaukokuvana! Miksi upeat kosket on unohdettu Toholammien maisemasuunnitelmasta?

Raportti luettelee suunnittelun tavoitteen asetelun lähtökohdaksi seitsemän Lestijokilaakson arvoa. Yllätys yllätys - mukaan eivät mahdu Lestijoki, Lampin järvi eivätkä myöskään kosket!? Onhan Toholammilla iso joukko kohteita, kuten Hirvikoski, Tornikoski, Kallisenkoski, Riutankoski ja Myllykoski. Minun rakkaudentunnustukseni Lestijoelle perustuu nimenomaan sen mahtaviin koskiin, joista eräät upeimmista, esimerkiksi Niskankoski, Kattilakoski, Korpelan koski ja Jauhokoski, sijaitsevat tosin Kannuksen puolella.

Koskimaisema

Koskimaiseman kauneus ei ole yksin putouskorkeudesta kiinni. Sehän on monen tekijän yhteisvaikutuksen tulos. Riutankosken putouskorkeus on vain muutamia metrejä, mutta minä olen ihastunut nimenomaan siihen. Siinä on minulle vanhoja kulttuuriarvoja, koska vietin lapsuuteni kesät sen äärellä. Muistan kymmenen pyykkipataa kiehumassa sillan alla ja kylän akat pyykillä ja keskenään porisemassa. Muistan tukkien uiton alkukesäisin.

Äitini muistaa vielä sen ensimmäisen pukki-sillan, jonka tulva ehti aina viedä alapuoliseen suvantoon. Pitihän kulkijoiden päästä joen yli viimeiseen saakka. Myös Riutankosken luonto elää – kuovin huuto, rantasipin viuhahdus, telkän kiito ja talvella yksinäisen koskikaran sukellukset ovat erottamaton osa koskimaisemaa. Harjus ja taimen hyppelevät kilvan uideissäni kosken päällä. Naapurin Sampo veti 12 kilon hauen aivan Riutankosken alta.

Koskella on omat maisema-arvonsa eri vuoden- ja vuorokaudenaikoina. Riutankoski on ehkä kauneimmillaan kuutamossa paukkuvasa pakkasessa, vahvan sumun noustessa vedestä, lumiset puut molemmilla rannoilla! Kaunis se on myös juhannusyönä auringon laskeutumisella sen alajuoksulle punertaen kosken kuohut ja rantojen puut ja kukkameret. Viime elokuun lopulla puolen yön maissa Riutankoski mahtaili kolmella taholla: alavirtaa kaunisti aaltoileva auringon laskun jälkipuna, ylävirta kimmelsi kuun välkkeessä ja yllätys yllätys, kaiken yllä revontulet aaltoilivat koko taivaan leveydeltä, hetkellisesti jopa väreissä.

Entäpä kevättulvan aikainen jokisinfonia! Toissakeväinen suurtulva ja mahtava jäiden lähtö ovat piirtyneet vahvasti mieleeni. Nytkin tätä kirjoittaessa Riutankosken pauhu siivittää kirjoitustani. Kosken äänikin vaihtelee vuodenaikojen mukaan. Paukkupakkasessa koski puhuu kalisevin hampain.

Saamelaisten jäljet

Maisemaraportti kertoo aivan oikein, että lappalaiset asuttivat Lestijokilaaksoa ennen suomalaisten tuloa ja että siitä on todisteena paikannimiä. Raportti ei anna esimerkkejä nimistä. Riutankosken ääreltä niitäkin löytyy. Riutta on saamen kieltä ja tarkoittaa henkilöä, joka varastaa toisen pyydyksestä. Lapissa puhutaan yhä variksesta ja korpista riuttalintuina. Riutankoskelta pari sataa metriä entisen kaupan suuntaan on vähäinen sivujoki, joka edelleen kulkee nimellä Aro. Sitä lapsena ihmettelimme. Saamenkielessä aro tarkoittaa pientä metsäjokea!

Akateemikko Kustaa Vilkuna määritteli aikoinaan lähistöllä sijaitsevat kaksi muinaista kiviaitaa Riutankoskeen päättyviksi lappalaisten peurahankaimen osiksi. Tunnettua lienee Kanuksen merkitys saameksi: noitarummun kalvo. Vähemmän tunnettua voi olla, että lesti tarkoittaa saameksi ahkion takaistuinta. Saamelaisten jäljet Lestijokilaaksossa antavat aiheutta tutkimuksille, ehkäpä väitöskirjaan saakka.

Maisemasuunnittelun tavoitteet

Toholammin maisemaraportti esittää suunnittelulle seitsemän tavoitetta. Sieltä löytyy ”rantojen kunnostaminen ja hoito”. Siinäkin ei Lestijokea mainita nimeltä. Koskimaisemien ehostaminen ei saa tavoitteiden joukossa minun kaipaamaani erityismainintaa! Maiseman hoidon tavoitteet tiivistetään kahteen sanaan: ”asuttu maisema”. Se ei mielestäni tuo mitään lisäarvoa raportin alussa esitettyyn maiseman määritelmään. Minulle maiseman vaalimisen tiivistetyt tavoitteet olisivat lappilaisten sekä henkisen että aineellisen hyvinvoinnin kohottaminen sekä matkailun edistäminen.

Maisemaraportin tekijät kertovat Toholammin sijaitsevan Kokkolasta kaakkoon, kun taas itse

näen ilmansuunnan olevan lähempänä itää kuin kaakkoa. Tekijät suosittelivat jalojen lehtipuiden, metsälehmuksen, vuori- ja kynäjalavan sekä vaahteran, istutuksen kokeilua pihapiirissä. Lehmus menestyy noista Toholammilla parhaiten, mutta muut ovat täällä jo suositeltavan kasvuvyöhykkeensä ulkopuolella. Poppelit ja hopeapajut sen sijaan viihtyvät vielä Toholammillakin ja lisäksi monet komeat ulkomaalaiset havupuulajit, kuten Siperian lehtikuusi, Serbian kuusi, sembramänty ja Makedonian mänty.

Lestijokilaakson maisemanhoitosuunnitelma Toholammin alueelle on tervetullut keskustelun avaus ja mielenkiinnon herättäjä aihepiiriin. Harmillista kuitenkin, että Lestijoen sielu ja sen koskien maisemallinen erityisarvo on jäänyt suunnittelijoilta tavoittamatta. Sen mukana arvot, ongelmat, uhkat ja tavoitteet ovat jääneet pinnallisiksi. Ne sopsisivat sellaisinaan moneen muuhunkin jokilaaksoon! Suunnittelun menetelmänkin jättää toivomisen varaa.

Lestijoki ja matkailu

Olen uinut, melonut, soutanut, hiihtänyt, luitellut, kävellyt, pyöräillyt ja autoillut pitkin Lestijokea ja sen vartta. Olen vasta nähnyt parikymmentä Lestijoen koskea, mutta menettänyt niille sieluni. Etämaisema syntyy itse jokilaaksosta tai Lampin järvestä, mutta lähimaisemassa kosket puhuttelevat minua eniten ja uskoisin, että myös useimpia jokilaakson ulkopuolisia. Rohkenen epäillä, että useimmille jokilaakson asukkaille Lestijoen koskimaisemien erityisarvo ei ole vielä auennut. Kaikki komeus on liian lähellä ja sille ollaan sokeita. Ihmeellisempää on, että se ei kolmessa vuodessa auennut kahdelle maiseman suunnittelun ammattilaiselle!

Lestijokilaakson kuntien väki on vähenemässä. Suomen pohjoinen sijainti ja EU panevat tuotannon rajoitukset maataloudelle. Metsätaloudellakaan ei ole juuri valoisampia tulevai-

suuden kuvia. Lestijoki suojeltuna ja veden laadun, kalaston sekä maisemien suhteen kunnostettuna tarjoaisi ainutlaatuisen mahdollisuuden myös lisäansioihin jokivarren asukkailla. Lähes luonnontilainen joki, komeine museovesivoimalaitoksineen, sekä vahvoine kulttuureineen olisi yhdistelmä, joka antaisi uudet mahdollisuudet sekä matkailun että muun elinkeinoelämän kehittämiseen. Se ei tule kuitenkaan odotellen, vaan vaatii vahvan kehittämissäpanoksen.

Joki ennen meitä syntynyt myös jälkehemme jää! Lestijoki on sen rantojen asutusta iäkäämpi, jääkauden lapsi. Lestijoki on tuonut jokivarten sen ensi asukkaat ja ruokkinut lohellaan. Joki on myös synnyttänyt hedelmälliset laaksopellot. Se on jauhanut voimaa ja ollut kulkureittinä ja uittoväylänä asukkailleen. Joki näyttlee omalta osaltaan tärkeää roolia veden maailman laajuudessa kiertokulussa. Riutankoski virtaa yöt päivät, mutta aina vain vettä riittää, vaikka sen määrä ja laatu vaihtelevat. Joki on ihmeellinen Jumalan mylly ja ikiliikkuja, joka vaatii kaiken kunnioituksemme ja ansaitsee kaiken huolenpitomme.

Lestijoen tilan parantamiseksi on vielä paljon mahdollisuuksia. Miksi emme jättäisi riittävän leveitä kesantoja jokirantoihin? Niistähän maksetaan eri korvauskin. Mutta jo lapsiemme ja lapsenlapsiemmekin tähden? Entäpä metsäojien ja salaojien saostusaltaat? Ja eikö ole jo aika unohtaa ne virkavaltaiset vallesmannit, jotka varmaan innolla ajoivat joen alaosan ennallistamista ja Naturaa ja nostivat isäntien ja emäntien vastustuksen monine valituksineen. Aikansa kutakin!

Lestijokilaaksoon kehittämissuunnitelma

Tämä on minun rakkaudentunnustukseni Lestijoelle. Voitteko vastustaa kiusausta? Rakastuminen Lestijokeen vaatii siihen tutustumista.

Melontareitin kartta ohjeineen on jo olemassa. Pyöräily näyttää olevan ainakin kannuslaisten ja lamppilaisten verissä. Nyt Riutankoski, Jauhokoski ja Korpelankoski pauhaavat. Pysähtykää kuuntelemaan!! Menkää läheltä katsomaan! Rakastuminen Lestijokeen ei ole synti. Se voi tuoda uuden ulottuvuuden elämäämme ja uuden tavan suhtautua tuohon ikiliikkujaan!

Tehkäämme Lestijokeen luonto-, metsä-, kulttuuri- ja liikuntamatkailuun perustuva koko jokilaakson kehittämissuunnitelma, jossa Kalajoki olisi mukana. Siellähän jo matkailijat massoittain pysähtyvät.

Muuten olen sitä mieltä, että osana tätä kehittämistä Metsä- ja luontokeskus istuisi Korpelan kouluun. Upea koulutalo metsäkulttuurin kehtona, sen takana oleva 600 metrinen tukkiränni sekä koko näyttävä voimalaitosmiljöö mahdollisine sähkölaitosmuseoineen olisi vetävä lisä jo olemassa oleviin kulttuurikohteisiin.

Tämä on rakkaudentunnustukseni Lestijoelle! Joet poikkeavat maanteistä ja rautateistä siten, että niitä ei aivan heti lakkauteta eikä luoda uusia! Lestijoen ainutlaatuisuus ja sen arvo tulevat vain korostumaan tulevaisuudessa. Siinäpä uudessa joen lisänimessä olisi koskien ennallistamisen lisäksi Lestijoen sinfoniaan uusi sointu, joka Madetojan Pohjalaisia-opperan tavoin innostaisi ja sykähdyttäisi myös tulevia sukupolvia!

Lisälukemista

Perälä, T. & Jormola, J. 2001. Lestijokilaakson maisehoitosuunnitelma: Toholammin alue. Länsi-Suomen ympäristökeskus. 77 s. Alueelliset ympäristöjulkaisut; 167.

*) Artikkelin on julkaistu Lestijoki-lehdessä.

Matti Palo

19. BRUNEISTA JA COSTA RICASTA OPPIA LESTIJOKILAAKSOON? *)

“Matkustaminen avartaa” kuuluu ehkä jo kullunut sanonta. Olen tutkinut tropiikin metsäkadon syytekijöitä jo parikymmentä vuotta ja johtanut sen ohella kuusi vuotta kansainvälistä “Maailman metsät, yhteiskunta ja ympäristö”-tutkimusohjelmaa. Olen vierailut tutkimusmatkoilla 50 maassa, yksin viime vuonna 10 maassa Bruneista idässä Costa Ricaan lännessä. Olen onnellinen, että olen voinut työni puolesta tutustua näin lukuisiin maihin, niiden ihmisiin ja metsiin sekä niiden käyttöön. Matkat virittävät myös uusia ideoita.

Minut kutsuttiin maaliskuussa Kaakkois-Aasian metsäpalokonferenssiin *Bruneihin*. Metsäpalot riehuivat siellä laajoina viitisen vuotta sitten, jolloin esiintyi poikkeuksellisen kuiva ja kuuma sääjakso. Esitelmäni koski metsäpalojen syytekijöitä. Lähes kaikki metsäpalot ovat siellä ihmisten tarkoituksellisesti sytyttämiä. Arvioin, että metsäpalojen syytekijät ovat pitkälle samoja kuin metsäkadon syytekijät. Luonnontilainen sademetsä tai hakkaamaton kumipuumetsä eivät koskaan syty tulleen.

Brunei sijaitsee Borneon saarella ja on kooltaan vain runsas puolet entisestä Uudenmaan läänistä. Brunein öljyyn perustuvan vaurauden vuoksi metsiä ei juurikaan hävitetä. Brunei on turvallinen maa ja turistien suosima. Jokimatkat sademetsänäkymineen ovat suosiossa. Eriytyinen vetonaula on sademetsäekosysteemin tutkimusalue, joka sijaitsee muutaman tunnin venematkan päässä pääkaupungista. Siellä on jo vuosia mitattu ja tutkittu sademetsän rakennetta ja toimintaa. Yhdellä hehtaarilla metsää voi Bruneissa olla 232 eri puulajia!

Costa Ricassa sijaitseva kansainvälinen Rauhanyliopisto kutsui minut viime vuoden loppulla luennoimaan luontomatkoilun kurssille. Oma teemani oli metsäkato Keski-Amerikassa. Kurssin aiheena oli luontomatkoilu ja rauha trooppisissa maissa. Kahdeksan luennoijaa oli kutsuttu kuudesta eri maasta. Opin paljon uutta luontomatkoilusta kolmena päivänä sisätiloissa ja kahtena päivänä retkeilyllä Karibian meren rannalla.

Costa Rica on alaltaan kuudesosa Suomesta ja väkeä on neljä miljoonaa. Maa on hyvin vuoristoinen ja luonnonkaunis. *Costa Ricassa* voi matkailija lepäillä sekä Karibian että Tyynen valtameren hietikoilla tai vaellella sademetsissä tai tulivuorten kraatereilla. *Costa Rican* armeija lakkautettiin puoli vuosisataa sitten. Maa on välttynyt sen jälkeen sekä sisäisiltä että ulkoisilta sodilta ja on matkailijoille turvallinen. Se on myös edelläkävijä luontomatkoilussa.

Brunein ja *Costa Rican* matkojen välissä Metsätietokeskus Lepistön kannatusyhdistys *Alnus ry* järjesti kaksipäiväisen tutustumisen *Lestijokilaaksoon*. Aloitimme Peuranpolun opastuskeskuksesta Lestijärveltä. Mikä jännittävä metsäerämaan patikointimahdollisuus maakunnan vällä ilman pitkiä matkustamisia Lappiin! Lestijärven keskusta lämpimää puuenergiaa tuottavan osuuskunnan voimalla. Lestijärven kauneus ja veden laatu tulivat asiantuntevalla opastuksella aurinkoisena päivänä tutuiksi.

Lestijoen 50 koskesta tutustuimme retkeilyllä Kallisen koskeen ja Riutankoskeen Toholammilla sekä Korpelan ja Niskankoskeen Kan-

nuksessa. Kaikki eri lailla komeita. Toholammin kansallismaisemassa nousimme intiaani-kanootteihin ja meloimme tunnin Pajamäen pitäjäntalolle. Sen kunnostaminen on lampi-laisten kulttuuriteko. Sinne sopi hyvin Lännen lokari-näyttelymme ja sen juhlalliset avajaiset! Eskolan metsäratamuseo, Leppilammin kylä ja päivällinen ja metsäilmat Riutankosken sillalla jättivät lähtemättömät muistot.

Toinen retkipäivä alkoi tutustumisella Metlan Lehtorannan puulajipuistoon, tervahautaan ja monitavoitteeseen metsäsunnitteluun. Korpelan historiallinen vesivoimalaitos valmistui 1920 ja oli ensimmäinen, joka oli tarkoitettu maaseudun sähköistämiseen. Melkoinen nähtävyys puolen kilometrin tukkiränneineen. Mari Wiiskanta vastasi retkiemäntänä matkan onnistumisesta. Hän oli myös paneutunut Lestijoen uiton historiaan, minkä elävästi kertoi Korpelan padolla puomien päällä istuville retkeläisille. Lestijoen ennallistaminen sekä nah-

Tapio Alanko soitti sahaa metsäilmatissa Riutankoskella (kuva: Raili Välikangas).

kiaisten pyynti Himangalla kuuluvat läheisesti yhteen ja niiden esittely päätti retkeilyn.

Costa Ricassa mieleni palasi aika ajoin Lestijokilaakson mahdollisuuksiin. Olisiko koko jokilaaksolla mahdollisuuksia luontomatkailussa? Olin kuullut jo tapahtuneista hankkeista ja niiden melko vaatimattomista tuloksista. Matkailun kurssi jokilaaksossa ei tuntunut olevan korkealla. Olisiko kuitenkin jokin uusi särmä löydettävissä ja oppia otettavissa aiempien hankkeiden kokemuksista? Ehkä vielä kerran voisimme yrittää tutkimus- ja kehittämishankkeella!

Luontomatkailussa pyritään ylläpitämään ympäristön kestävä kehitystä, järjestämään paikalliselle väestölle osallistumismahdollisuuksia sekä luomaan kannattavaa yritystoimintaa. Lestijokilaakso ole maisemiltaan Costa Rica eikä biologiselta monimuotoisuudeltaan Brunei. Kuitenkin eräät perusnähtävyydet ovat jo kunnossa. Aina voimme myös ideoida lisää. Uudet ideat ovat ehtymätön luonnonvara.

Kalajoki menestyy matkailussa, mutta sen vetovoimaa voisi vielä lisätä yhteistyö Lestijokilaakson luontomatkailun kehittämiseksi. Matkailijoille voitaisiin räätälöidä yhdistettyjä hiekkaranta-, golf-, ja kalastus-, patikointi-, melonta- tai muita paketteja.

Metsämatkailu avasi luontomatkailulle lisälehden. Euroopan vähämetsäisten maiden asukkaille on eksoottista tulla metsän peittämään Suomeen. Ehkä jo helsinkiläisille ja kokkolalaisillekin metsämatkailu tarjoaisi uusia elämyksiä. Voidaan järjestää maksua vastaan yöpymistä laavulla metsässä, puiden istutusta, tutustumista taimitarhaan, taimikon perkausta, pystypuiden karsimista, puun kaatoa, modernien puunkorjuukoneiden työn seuraamista, vierailua sahoilla, ikkuna- ja ovitehtailla sekä puutalotehtailla.

Korpelan koululla tehdään viimeistä koululukukautta. Puinen koulutalo on rakennettu 1920 ja on lajissaan kaunein näkemäni. Sen paras

ja luontevin käyttötarkoitus olisi koulunkäynti. Jos se kuitenkin tänä keväänä loppuu, niin rakennukselle joudutaan miettimään uutta käyttöä, joka ottaisi huomioon myös Korpelan kylän asukkaiden tarpeet.

Kaavailtu *Metsätietokeskus Lepistö* istuisi Korpelan koulutaloon hienosti. Olemassa olevaa kirjastoa täydennettäisiin metsätietokeskuksen kirjoilla ja tietokoneilla. Metsämuseoesineistö, Lännen lokari-näyttely sekä nyt suunnitteilla oleva Keski-Pohjanmaan yksityismetsien kehitystä 1900-luvulla esittelevä näyttely tulisivat aluksi esille. Juhlasalitilat, kirjasto ja tietokoneet palvelisivat myös kyläläisiä.

Maakunnan metsäalan yrityksille, puun veistäjille ja muulle metsäaiheiselle taiteelle löytyisi esittelytilaa. Virtuaalinen metsätietokeskus tarjoaisi paikalla näkyvän tavaran kuva-ruudulle metsäväkeä palvelevan tutkimustiedon ohella. Tähän tarvittaisiin yhteistyötä Metlan kanssa. Metsätietokeskus Lepistö Korpelan kouluun sijoitettuna, matkailijoiden vesilaskun mahdollistaminen tukkirännissä sekä historiallisen vesivoimalaitoksen yhteisvaikutuksena Korpelasta voisi tulla yksi vetonaula matkailulle Lestijokilaaksossa. Se voisi luoda työllisyyttä ja tuloja kyläläisille sekä kulttuurin säilyttämisen mainetta Kannuksen kaupungille!

*) Artikkelin julkaistu Keskipohjanmaa-lehdessä 30.1.2002 otsikolla "Sademetsistä ideoita Lestijokilaaksoon".

KIRJOITTAJIEN YHTEYSTIEDOT

Eero Hakala, iktyonomi, kalataloustoiminnan-
johtaja
Keski-Pohjanmaan maaseutukeskus
Ojennustie 134, 69410 Sykäräinen
Puh. (06) 862 3320, 0400 162445
eero.hakala@maaseutukeskus.fi

Esa Heino, metsätalousteknikko, tiedottaja
Metla/Kannuksen tutkimusasema
PL 44, 69101 Kannus
Puh. 010 211 3404
esa.heino@metla.fi

Jyrki Hytönen, MMT, erikoistutkija
Metla/Kannuksen tutkimusasema
PL 44, 69101 Kannus
Puh. 010 211 3405
jyrki.hytonen@metla.fi

Sinikka Jokela, MMK, ylitarkastaja
Länsi-Suomen ympäristökeskus
Kokkolan toimipaikka
PL 77, 67100 Kokkola
Puh. (06) 367 5638, 040 5845893
sinikka.jokela@ymparisto.fi

Jyrki Kangas, MMT, metsätalospäällikkö
UPM-Kymmene Metsä
PL 32, 37601 Valkeakoski
Puh. (020) 416121
jyrki.kangas@upm-kymmene.com

Harri Kavanterä, maanviljelijä
Ojalantie 210, 69450 Yli-Lesti
Puh. (06) 863 8390

Matti Kinnunen, kenttäesimies
Metsähallitus
Ståhlberginkatu 2-4, 85800 Haapajärvi
Puh. 0205 64 6761
matti.kinnunen@metsa.fi

Matti Palo, professori
Seoul National University
CALS/Forest Sciences
Gwanak-ku, Seoul, 151-742
South Korea
Puh. +822 880-4778
mattpalo@snu.ac.kr

Simo Poso, professori emeritus
Runeberginkatu 32 C 37, 00100 Helsinki
Puh. (09) 440 576
simo.poso@helsinki.fi

Anne Ruuttula-Vasari, FL
Niemeläntie 1, 85410 Sievi
Puh. (08) 481 303
anne.ruuttulavasari@pp.inet.fi

Tapio Salmela, metsätalousinsinööri
Mastotie 10, 68100 Himanka
Puh. (06) 875 911, 0440 875 911,
tapio.salmela@kotinet.com

Raili Välikangas, taloustieteiden lehtori
Vanhatie 418, 69310 Laitala
Puh. (06) 886 635

Mari Wiiskanta, MMM
Pakkamestarinkatu 1 c 37, 00520 Helsinki
Puh. 040 565 23 08
mari.wiiskanta@pp.inet.fi

LESTIJOKIRETKEILYN OHJELMA 30.-31.8.2001

Retkeilyn tarkoitus:

Lestijokilaakson entisen ja nykyisen metsäkulttuurin esittely osana Matti Lepistön syntymän satavuotismuiston juhlamista. Metsätietokeskus Alnuksen tunnetuksi tekeminen.

Reitti:

Lestijärvi-Toholampi-Kannus-Himanka

Lähtö ja paluu linja-autolla:

Hirvikosken kurssikeskus, Toholampi

Keskiviikko 29.8.

Kokoontuminen iltaan mennessä Hirvikosken kurssikeskukselle Toholammille.

Torstai 30.8.

6.30-7.00 Aamiainen

7.30 Linja-autolla Peuranpolun opastuskeskukseen.

8.00 Retkeilyn avaus

- professori Matti Palo
- Tervetuloa Lestijärvelle, kunnanjohtaja Ari Kinnunen

8.20 Valtion metsät Lestijärven jokilaaksossa
- Metsähallitus, metsätalousinsinööri Matti Kinnunen

9.30 Lestijärven hakeosuuskunta (metsä/lämpökeskus)

- tj. Harri Kavanterä

10.15 Lestijoen suojelu

- Ylitarkastaja Sinikka Jokela Länsi-Suomen ympäristökeskus, samalla kahvien nauttaminen rannalla.

11.15 Saapuminen Toholammin kirkolle.

- matkalla jokilaakson asutushistoriaa.

Kuntaesittely bussissa.

11.30 Vaellus jokivartta/osa veneellä. Elämyksellistä tutustumista Lestijokeen. Lähtö melo-

maan kirkolta Pajamäkeen. Kesto noin yksi tunti.

12.45 Tervetuloa Pajamäkeen

- toimittaja Erkki Kujala

13.00 Lounas Pajamäessä, Toholammilla

- lihaperunat ja marjarahkaa

14.00 Lännen Lokari-näyttelyn avajaiset

- Näyttelyn avaus, Matti Palo

- Näyttelyn esittely, MH Erkki Tunkkari

- Toholammin torvisoittokunta

- siirtolaisaiheista lausuntaa

- siirtolaislauluja TSL:n kuoro Kokkolasta

- tutustuminen näyttelyyn

17.00 Eskolan metsäratamuseo

- kahvit

- FL Anne Ruuttula-Vasari

Leppilammen kylä

18.45 Tervetuloa Lepistöön

19.30 Iltapala

20.30 Metsäilmatat Riutankoskella

- Metsällisiä sävelmiä - Takametsien miehet

- Sahansoitto, Tapio Alanko

- Tukkilaiset tulevat

- Siltatanssit

23.00 Majoittuminen Kannukseen

Perjantai 31.8.

7.00 Aamiainen

7.30 Bussilla hotelli Jokihelmestä

8.15 Metsäntutkimuslaitos, paikkana Lehtoranta

- Kannuksen esittely, kaupunginjohtaja Päivi Laajala

- Kannuksen tutkimusaseman toiminnan esittely, erikoistutkija Jyrki Hytönen

- Metsäsuunnittelun tutkimuksen esittely, professori Jyrki Kangas

- Puheenvuoro metsäsuunnittelusta, emeritus professori Simo Poso

- Arboretum ja tervahauta, metsätalousteknikko Esa Heino

10.00 Korpelan historiallinen voimalaitos

- Martti Jokikorpela

- Lestijoen uitto, MH Mari Wiiskanta

11.30 Lounas Jokihelmessä

12.30 Kannuksen seurakunnan metsätalous:

metsäteknikko Matti Hanhineva

13.00 Niskakoski, Lestijoen kosket ja kalastus

- kalatalouskeskuksen tj. Eero Hakala

14.15 Rakennusarkkitehtuuria ja nahkiaisen-

pyyntiä vanhan valtatie 8:n sillalla

- Olli Märsylä

- Himangan kuntaesittely, kunnanhallituksen

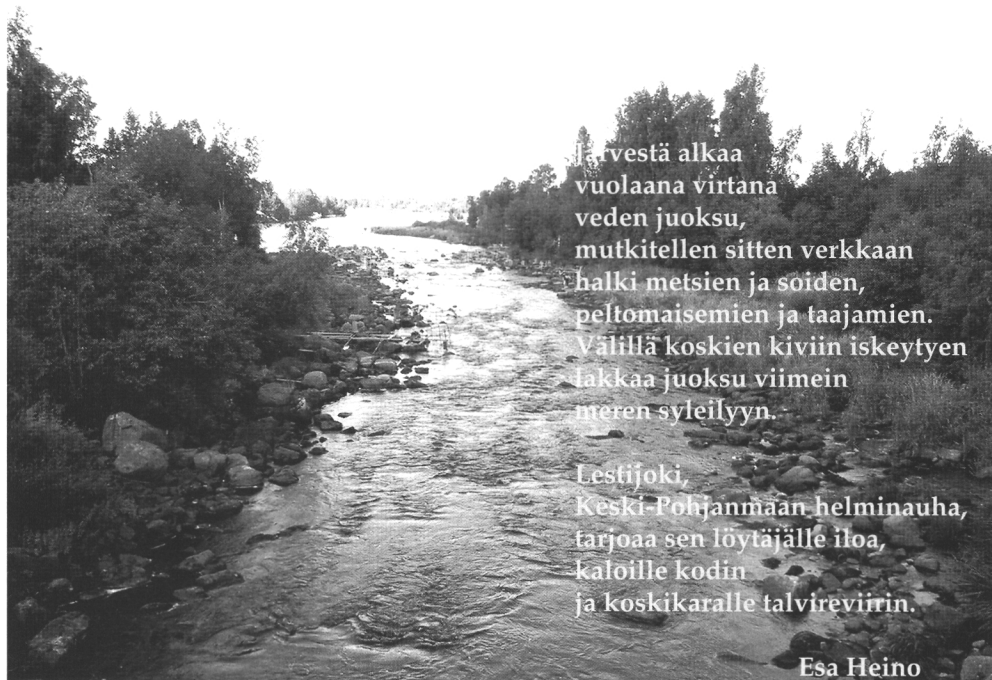
pj. Arto Hekkala

- kahvit

Kaikki hauska loppuu aikanaan

17.40 juna etelään Kannuksesta

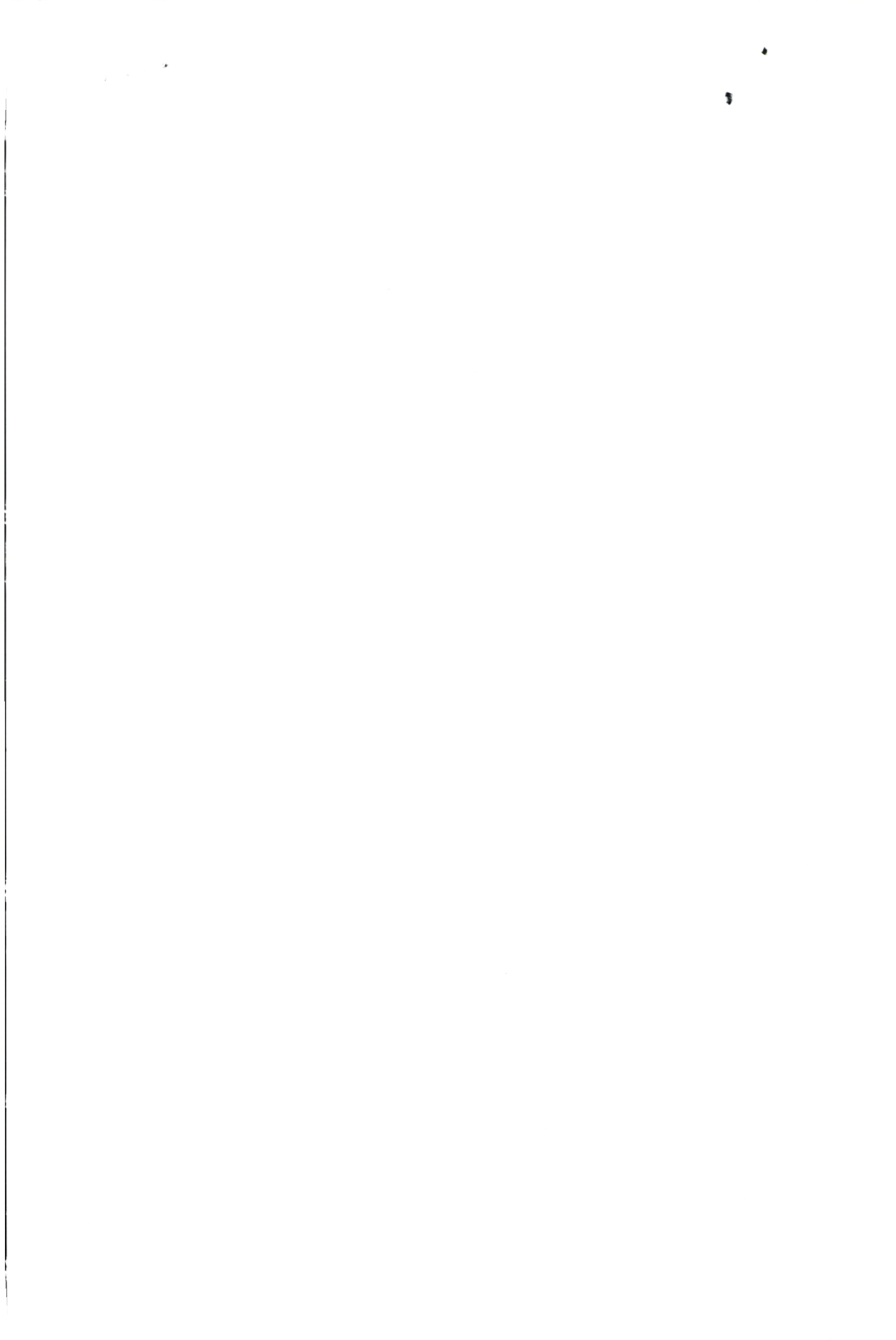
18.20 paluu Hirvikoskelle

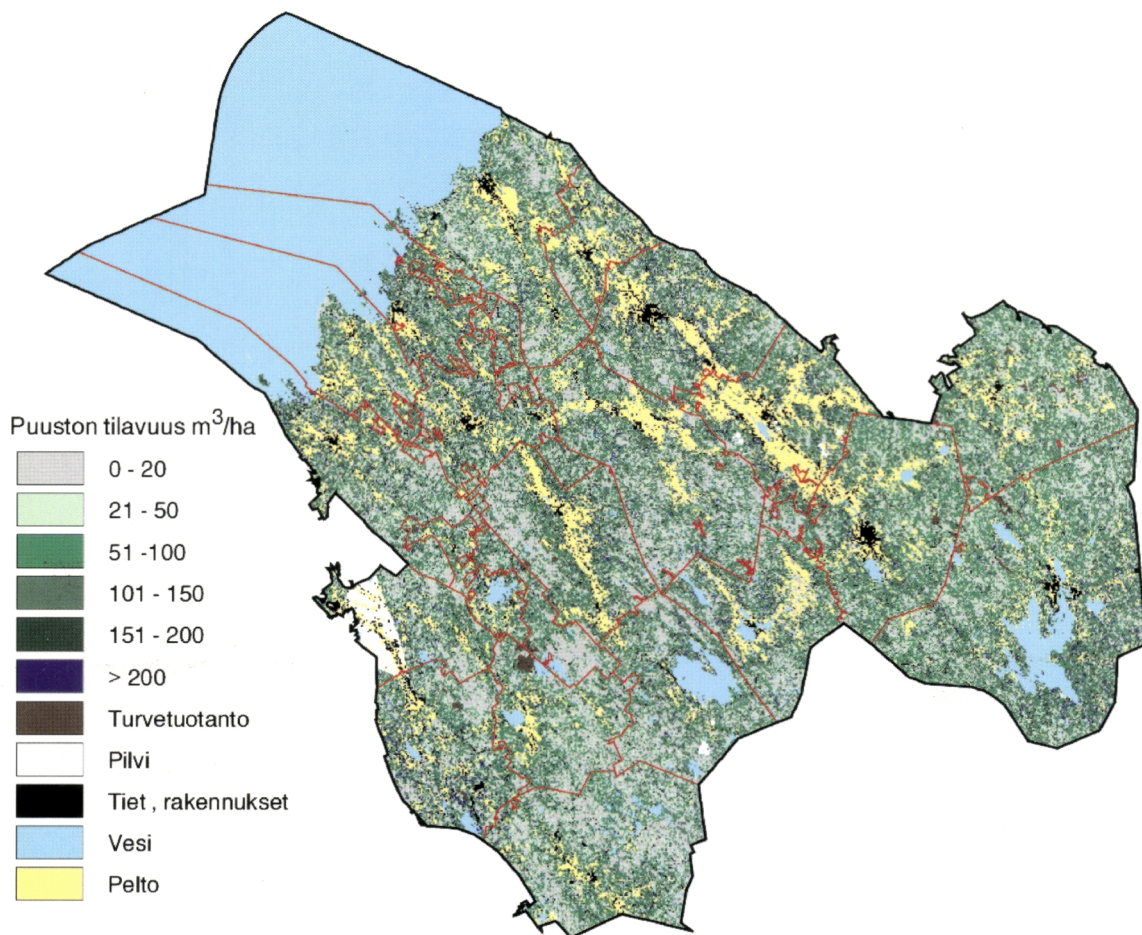

Järvestä alkaa
vuolaana virtana
veden juoksu,
mutkitellen sitten verkkaan
halki metsien ja soiden,
peltomaisemien ja taajamien.
Välillä koskien kiviin iskeytyen
lakkaa juoksu viimein
meren syleilyyn.

Lestijoki,
Keski-Pohjanmaan helminauha,
tarjoaa sen löytäjälle iloa,
kaloille kodin
ja koskikaralle talvireviirin.

Esa Heino

ISBN 951-40-1906-7
ISSN 0358-4283